

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Õiguse ajaloo õppetool

Teet Lehiste

**RÖÖVIMISE TSIVIIL- JA KARISTUSÕIGUSLIK KÄSITLUS ROOMA
VABARIIGI JA IMPEERIUMI PERIOODIL**

Magistritöö

Juhendaja
Dr. iur. Hesi Siimets-Gross

Tartu
2013

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Röövimise iseloomustus Rooma õiguse kontekstis	8
1.1. <i>Rapina</i> mõiste ja olemus süüteona.....	8
1.1.1. <i>Rapina</i> mõiste ja Rooma ühiskondlik kontekst.....	8
1.1.2. <i>Rapina</i> kui süüteo iseloomulikud tunnused.....	16
1.2. <i>Rapina</i> asetus Rooma õigussüsteemis	19
1.2.1. <i>Rapina</i> kui õigusvastane delikt.....	19
1.2.1.1. Vabariigi perioodil	19
1.2.1.2. Impeeriumi perioodil.....	20
1.2.2. <i>Rapina</i> kuulumine <i>delicta privata</i> ja <i>delicta publica</i> koosseisu.....	22
1.3. <i>Rapina</i> eristamine <i>furtum</i> 'ist ehk vargusest.....	25
1.3.1. <i>Furtum</i> 'i koosseisulised tunnusjooned	25
1.3.2. Õiguskaitsevahendid ja karistused <i>furtum</i> 'i vastu	30
1.3.2.1. Vabariigi perioodil	30
1.3.2.2. Impeeriumi perioodil.....	32
1.3.3. <i>Rapina</i> eristamise alused <i>furtum</i> 'ist	33
2. Vabariigi periood: röövimine tsiviilõigusliku vastutuse alusel.....	37
2.1. Kahju ja süü küsimus röövimise vastutuse alustena	37
2.1.1. Kahju olemus ja liigid Rooma õiguses	37
2.1.2. Süü olulisus vastutusele võtmisel	39
2.2. Kahjunõue röövimise korral	41
2.2.1. <i>Actio vi bonorum raptorum</i>	41
2.2.2. <i>Actio vi bonorum raptorum</i> esitamise õigus.....	46
2.3. <i>Infamia</i> röövimise karistuse osana.....	49
3. Impeeriumi periood: röövimine karistusõigusliku vastutuse alusel	52
3.1. Röövimine karistusõiguse objektina	52

3.2. Karistused röövlitele, nende varjajatele ja röövimise liigid.....	56
3.2.1. Röövimise karistused.....	56
3.2.2. Röövimise liigid	58
3.2.3. Röövlite varjajate karistamine	64
Kokkuvõte	67
Robbery's civil- and criminal law approach at the times of Roman Republic and Empire	
Summary.....	74
Allikmaterjal	80
Kasutatud kirjandus	80

Sissejuhatus

Käesolevas magistritöös käsitletakse Rooma õiguse allikatest lähtudes röövimise tsiviil- ja karistusõiguslikku vastutust. Võib öelda, et röövimist kui eraldi süütegu ei eksisteerinud kuningate ajastul ja varajasel vabariigi perioodil. Seetõttu käsitlebki käesolev töö röövimist alates vabariigi perioodi keskpaigast kuni impeeriumi perioodi lõpuni.¹ Rooma õiguses tegi röövimine läbi suured muudatused. Röövimist ei võetud Rooma õiguses algselt kui kuritegu tänapäevases mõistes, vaid ta paigutati õigussüsteemis deliktide hulka. Selle põhjus seisnes asjaolus, et karistusõigus tekkis alles impeeriumi perioodi alguses ning seni lahendati vastavaid deliktilisi süütegusid tsiviilõiguse alusel.² Asjaolu, et kuni vabariigi perioodi lõpuni ei olnud Rooma riigis iseseisvat karistusõigust, ei seganud karistusõiguslike meetmete kasutamist.

Röövimine kui delikt *rapina* tekkis samuti alles vabariigi perioodil. Ühe daatumina saab välja tuua aasta 76. eKr, mil preetor Marcus Licinius Lucullus lõi oma ediktiga hagi liigi (*actio vi bonorum raptorum*), millega sai röövimise delikti kohtu alla anda.³ Varasema aja õigusallikates nagu Kaheteistkümne tahvli seadustes, ei olnud röövimist mainitud, küll aga oli seal kirjeldatud üsna detailselt vargust ehk *furtum*'it ning selle erinevaid vorme, millest röövimine välja kujunes. Rooma õigusallikates käsitleti röövimist vägivaldse vargusena, seda põhjusel, et mõlemad deliktid olid väga sarnased oma koosseisutunnustelt. Eristamine oli võimalik üksnes vägivalla tunnuse alusel, mis ühel juhul esines ja teisel juhul mitte. Sarnane oli ka varguse ja röövimise tsiviilõiguslik vastutus, kus mõlemal juhul oli kannatanud poolel õigus esitada vastav hagi kohtusse. Röövimise puhul oligi vastavaks hagiks *actio vi bonorum raptorum*, mis eesti keeles tähistas röövimise hagi (hagi kallaletungiga tekitatud kahju hüvitamiseks).⁴

¹ Rooma riigi periodiseeringud saab kokku võtta järgnevalt: 1) Rooma kuningate ajajärk (rex'id e aeg) 753 - 510 eKr 2) Rooma vabariik 510 - 27 eKr 3) printsipaati 27 eKr - 284 pKr 4) dominaat 284 - 476 pKr. A. Borkowski. Textbook on Roman Law. London: Blackstone Press Limited, 1994, lk 1-23. H. Siimets-Gross. Rooma õigusteade kujunemine ja õitseng. Juridica: 2002, nr 9, lk 626-634.

² G. Mousouraki. The Historical and Institutional Context of Roman Law. England: Ashgate Publishing Limited, 2005, lk 127. Arvutivõrgus: [http://books.google.ee/books?id=2MqfUsMiDbYC&dq=Roman+Criminal+Law+\(1899\)+mommsen&source=gb_s_navlinks_s](http://books.google.ee/books?id=2MqfUsMiDbYC&dq=Roman+Criminal+Law+(1899)+mommsen&source=gb_s_navlinks_s) (29.01.2013).

³ Iust. Inst. 4.2.pr. Gaius Inst. 3.209. Gaius ja Iustinianus ei nimeta oma Institutsioonides preetorit nimeliselt ning vastav nimi Lucullus tuleneb sekundaarkirjanduse autorite teostest, kes on allpool nimetatud. A. Watson. The Spirit of Roman Law. Georgia: University of Georgia Press: 2008, lk 30. Arvutivõrgus: http://books.google.ee/books?id=NOOmxIDo-pgC&source=gbs_navlinks_s (29.01.2013). H. F. Jolowicz. Historical Introduction to the Study of Roman Law. Cambridge: The University Press 1932, lk 287. R. W. Lee. The Elements of Roman Law. London: Aweet & Maxwell limited 1956, lk 384. H. J. Roby. Roman Private Law in the Times of Cicero and of the Antonines. Cambridge: Cambridge University Press, 1902, lk 216. Arvutivõrgus: <http://archive.org/details/romanprivatelawi01robyuoft> (05.02.2013).

⁴ A. Borkowski, lk 321.

Röövimine oli probleemiks Rooma ühiskonnas, mida kinnitavad Rooma ilukirjanduslikud tekstid, kus kirjeldatakse röövleid ja nende tegevust. Kõigist neist tekstidest käis läbi ühine joon, milleks oli asjaolu, et röövlid olid väga kogunud oma tegevuses ning nende tabamine riigivõimude poolt oli keeruline. Röövimise areng näitab ja ühtlasi järgib Rooma riigi arengut. Eelkõige seostub riigi areng ametivõimude tugevusega, tegeleda vastavate kuritegudega ühiskonnas. Periooditi oli riigi võim ja oskus tegeleda röövimisega erinev. Seetõttu on käesolevas töös jaotatud röövimise käsitus vastavalt teises ja kolmandas peatükis vabariigi ja impeeriumi perioodi vahel. Neil kahel perioodil toimus kõige kiirem ja mahukam röövimise areng ning paralleelselt röövimisega, arenes Rooma riigi õiguskord. Vabariigi perioodil kujunes röövimine välja ja tsiviilõiguse suurema arengu tõttu kuulus röövimine tsiviilõiguse alla ning seetõttu toimus vastutusele võtmine ja karistamine hagimenetluse korras. Impeeriumi perioodi alguses toimusid aga uued muutused. Tekkis karistusõigus ning röövimisest oli saanud avalikult süüdistatav kuritegu. Seetõttu võibki öelda, et koos röövimise arenguga arenes ka Rooma riik ja tema õiguskord.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks ongi jõuda selgusele, kas Rooma õiguses võeti röövleid vastutusele pigem tsiviilõiguse või karistusõiguse alusel, ning mis oli nende kahe vastutuse aluste erinevused. Samuti tuleb eesmärgi saavutamiseks käsitleda tsiviil- ja karistusõiguse arengut Rooma riigis. Nimelt vabariigi ajal toimus röövlite karistamine üksnes tsiviilõiguse alusel, kuna sel perioodil oli see arenenuim õigusvaldkond Rooma õiguses. Karistusõigus tekkis alles impeeriumi perioodi alguses. Juba siit tekivad erinevused kahe vastutuse alustes. Lisaks on eesmärk välja selgitada, kas *rapina* tähendas röövimist nii tsiviil- kui karistusõiguses või olid viimases olemas erinevad vastutuse alused. Ehk, kas me saame rääkida ühtsest *rapina* käsitlusest nagu seda on tehtud õpikutes või tuleb röövimist diferentseerida. Käesolevas töös on eesmärgini jõudmiseks kasutatud järgmisi algallikaid: Kaheteistkümne tahvli seadused,⁵ Gaius'e⁶ Institutsioonid,⁷ Iustinianus'e⁸ Institutsioonid,⁹

⁵ Kaheteistkümne tahvli seadused – vanim Rooma seadustekogu. Selle kodifitseerisid detsemvirid 451/450 eKr. Seadused olid välja pandud 12 pronkstahvilil foorumile, kuid hävisid 387 eKr gallide rünnakul. Need panid aluse Rooma õigusele: selle areng põhines suurelt osalt hilisemate juristide kommentaaridel Kaheteistkümne tahvli seaduste kohta. Kaheteistkümne tahvli seadustes olid koos tsiviil- ja kriminaalõigus ning kohtupidamiskord. Antiigileksikon, 2. trükk. Tallinn: Valgus, 1985, lk 226. P. Bonfante. Rooma õiguse ajalugu. Tartu: Akadeemilise Kooperatiivi kirjastus, 1930, lk 96-108. M. Kõiv. Vanaaeg. Tallinn: Avita, 1994, lk 144. Edaspidi kasutan Kaheteistkümne tahvli seaduste ladinakeelset teksti teosest D. Flach, A. Flach. Das Zwölftafelgesetz. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2004 ning tõlkimisel K. Kolk. Kaheteistkümne tahvli seadus. - A. Annus, K. Kolk, J. Puhvel, J. Päll. Muinasaja seadustekogumike antoloogia. Tallinn: Varrak, 2001 ja A. C. Johnson, P. R. Coleman-Norton, F. C. Bourne. Ancient Roman Statutes. Clark: Lawbook Exchange, 2012.

⁶ Gaius oli Rooma jurist 2. sajandi II. poolel. Tema kohta puuduvad lähemad teated. Lisaks *Digesta*'s säilinud tsitaatidele on alles ka tema 4. raamatust koosnev eraõigusõpik „*Institutiones*.“ Antiigileksikon, lk 161. Põhjalikumalt vt Gaius'e elu ja loomingut kohta: H. Siimets-Gross. Asja mõiste ja liigitus klassikalise ajastu Rooma õiguses Gaiuse Institutsioonide näitel. Magistratöö. Tartu: 2002, lk 7-36.

Digestid¹⁰ ning Koodeks.¹¹ Neis on röövimist ehk *rapina*'t käsitletud erinevates mahtudes ja ka see näitab omakorda röövimise instituudi arengut. Näiteks Kaheteistkümmne tahvli seadustes ei ole röövimisest üldse räägitud. Gaius on Institutsioonides käsitletud röövimist eraõigusliku deliktina kolmanda raamatu paragrahvides 182 ja 209 ning neljanda raamatu paragrahvides 112 ja 182. Iustinianus on oma Institutsioonides rääkinud röövimisest samuti kui eraõiguslikust deliktist, neljanda raamatu esimeses tiitlis ja teises tiitlis. Digestides on röövimisele pühendatud 47. raamatu 8. tiitel, milles röövimist käsitletakse eraõigusliku deliktina, kuid tiitlites 9, 14, 16 ning raamatus 48 tiitlites 6, 7, 19, käsitletakse röövimist karistusõiguslikult küljest. Koodeksis on röövimisest juttu 9. raamatu 33. tiitlis, kus seda käsitletakse karistusõiguslikult. Seega võib öelda, et ka Rooma õigusallikates ei ole röövimist käsitletud suuremahuliselt. Kõige pikemalt on röövimist kajastanud just Digestid. Rooma õigusallikate ladinakeelsete tekstide tõlkimisel olen abistavalt kasutanud joonealustes märkustes viidatud inglisekeelseid tõlkeid. Töös olen lisaks kasutanud inglise- ja eestikeelset sekundaarkirjandust. Samuti on töö eesmärgiks anda Eesti lugejale selge ülevaade röövimise olemusest ja kujunemisest Rooma õiguses, kuna käesoleval ajal ei ole üheski eestikeelses Rooma õigust käsitlevas teoses räägitud röövimisest pikemalt. E. Ilusa õpikus on röövimisest räägitud ainult ühes lõigus,¹² I. S. Pereterski raamatus samuti ühes lõigus¹³ ning P. Bonfante raamatus on kõigest üks rida.¹⁴ Järelikult on röövimist käsitletud äärmiselt vähe ja ei ole selge, mis röövimine Rooma õiguses ikkagi oli, millal ja millises osas oli röövimine

⁷ Edaspidi olen kasutanud Gaius'e Institutsioonide (edaspidi Gaius Inst.) ladinakeelset teksti teosest W. M. Gordon, O. F. Robinson. *The Institutes of Gaius*. London: Duckworth, 2001 ja tõlkimisel abistavalt sama raamatut.

⁸ Iustinianus I oli Ida-Rooma riigi keiser 527 - 565. Ta püüdis taastada Rooma impeeriumi ning kindlustada riigi majanduslikku ja poliitilist korda. Iustinianus laskis kodifitseerida Rooma õiguse (tema kodifikatsioon sai hiljem nime *Corpus Iuris Civilis*, edaspidi CIC) minister Tribonianuse juhtimisel. CIC koosnes järgmistest osadest: *Codex Iustinianus* (avaldatud 529, muudetud 534, sisaldab Rooma keisrite antud seadusi), *Digesta* ehk *Pandectae* (avaldatud 533, koosneb 50. raamatust ning sisaldab väljavõtteid Rooma juristide tööddest), *Institutiones* (533 avaldatud õigusteaduse õpperaamat). Hiljem lisandus *Novellae* – nende seaduste kogu, mida keiser andis pärast koodeksi avaldamist. Antiigileksikon, lk 222. O. F. Robinson; T. D. Fergus; W. M. Gordon. *European Legal History: Sources and Institutions*. Oxford: Oxford University Press, 2000, lk 2-3.

⁹ Edaspidi olen kasutanud Iustinianuse Institutsioonide (edaspidi Iust. Inst.) ladinakeelset teksti teostest T. Mommsen. *Corpus iuris civilis. Volumen primum. Institutiones. Digesta*. Berolini: apud Weidmannos, 1920 ning C. F. Müller. *Corpus Iuris Civilis: Text und Übersetzung. Institutionen*. Heidelberg: Müller, 1997 ja tõlkimisel abistavalt S. P. Scott. *The Civil Law. Cincinnati: The Central Trust Company, 1932*. Arvutivõrgus: <http://www.constitution.org/sps/sps.htm> (14.12.2012).

¹⁰ *Digesta* (edaspidi D.) ladina keeles ka *Pandectae* oli üks osa CIC. Antiigileksikon, lk 107, 117. Edaspidi olen kasutanud *Digesta* ladinakeelset teksti teosest T. Mommsen. *Corpus iuris civilis. Volumen primum. Institutiones. Digesta*. Berolini: apud Weidmannos, 1920 ning tõlkimisel abistavalt A. Watson. *The Digests of Justinian. Vol. 1 ja 2*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1998.

¹¹ Edaspidi olen kasutanud Iustinianus'e Koodeksi (edaspidi C.) ladinakeelset teksti teosest P. Krueger, *Corpus iuris civilis. Volumen secundum. Codex Iustinianus*. Berolini: apud Weidmannos, 1914 ja tõlkimisel abistavalt F. H. Blume. *Annotated Justinian Code*. Edited by T. Kearly. Arvutivõrgus: <http://uwacadweb.uwyo.edu/blume&justinian/default1.asp> (02.03.2013).

¹² E. Ilus. *Rooma eraõiguse alused*. Tallinn: Ilo, 2000, lk 169.

¹³ I. S. Pereterski. *Üldine riigi ja õiguse ajalugu. I Vanaaeg. II vihik, Vana-Rooma*. Tartu: Teaduslik Kirjandus, 1946, lk 180.

¹⁴ P. Bonfante, lk 370.

tsiviilõiguslik ja millal karistusõiguslik instituut. Käesolevas töös antakse kaasaegne käsitlus röövimisest Rooma õigusallikatele tuginedes ning see aitab kujundada õiguslikku identiteeti, näidates ära tänapäevase kuriteo „röövimine“ arengu suunad selle eelkäijas, Rooma õiguses.

Töö koosneb kolmest peatükist. Esimene peatükk on sissejuhatav, analüüsides röövimise olemust ning asetust Rooma õigussüsteemis. Pikemalt on räägitud röövimisest Rooma ühiskonnas, muuhulgas ilukirjanduslike tekstide abil röövlite ja röövimiste kohta. Samuti on esimeses peatükis toodud välja varguse ja röövimise koosseisutunnuste võrdlus, seda põhjusel, et röövimine kujunes välja varguse deliktist ning seetõttu on kahel deliktil väga palju sarnaseid tunnuseid.

Töö teine peatükk keskendub röövimise tsiviilõiguslikule vastutusele ja õiguskaitsevahenditele vabariigi perioodil. Käsitletakse kahju ja süü küsimust röövimise puhul, kuid põhirõhk on suunatud röövimise hagi ehk *actio vi bonorum raptorum*'ile. Tuuakse välja röövimise hagi iseloomulikud eripärad, samuti isikud, kes seda hagi said esitada. Samas peatükis on käsitletud ka autuse ehk *infamia* küsimust. Eelkõige, mida see karistus endast kujutas Rooma riigis ning millised olid tema tagajärjed isikule, kellele see määrati.

Kolmas peatükk käsitleb röövimise karistusõiguslikku vastutust impeeriumi perioodil. Vastav peatükk annab ülevaate, kuidas röövimisest sai kuritegu ning kuidas sai seda kohtu alla anda. Samuti vaadeldakse röövimise erinevaid vorme, mis olid Rooma õiguses karistatavad ning välja on toodud karistused, mida sai erinevatele röövlitele ja nende varjajatele määrata.

Kasutatud teoste viitamisel on kasutatud nii tekstisisest viitamist kui ka joonealust viitamist. Põhiliselt on teksti sees viidatud Rooma õiguse allikatele, sest tekstiökoonomia seisukohalt ei ole mõtet igat Rooma õiguse allikat joone all viidata, kuna need viited on väga lühikesed. Joonealuse viite esmakordsel kasutamisel on välja toodud kogu kirje: autori nimi, teose nimi, kirjastus, ilmumise koht, aeg ja leheküljenumber. Teistkordsel viitamisel on kasutatud ainult autori nime ja leheküljenumbrit. Mitut sama autori teost kasutades on viites ära toodud autori nimi ning teose pealkirjast osa, mis võimaldab lugejal kergesti kasutatud teose kindlaks määrata.

1. Röövimise iseloomustus Rooma õiguse kontekstis

1.1. *Rapina* mõiste ja olemus süüteona

1.1.1. *Rapina* mõiste ja Rooma ühiskondlik kontekst

Rooma õigusallikates on defineeritud röövlite mõistet Iustinianuse *Digesta* 50. raamatus, kus selgitatakse lahti erinevaid mõisteid, mida Rooma õiguses kasutati.¹⁵

"*Hostes*" hi sunt, qui nobis aut quibus nos publice bellum decrevimus: ceteri "latrones" aut "praedones" sunt. (Pomponius¹⁶ D. 50.16.118.) („Vaenlased“ on need, kes on meile avalikult sõja kuulutanud või kellele meie oleme avalikult sõja kuulutanud: teised on „röövlid“ või „rüüstajad.“)

Pomponius toob välja kolm kategooriat: vaenlased, röövlid ja rüüstajad. Üldisem kategooria on vaenlased - isikud, kellele Rooma riik on kuulutanud avalikult sõja või kes on ise avalikult kuulutanud välja sõja Rooma riigi vastu. Eeldada võib, et siin mõeldakse vaenlase all teist riiki. Kui aga vastav isik või grupeering ei mahu mõiste vaenlane alla (nt piraadid, maanteeröövlid), siis paigutub ta röövlite või rüüstajate mõiste piiresse. Sisuliselt olid rüüstajad nagu röövlid, kes samuti tungisid majadesse ja varastasid asju, kasutades sealjuures vägivalda. Rooma õigusallikates käsitleti rüüstajaid sisuliselt röövlitena. Nende karistused ja vastutus olid samad.

Rooma ametlikus keeles¹⁷ ehk ladina keeles tähistati röövleid sõnaga *latrones* ning röövimine oli *latrocinium*. *Latrocinium* tähendab otsetõlkes röövimist vägivallaga. *Rapina* tähendab otsetõlkes jõuga vara ära tassimist. Aga Rooma õigusallikad kasutavad röövimise terminina *rapina*'t, harva esineb sõna *latrocinium*.¹⁸

Röövimine on ajalooliselt saanud alguse teisest sarnasest deliktist, milleks oli vargus (*furtum*).¹⁹ Varguseks peeti Rooma õiguses asja ära võtmist salaja omaniku tahte vastaselt. Gaius'e järgi oli röövimine vargus, millele oli lisatud vägivalla element. Järelikult kujunes

¹⁵ B. D. Shaw. Röövel. - Vana-Rooma inimene. Koostaja A. Giardina. Tallinn: Avita, 2004, lk 328.

¹⁶ Pomponius Sextus, Rooma jurist 2. saj. pKr. Ta on kirjutanud Rooma õigusteaduse ajaloo, millest on väljavõtteid säilinud *Digesta*'s. Antiigileksikon, lk 442.

¹⁷ Rooma ametlikuks keeleks loeti latiini ehk ladina keelt. Nimetus tuleneb Latiumi maakonnast ja seal elanud latiini rahvusest karjuste ja maaharijate kogukondadest. Algselt kõneldi seda ainult Roomas ja Latiumi maakonnas. Koos Rooma võimuga levis ladina keel kogu Itaaliasse ja tõrjus meie ajaarvamise alguseks teised keeled kõrvale. Rooma riigi suurenedes tungis ladina keel kui vallutajate ja valitsejate keel ka Lääne-Euroopasse ja Põhja-Aafrikasse (2. saj eKr) ning põhjustas seal kohalike keelte hääbumise. Antiigileksikon, lk 300. M. Kõiv. Inimene, ühiskond, kultuur. I osa. Vanaaeg. Tallinn: Avita, 2006, lk 145.

¹⁸ B. D. Shaw, lk 326. O. F. Robinson. The Criminal Law of Ancient Rome. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1996, lk 27, 29. P. G. W. Glare. Oxford Latin Dictionary. Oxford: The Clarendon Press, 1983, lk 1008, 1573. (edaspidi lühendatult OLD)

¹⁹ Vt käesoleva töö punkt 1.3.1.

rapina ajalooliselt välja *furtum*'ist ehk vargusest, mis oli lihtsalt asja ära võtmine salaja. Nüüd kus sellele lisati juurde vägivald, ei olnud tegemist enam salajase vargusega, vaid hoopis röövimisega ehk vägivaldse asja ära võtmisega.²⁰

Qui res alienas rapit, tenetur etiam furti. quis enim magis alienam rem inuito domino contrectat quam qui ui rapit? itaque recte dictum est eum improbum furem esse;/.../ (Gaius Inst. 3.209.) (Kes röövib asja, on vastutav samuti varguse eest. Kes on rohkem varas, kui see, kes röövib vägivallaga? Õigem oleks öelda, et sel juhul on tegemist jultunud vargaga. /.../)

Gaius selgitab, et isik, kes võtab asja endale vägivallaga, vastutab varguse eest, kuna ta võtab teise isiku asja endale omamata selleks nõusolekut. Sellisel juhul kui isik kasutab asja võtmiseks vägivalda, nimetab Gaius teda jultunud vargaks ehk annab isikule tavalisest vargast raskema süütegija staatuse. Järelikult ei võrdsusta Gaius tavalist varast isikuga kes võtab asjad endale vägivallaga, st ta eristab varast ja röövlit.

Röövimise ajaloolist arengut mõjutas samuti vägivalda delikt nimega *iniuria*. Osa *iniuria*'st, mis mõjutas röövimist, oli vägivald ja see kuidas seda kasutati vara omastamiseks röövlite poolt. *Iniuria* tähendas Kaheteistkümne tahvli seaduste ajal inimese füüsilist vigastamist, nt luu murdmist või rusikaga näkku löömist, mis põhjustas füüsilist valu. Karistuseks olid erinevas määras rahasummad või *taliooni* ehk kättemaksu printsiibist tulenevalt samaga vastamine süütegijale.²¹

Si membrum rupsit, ni cum eo pacit, talio esto. (Kaheteistkümne tahvli seadused 8.2.) (Kui keegi teisel jäseme maha lööb,²² kui ta temaga ei lepi, olgu samaga karistus.)

Manu fustive si os fregit libero, CCC, si servo, CL poenam subito. (Kaheteistkümne tahvli seadused 8.3.) (Kui ta murrab käe või kaikaga luu vabal, saagu 300 assi trahvi, kui orjal, siis 150 assi.)

Kuna raha kaotas aja jooksul oma väärtust, siis need teod (füüsiline vägivald) ja karistused muutusid ajas. Vabariigi ajaperioodi lõpul võis delikti *iniuria*'t vaadata laiendatult, *iniuria* ei olnud enam seotud üksnes füüsilise vägivallaga, vaid sisaldas endas ka tegusid, mis

²⁰ Iust. Inst. 4.2.pr.

²¹ Kaheteist tahvli seadused 8.4. Gaius Inst. 3.223. M. Kaser. Roman Private Law. A Translation by Rolf Dannenbring of Romisches Privatrecht. London: Butterworths, 1968, lk 215-216. R. Zimmermann. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. Boston: Kluwer, 1992, lk 2-3.

²² Siin mõeldi kõiki vigastusi, mis põhjustasid jäseme täieliku kaotuse või invaliidisuse. Jäseme all mõeldi ka silmi, kõrvu ja nina. H. F. Jolowicz, lk 174.

olid suunatud isiku au ja hea nime vastu (nt solvamine).²³ Röövimise seisukohalt ei olnud aga *iniuria* laiendatud käsitlus oluline, kuna röövimise puhul oli tähtis siiski vägivalda element. Röövlid ei kasutanud oma ohvrite puhul solvanguid, vaid relvi, ähvardusi ning füüsilist vägivalda. Gaius on vabariigi lõpul või impeeriumi alguses nimetanud *iniuria*'ks järgmisi tegusid: valju häälega isiku teotamine; teadvalt teise isiku vara omastamine ja selle kuulutamine müügiks isiku võlgniku varana; laimava jutustuse või luuletuse kirjutamine; perekonna emanda või pidurüüs poisi jälitamine. (Gaius Inst. 3.220.)

Röövimine selle eri vormides oli Vana-Roomas läbi aegade tõsiseks probleemiks. Kodusõdade ajal sõdisid roomlased omavahel ning seetõttu nõrgenes kontroll Vahemere üle. Seda võimalust kasutasid ära piraadid, kes vähehaaval võtsid mere oma kontrolli alla ning said niivõrd tugevaks, et ei rünnanud enam mitte üksnes meresõitjaid ja kaupmehi, vaid rüüstasid ka saari ja rannikulinnu. Kreeka kirjanik Plutarchos²⁴ iseloomustas piraate järgnevalt:

„Piraatidel oli igal pool ankrupaiku ja kindlustatud vahitorne. Nende laevastik sobis just selleks eriliseks tegevusalaks, kuna neil olid head meeskonnad, võimekad tüürimehed, kiired ja kerged laevad. /.../ Nad tegid Rooma riigile häbi, võttes vangi väejuhte ja röövides vallutatud linnu. /.../ Kogu Vahemeri oli piraatide võimu all, nii et kaupmeestel oli peaaegu võimatu merel purjetada.“²⁵

Plutarchos'e piraatide kirjeldustest selgus, et piraadid tegid Rooma riigile tõsist muret, võttes vangi väejuhte ja röövides vallutatud linnu. Samuti tegutsesid nad nii maal kui merel ja olid end selleks väga hästi välja treeninud. Rooma sõjaväel oli nende alistamise ja riigis korra loomisega suuri raskusi. Selline olukord oli võimalik üksnes Vahemere piirkonnas toimuva võimuvõitluse tõttu, mis halvas Rooma riigi võime tegutseda piraatluse vastu. Kuna piraadid valitsesid Vahemere üle, kannatasid kaupmehed ja teised meresõitjad.

Ajaloolane Ammianus Marcellinus²⁶ kirjeldab oma jutustuses „Isauria“²⁷ röövleid alljärgnevalt:

²³ Just. Inst. 4.4.1. I. S. Pereterski, lk 124-125, 179. A. Borkowski, lk 322-328.

²⁴ Plutarchos – (u. 46 Chaironeia – pärast 119 aastat), Kreeka kirjanik, pärit põlisest jõukast perekonnast. Pärast Ateenas õppimist oli ta oma kodulinnas arhont (kõrge ametnik) ja ühtlasi Delfis preester. Õpetas oma ja jõukate kaaskodanike lapsi, sellest arenes midagi eraakadeemia taolist. Tema mahukast loomingust on säilinud vaid osa (u 250 talle omistatud teosest umbes kolmandik). Ajal, mil Plutachos elas, kuulus Kreeka Rooma riigi koosseisu. Antiigileksikon, lk 437.

²⁵ B. D. Shaw, lk 323-324.

²⁶ Ammianus Marcellinus – Hilis-Rooma ajaloolane, pärit suursugusest Kreeka perekonnast Antiookiast. Teenis keiser Constantius II ihukaitseväes ning võttis 363 osa Iulianus Apostata sõjakäigust pärslaste vastu. Ta tegi pikke reise, alates 4. saj 80. aastaist elas Roomas. Seal kirjutas ajaloolise teose „*Res gestae*“, mis kirjeldab Rooma keisrite tegusid Nerva ajast Valensi surmani. Oluline allikas 4. saj ajaloos, eelkõige Rooma riigi,

„Needsamad isaurlased, kellel oli kombeks ikka ja jälle rahu sõlmida ja siis ootamatute röövretkedega üldist segadust põhjustada, läksid nüüd, tundes end karistamatuna, senistelt varjatud ja harvadelt röövkäikudelt üle tõelisele sõjale. /.../ Nad laskusid suurel hulgal marutuulena alla oma järskudest ja kõrgetest mägedest rannikualadele. Siin varjusid nad ligipääsmatusesse salaugastesse ja orgudesse ning öö hakul – aga oli parajasti noorkuu ja see ei säranud veel täies jõus – varitsesid meresõitjaid. /.../ Hiljem jätsid nad ranniku maha ja siirdusid Isauria naabermaakonda Lykaoniasse. Seal paigutasid nad teedele arvukad vahipostid ning röövisid reisijate vara. Viimaks läksid sõdurid kõigi jõududega nende vastu, barbarid aga hajusid laiali, võideldes vahel tihedates ridades, vahel aga üksikute gruppidena, ning võitsidki viimaks oma ülekaaluka jõuga sõdureid. Sest, olles sündinud ja üles kasvanud järskude mägede ja kuristike vahel, liikusid nad seal sama kergelt kui tasandikul; nad ründasid vastaseid kaugelt noolerahega ja hirmutasid neid kohutava ulgumisega.“²⁸

Ammianus Marcellinus’e isaurlastest röövlite kirjeldus andis selge ülevaate röövlite tegevusest. Nende tegevus varieerus, rannikualadel ründasid nad meresõitjaid ja kaupmehi ning sisemaal tegelesid maanteeröövidega, kontrollides suuremaid maanteid. Samuti on viidatud Rooma sõjaväe võimetusele alistada röövleid, kuna nad olid osavad sõdijad, kasutades ära rasket maastikku ning võideldes kord üksikult, kord ühiselt.

Võrreldes Plutarchos’e ja Marcellinus’e piraatide iseloomustusi, siis selgub, et need kattusid. Plutarchos kirjeldas piraate impeeriumi perioodi alguses, kuid Marcellinus hoopis hilise impeeriumi perioodil. Teades, et impeeriumi periood kestis vahemikus 27 eKr – 476 pKr, selgub, et umbes 500 aasta jooksul ei muutunud piraatide kirjeldus. Mõlemad autorid toovad välja selgelt asjaolu, et piraadid tegutsesid nii maal kui merel, olles mõlemal juhul väga hästi treenitud. Maal olid piraadid kohanenud väga hästi looduse ja maastikuga ning kasutasid seda väga edukalt oma röövretkedel ära. Merel olid aga piraatide laevad kiired ja hea manööverdamise võimega, see soodustas teiste laevade ründamist ja röövimist. Samuti leidsid mõlemad, et Rooma riigil ja ametivõimudel oli suuri probleeme võitluses piraatidega.

germaanlaste ning Balkani ja Lähis-Ida rahvaste sise- ja välispoliitika ning ühiskondlike suhete kohta. Antiigileksikon, lk 36-37.

²⁷ Isauria – mäestikuala Väike-Aasia lõunaosas, piirkond tänapäeva Türgi Vahemere rannikul. Oli tuntud sõjakate ja röövellike elanike poolest. 78 – 74 eKr vallutasid Isauria roomlased, kuid täielikult ei suutnud nad isaurid alistada. Veel 5. saj eKr ohustasid isaurid Bütsantsi valitsejaid, üks nende juhte Zenon sai koguni keisriks (valitses 474 – 491). Alles 498 võiteti isaurid lõplikult ning asustati osakaupa ümber. Antiigileksikon, lk 214. B. D. Shaw, lk 324.

²⁸ Tõlkimisel kasutatud teost B. D. Shaw, lk 324-325.

Röövimisega tegelesid enamasti väikesed grupid. Tegemist oli parasiitliku eluviisiga, mille puhul kaupu või teenuseid omandati vägivaldiga või ähvarduse läbi.²⁹

Kuigi röövlid ei tunnistanud Rooma riigi seadusi, st ei kuuletunud neile, olid neil olemas omad käitumisreeglid, mis olid omased ka ülejäänud ühiskonnale. Cicero³⁰ mõõnis, et neil olid olemas oma seadused, ning au ja varandust jagasid nad samamoodi kui seaduslikud ühiskonnad:

„Õiguskord on niivõrd võimas, et isegi need, kes elatuvad nurjatustest ja kuritegudest, ei saa hakkama ilma seadusteta. Sest kui keegi röövlisõugu liikmetest varastab midagi teiste käest, siis heidetakse ta jõugust välja. Ning kui piraatide pealik ei jaga röövsaaki võrdselt, siis tema kaaslased tapavad ta või kihutavad minema. Ning on olemas isegi röövlite seadused (*leges latronum*), mida nad järgivad ja millele nad kuuletuvad. Nii sai illüürlaste röövel Bardulis tänu saagi võrdse jagamise põhimõttele /.../ endale suure võimu.“³¹

Röövlite tegevusele aitas kaasa fakt, et riigivõim ei ulatunud röövliteni. Röövlid elasid ja peitsid end kohtades, kuhu riigi kontroll ei pääsenud füüsiliselt ligi. Sellisteks kohtadeks olid Vahemere maade mägised piirkonnad, samuti tihedad metsad ning läbipääsmatud sood. Nendes piirkondades tekkisidki nõ riiklikust ühiskonnast erinevad ühiskonnad, mis elatusid röövimisest. Rooma kirjanik Apuleius³² kirjeldab ilmekalt röövlite koobast, mis oli nende peidupaigaks ning selle varjatud asukohta:

„See mägi oli hirmuäratav, ja mis kõige tähtsam, väga kõrge, ja seda kattis lehtpuumets. Tema nõlvakud, mida võotasid järsud ning seetõttu ligipääsmatud kaljud, laskusid sügavatesse järsakulistesse orgudesse, täis okaspõõsaste rägastikke, - need ümbritsesid teda igast küljest ja pakkusid sellega looduslikku pelgupaika. Päril tipust väljavoolav allikas pulbitses tohututest veemullidest, sööstis mööda kallakut alla, lookles lainetades hõbedase voona, ja siis, kui ta oli

²⁹ B. D. Shaw, lk 328-329.

³⁰ Marcus Tullius Cicero (106 Arpinumi linnake Samniumis – 43 eKr Fromiae). Rooma poliitik, kõnemees ja kirjanik. Pärines ratsanikuseisusest, tuli noorukina Rooma ning sai suurepärase retoorika, filosoofia ja õigusteaduslase hariduse. Kohtukõnemeheks saavutatud edu aitas tal teha karjääri poliitikuna. Töötas mitmetel ametikohtadel: kvestor, kuruuediil, preetor, konsul. Konsulija suurim võit oli Catilina vandenõu paljastamine. Tema kirjandusliku pärandi moodustavad kõned, retoorikaalused ja filosoofilised teosed ning kirjad. Antiigileksikon, lk 101-102.

³¹ M. T. Cicero. *De officiis*. Translated by Walter Miller. Cambridge: Harvard University Press, 1913, 2. 40. Arvutivõrgus: http://www.constitution.org/rom/de_officiis.htm (12.02.2013). M. T. Cicero. Kohustustest. Tõlkinud I. Vene. Tartu: Ilmamaa, 2007. B. D. Shaw, lk 329.

³² Apuleius – (sündinud umbes 125 pKr) Rooma kirjanik, filosoof ja sofist, elukutselt advokaat, pärit Madaurast (Aafrikast). Pärast Kartaagos ja Ateenas õppimist elas ta mõnda aega Roomas, suurem osa elust veetis Aafrikas. Romaan „Metamorphoses“ ehk „Kuldeesel“, ühe kreeka keelse teose mugandus, jutustab Tessaalias nõiduse läbi eesliks ja hiljem tagasi inimeseks muundatud Luciuse seiklustest. See 11. raamatust koosnev teos annab värvika pildi kreeklaste argielust, ta sisaldab hulga novelle. Antiigileksikon, lk 53.

jagunenud paljudeks harudeks, kogus kõik kokku ja ujutas orud üle kõikjale valguva tulvaveega nagu üle kallaste ajav meri või seiskunud vooluga jõgi. Ja seal, kus lõpeb mäeserv, kõrgub teravatipuline koobas, mille kitsast sissepääsuavaust piirab mõlemast küljest kindla müürina kerkiv tihedalt punutud tugev tara, mis sobib ka lammaste hoidmiseks.³³

Röövlid tegutsesid üldjuhul öösel ja seetõttu oli öösel liikumine väga ohtlik, eriti linnadest väljaspool. Linnamüür oli see, mis pidi kaitsema linna elanikke röövlite eest, kes pimeduse saabudes hakkasid liikuma. Paraku oli nii, et ka pealinnas Roomas oli öösel liikumine ohtlik, kuna röövlid pääsesid tänavatele. Linnas olid majade ukсед ja aknad spetsiaalselt ehitatud ümber, et kaitsta röövlite rünnakute eest. Röövimise eest ei olnud kaitstud mitte keegi, ka rikkaid ja tuntuid isikuid võidi röövida, mis sest, et neil olid olemas relvastatud ihukaitsjad või saatjad. Röövlid ja röövimine oli Rooma riigis nii laialt levinud, et sellele omistati lausa „loodusõnnetuse“ staatus. Eelkõige võrreldi seda maavärinaga, tormiga merel, mis võis ilmuda ootamatult, ilma ette hoiatamata. Nii nagu loodusõnnetus, võisid tulla röövlid ja katkestada igapäevased toimetused.³⁴ Isegi juristid käsitlesid röövlite tegevust vääramatute jõuna:

Quod vero senectute contigit vel morbo, vel vi latronum ereptum est, aut quid simile accidit, dicendum est nihil eorum esse imputandum ei qui commodatum accepit, nisi aliqua culpa interveniat. proinde et si incendio vel ruina aliquid contigit vel aliquid damnum fatale, non tenebitur, nisi forte, cum possit res commodatas salvas facere, suas praetulit. (Ulpianus³⁵ D. 13.6.5.4.) (Kui midagi juhtub kõrge vanuse või haiguse tagajärjel, või kui röövlid võtavad midagi vägivaldselt ära, või muus sarnases olukorras, siis öeldakse, et ei vastuta isik, kes sai asja pruuklaenuks, kui ei ilmne tema poolset hooletust. Seega, kui kahju tekkis tulekahju või maja kokku kukkumise tagajärjel või muu vältimatu kahju tõttu, siis isik ei vastuta isegi mitte juhul, kui ta oleks saanud päästa vara, mille ta laenas, kuid eelistas päästa enda vara.)

Röövimist võrreldakse siin kõrge ea ja haigusega, samuti tulekahju ja maja kokku varisemisega (õnnetused) ning muude vältimatu kahju põhjustajatega. Selliste juhtumite korral loeti, et isik ei vastuta, kui asi hävib või kaob nende eelpool nimetatud faktorite tagajärjel. Järelikult loeti röövimist meie mõistes Vanas-Roomas „vääramatuks jõuks.“

³³ Apuleius. Metamorfoosid ehk kuldne eesel. Tõlkinud A. Lill. Tallinn: Hortus Litterarum, 1994, lk 60-61.

³⁴ B. D. Shaw, lk 330-334.

³⁵ Ulpianus – elas umbes 170 – 223 a pKr. Ta pidas lisaks juristiametile ka mitmeid teisi ameteid. Muuhulgas oli ta assessor, siis *praefectus annonae* – Rooma toiduvarude ülem ja siis *magister scrinium* – imperaatori kantselei ülem. Kuulus pigem prokuliaanide koolkonda. Ta oli viljakas jurist, kirjutanud pea kõigist õigusvaldkondadest. Ta on CIC enim tsiteeritud klassikalise ajastu jurist. P. Bonfante, lk 355.

Tänapäeval tähistab „väeramatu jõud“ sellist sündmust või olukorda, mille tagajärjel tekkinud kahju eest isik vabaneb vastutusest, täpselt nagu Roomaski.

Isik, kes oli vangistatud röövlite poolt, ei saanud Rooma õiguse kohaselt koostada testamenti, kuna sellisel juhul loeti, et ta on läbi teinud *capitis deminutio maxima*. See tähendas, et isik oli kaotanud oma vabaduse ning muutunud orjaks.³⁶ Asjaolu, et röövlite poolt vangistatud isik ei saanud teha testamenti, viitab sellele, et röövleid ja röövimist võeti kui „loodusõnnetust,“ mis katkestab isiku toimetused alates müügitehingu tegemisest kuni abielu sõlmimiseni välja:

Si incertus quis sit, captivus sit an a latrunculis obsessus, testamentum facere non potest. (Ulpianus D. 32.1.pr.) (Kui keegi ei ole kindel, kas ta on sõjavang või röövlite poolt kinni võetud, ei saa ta teha testamenti.)

Võitluses röövlite ja röövimistega loodi Rooma riigis mitmeid ametikohti ja institutsioone. Kõrgeim ja tähtsaim ametikoht provintsis oli asehaldur, kelle võimkonda kuulusid eelkõige õigusemõistmine ja provintsis asuvate vägede (leegionide ja abivägede) ülemjuhatus. Vabariigis määrati asehaldurid loosiga, impeeriumi ajal nimetas nad enamasti keiser.³⁷ Asehaldurile iseloomulikest tööülesannetest annab ülevaate alljärgnev:

Congruit bono et gravi praesidi curare, ut pacata atque quieta provincia sit quam regit. quod non difficile optinebit, si sollicite agat, ut malis hominibus provincia careat eosque conquirat: nam et sacrilegos latrones plagarios fures conquerere debet et prout quisque deliquerit, in eum animadvertere, /.../. (Ulpianus D. 1.18.13.pr.) (Igale sobivale ja väärilisele asehaldurile on kohane hoida rahu ja turvalisust provintsis, mida ta valitseb. Selle saavutab ta raskusteta, kui ta kõrvaldab provintsis kõik kurjategijad ning jälitab neid lakkamatult. Ta peab kinni võtma templirüvetajad, röövlid, riisujad ja vargad ning karistama igaüht vastavalt tema kuriteole /.../.)

Eelnevast selgub, et asehaldur oli provintsis oluline isik võitluses kuritegevusega. Tema juhtimisel tagati provintsis kord ja rahu ning selle ülesande täitmiseks olid tal erinevad võimalused ja vahendid. Provintsis, kus oli palju sõjaväge, said asehaldurid sõjaväelasi rakendada võitluses kurjategijatega. Provintsis, kus sõjaväelasi ei olnud, tegutses kohalik korrakaitse, kuid selle institutsiooni tegutsemisvõime oli väike. Heal juhul suutis korrakaitse

³⁶ K. Kiirend. *Capitis deminutio*. Magistritöö. Tartu: 2012, lk 53-54.

³⁷ Antiigileksikon, lk 67.

tagada korra väiksemates linnades.³⁸ Linnades sees tegutsesid tsiviilvalvurid ja rahuvalvurid. Lisaks neile tegutsesid öövahid (*nocturni*), kelle ametikoht loodi tulekahjude ära hoidmiseks linnas ning lisaülesandeks oli patrullida linna kõige vägivaldsematel tänavatel.³⁹ Linnadest väljas olid loodud teedepatrullid (*viatores*) ning valvepostid (*stationes*). Valveposte loodi ka linna sees avaliku korra tagamiseks ja et asehaldur teaks, mis linnas toimub.⁴⁰ Kuid nagu eelnevalt juba selgus, ei olnud kõik provintsid ühesugused ning nende kaitsevõime röövlite vastu oli erinev. Seetõttu pidid asehaldurid olema loova mõtlemisega ning üheks selle näiteks olid „röövlikütid.“ Tegemist oli isikutega, kes olid spetsialiseerunud röövlite püüdmisele ning see oli nende põhiline elatusallikas. Neile oli antud nö „õigus tappa,“ mis tähendas, et nad ei vastutanud oma tegude eest. Nad võisid käituda sama metsikult nagu röövlid ise. See oli põhjustatud asjaolust, et röövlite jahtijateks palgati ka röövleid endid. Seega Rooma riik kasutas röövlite tabamiseks röövlite endi abi.⁴¹ Linnades oli oluline ka naabrivalve ning tänu inimeste kisale tabati mitmeid röövleid.⁴²

Kokkuvõtvalt võib öelda, et röövimine sai Roomas riigis alguse relvastatud jõukude tegevusest. Eelkõige tuleb relvastatud jõukude all silmas pidada piraate, kellega oli Rooma riigil suuri probleeme. Röövimine kui süütegu sai alguse varguse deliktist (*furtum*) ning mõjutatud on ta ka vägivalda deliktist *iniuria*. Rooma õigusallikates käsitleti röövimist kui vargust, mis oli toime pandud vägivalda kasutades. Mõistet röövel või röövimine on avatud läbi vaenlase mõiste. Vaenlaseks loeti neid, kes olid avalikult sõja kuulutanud Rooma riigile või Rooma riik oli ise neile avalikult sõja kuulutanud, kõik ülejäänud olid röövlid või rüüstajad. Röövritel olid kujunenud välja omad seadused, käitumismallid ning ühiskond. Rooma õigusallikates anti röövimisele loodusõnnetuse staatus, kui kahju tekkis röövimise tagajärjel, siis paljaks röövitud isik ei vastutanud selle kahju tekkimise eest (asi hävinud või kadunud). Tegemist oli suure probleemiga Rooma riigi jaoks ning seetõttu loodi erinevaid ametikohti ning institutsioone, kes võitleksid röövlite vastu ja püüaksid luua korda riigis. Kõige olulisemaks isikuks võitluses röövlitega loeti Rooma provintsidest asehaldurit, kes pidi tagama rahu ja korra oma valitsetavas provintsis.

³⁸ Vabariigi aegses Roomas vastutasid hoonete, rajatiste, turgude ning vaatamängude korra eest neli ediili. Vajaduse korral osalesid avaliku korra kaitsmises ka teised ametnikud ja maaomanikud oma kaaskonnaga. Et selline kaitsekorraldus ei andnud häis tulemusi, näitavad korra puudumine ja rahunud vabariigi ajajärgu lõpul. Antiigileksikon, lk 439.

³⁹ Paulus D. 1.15.1.pr.

⁴⁰ Ulpianus D. 1.12.1.12.

⁴¹ B. B. Lonergran. Roman Banditry: Scorning Senatorial Skullduggery in Sallust. Penn History Review. 2011, vol 18, lk 11-12. Arvutivõrgus: <http://repository.upenn.edu/phr/vol18/iss1/6/> (10.04.2013).

⁴² B. D. Shaw, lk 341-344. H. Musurillo. Acts of the Christian Martyrs. Oxford: The Clarendon Press, 1972, lk 6-7. Apuleius, lk 63.

1.1.2. *Rapina* kui süüteo iseloomulikud tunnused

Röövimisel oli Rooma õiguses kaks olulist tunnust: a) asja äravõtmine ja b) vägivalla kasutamine. Tunnuse „a“ pärast oli röövimine väga sarnane vargusele, kus samuti võeti teiselt isikult asi ära. Röövimise eristamiseks vargusest oligi abiks tunnus „b,“ milleks oli vägivald. Järelikult roomlased eristasid röövimist vargusest ainult ühe olulise koosseisutunnuse - vägivalla alusel.⁴³

Qui res alienas rapit, tenetur etiam furti. quis enim magis alienam rem inuito domino contrectat quam qui ui rapit? itaque recte dictum est eum improbum furem esse; /.../ (Gaius Inst. 3.209.) (Kes röövib asja, on vastutav samuti varguse eest. Kes on rohkem varas kui see, kes röövib vägivallaga? Õigem oleks öelda, et sel juhul on tegemist jultunud vargaga. /.../)

Gaius toonitab, et röövimise puhul on oluline, et asi oleks ära võetud vägivallaga ehk asja omaniku tahte vastaselt. Lisab, et kuna tegemist on asja äravõtmisega, siis sellisel juhul vastutab isik ka varguse eest ning kui asi võeti ära vägivallaga on tegemist jultunud vargaga. Seega Gaius teeb vahet lihtsal vargal, kes võtab asja ära salaja, ning jultunud vargal (röövel), kes võtab asja ära kasutades vägivalda asja omaniku suhtes. Sellest eristusest tulenevalt on ka karistused erinevad, sest tegude raskusastmed on selgelt erinevad.

Rooma õigust kajastavad allika tekstid ei anna aga otsest vastust küsimusele, kui tugevat või intensiivset vägivalda oli vaja, et tekiks vastutus röövimise alusel. Borkowski arvates oli kõige usutavam variant see, et piisas ka kõige väiksemast vägivalla teost, et järgneks vastutus röövimise eest.⁴⁴

Oluline on teha vahet sellel, kas asi võeti ära heas või halvas usus. Vastav asjaolu aitab selgust tuua sellesse, kas isiku puhul tuleb esitada röövimise või varguse hagi. Kui isik arvas ekslikult, et asi kuulus temale, ning ta uskus, et seadus lubas asja omandi jõudu kasutades tagasi võtta, siis isik oli vabastatud röövimise karistusest ning samuti ei vastutanud ta varguse eest.⁴⁵

Quia tamen ita competit haec actio, si dolo malo quisque rapuerit: qui aliquo errore inductus, suam rem esse, et imprudens iuris eo animo rapuit quasi domino liceat rem suam

⁴³ H. F. Jolowicz, lk 287. B. F. Frier. A Casebook on the Roman Law of Delict. Atlanta, Georgia: Scholars Press, 1989, lk 176.

⁴⁴ Borkowski viitab samuti Rooma allikate puudulikule käsitlemisele vägivalla raskusastmest ning pakub välja variandi, mis peaks probleemi lahendama. A. Borkowski, lk 321.

⁴⁵ R. W. Lee, lk 388-389. A. Borkowski, lk 321.

etiam per vim auferre possessoribus, absolvi debet. cui scilicet conveniens est nec furti teneri eum qui eodem hoc animo rapuit. /.../ (Iust. Inst. 4.2.1.) (Selle hagi saab esitada isiku vastu, kes röövib pahatahtlikult. Kui keegi röövib asja, arvates ekslikult, et ta on omanik ning seadust mittetundes, arvates, et on lubatud omanikul jõuga võtta asi tagasi valdajatelt, siis peaks ta olema vabastatud käesolevast hagist ning sarnasel põhimõttel ei vastuta ta ka varguse eest. /.../)

Järelikult saab isikut karistada röövimise eest ainult siis, kui ta on selle toime pannud pahatahtlikult. Kui isik võtab jõuga teise asja ära, arvates ekslikult, et see kuulub talle, siis isik ei vastuta röövimise ega ka varguse eest. Isikut saab kohtu alla anda röövimise hagi alusel, juhul kui ta tegutseb pahauskvalt – teades et asi ei kuulu talle, võtab ta selle jõudu rakendades ikkagi ära.

Röövimise puhul oli oluliseks tunnuseks selle objekt ehk ese, mille suhtes röövimine toime pandi. Vana-Roomas said röövimise objektiks olla üksnes vallasvara.⁴⁶ Enamjaolt olid sellisteks asjadeks raha, väärisesemed ja muud asjad, mida oli võimalik rahaks teha. Oluline oli asjaolu, et vastutuse röövimise eest tõi kaasa ka ainult ühe asja äravõtmine ning see asi võis olla väga odav.⁴⁷ Röövsaagist toob näite Apuleius oma teoses „Kuldne eesel:“

„Tassisid ju nemadki saaki sisse: kuld- ja hõberahasid, anumaid ja kuldniitidega kaunistatud siidrõivaid.“⁴⁸

Iseloomulik tunnus röövimisele on selle teo toimepanijate hulk. Röövimine sai alguse relvastatud jõukude tegevuse tulemusel.⁴⁹ Järelikult sai röövimise toime panna grupiviisiliselt, mitu isikut tegutsesid koos, ühise eesmärgi nimel. Rooma õigusallikatest selgub, et röövimise võis toime panna ka üks isik:

Praetor ait: " si cui dolo malo hominibus coactis damni quid factum esse dicetur sive cuius bona rapta esse dicentur, in eum, qui id fecisse dicetur, iudicium dabo. item si servus fecisse dicetur, in dominum iudicium noxale dabo." (Ulpianus D. 47.8.2.pr.) (Praetor ütleb: „Kui kahju on põhjustatud kuritahtlikult ebaseaduslikult kogunenud isikute poolt, kellegi vastu või

⁴⁶ Vallasasjadest ja üldse asjade liigitusest Rooma õiguses vt H. Siimets-Gross, lk 78.

⁴⁷ R. W. Lee, lk 388. A. Berger. Encyclopedic Dictionary of Roman Law. Philadelphia: The Lawbook Exchange Ltd, 1991, lk 667. Arvutivõrgus: http://books.google.ee/books/about/Encyclopedic_Dictionary_of_Roman_Law_195.html?id=iklePELTtR6QC&redir_esc=y (20.12.2012).

⁴⁸ Apuleius, lk 62.

⁴⁹ A. Borkowski, lk 321. I. S. Pereterski, lk 180. M. Kaser, lk 215. O. F. Robinson, lk 29.

isiku vara on äravõetud vägivallega, annan ma hagi isiku vastu, kes on väidetavad teod toime pannud. Ja kui ori on teinud seda, annan ma noksaalhagi⁵⁰ tema isanda vastu.)

Eelnevast selgub, et röövimise said toime panna ebaseaduslikult kogunenud isikud ehk röövlijõuk ning kõik kes kätte saadi vastutasid. Kui ori pani üksi röövimise toime, siis reaalselt vastutaks ta ise oma tegude eest, kuid kuna orjadel ei olnud õigusi ega kohustusi Rooma riigis, siis vastutasid orjade eest nende isandad.⁵¹ Röövlijõugu moodustamisel ei olnud oluline, millisest seisusest isik oli. Röövlijõuku said kuuluda nii vabad isikud kui ka orjad:

Neque additur, quales homines: qualescumque sive liberos sive servos. (Ulpianus D. 47.8.2.5.) (Ei ole lisatud, millised inimesed: ei ole vahet, kas vabad või orjad.)

Röövimisel on seega kaks olulist tunnust - asja äravõtmine ja vägivald - ning mõningad vähem olulised tunnused. „Asja äravõtmine“ tähendabki konkreetse asja ära võtmist selle omanikult ning selle mitte tagasi andmist. Sama tunnus esineb ka vargusel. „Vägivald“ on röövimise äratundmise kriteerium, kui seda ei esine, siis on tegemist lihtsalt vargusega (asja äravõtmine). On leitud, et piisab väga vähesest vägivaldast, et tegemist oleks röövimisega. Tunnustena saab ära tuua ka hea- või pahausksuse, röövimise objekti ja teo toimepanijate arvu. Hea- või pahausksus on oluline seetõttu, et sellest oleneb, kas isik vastutab varguse või röövimise alusel. Eeldatakse, et kui isik ekslikult arvab, et asi on tema oma ja selle jõuga endale võtab, siis ta käitub heauskselt ning ei saa karistada varguse ega röövimise eest. Kui aga isik on teadlik, et asi talle ei kuulu ja ikkagi võtab selle jõuga endale, siis on tegemist röövimisega *per se*. Röövimise objektiks said Rooma õiguse kohaselt olla üksnes vallasesemed ehk asjad, mida on võimalik liigutada. Röövimise tunnuseks oli ka selle toimepanijate arv. Seda sai toime panna grupiviisiliselt röövlijõugu poolt, mis oli kellegi õhutusel moodustatud, või individuaalselt ehk ainuisikuliselt.

⁵⁰ Noksaalhagi – hagi orja poolt tekitatud kahju hüvitamiseks orja peremehe vastu. Tegemist oli hagidega, mida rakendati jutudel, kui kahju oli tekitanud võimu alune isik nt perepoeg, ori või loom. *Paterfamilias* sai valida sel juhtumil, kas maksta vastav trahv või anda kahjutekitaja kannatanule välja. K. Adomeit, M. Ristikivi, H. Siimets-Gross. Ladina-Eesti õigussõnastik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2005, lk 183. P. Kask, E. Ilus. Rooma tsiviilõiguse alused. Õppemetoodiline materjal õigusteaduskonna üliõpilastele. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, 1987, lk 174.

⁵¹ Orjadest ning nende õiguslikust positsioonist Rooma õiguses eesti keeles lähemalt Y. Thebert. Ori.- Vana-Rooma inimene. Koostaja A. Giardina, lk 152-190.

1.2. *Rapina* asetus Rooma õigussüsteemis

1.2.1. *Rapina* kui õigusvastane delikt

1.2.1.1. Vabariigi perioodil

Varajase Rooma õiguse staadiumis ei olnud selget piiri kuritegude ja deliktide vahel. Karistusõigus oli Rooma riigi algusaegadel vähe arenenud. Alles impeeriumi perioodi alguses kujunes välja karistusõigus, mis eraldus tsiviilõigusest.⁵² Kaasaegsetes õigussüsteemides on piirid karistusõiguse ja deliktiõiguse vahel selged, nimelt kuriteod on kohtu alla antud riigi poolt ja deliktid on lahendatud tsiviilvaidluste käigus eraisikute vahel ning sinna riik ei sekku. Rooma riigis täitis deliktiõigus kuni hilise vabariigi ajani karistusõiguse rolli, kuid oluline on märkida, et Rooma õiguse algusaegadel ei tuntud deliktide üldist süsteemi, vaid tunti üksikuid õigusvastaseid ründeid.⁵³

Rooma deliktiõigus kujunes välja erakättemaksust, mis tähendas, et isik, kes oli toime pannud süüteo, sai karistatud ohvri poolt. Algselt seisnes kättemaks süütegija tapmises, Kahteistkümne tahvli seaduste ajal *taliooni* printsiibi kohaselt samaga vastamises ning vabariigi perioodil seoti see formaalse õigusliku menetlusega. Süütegija karistuseks ei olnud enam tapmine ega samaga vastamine, vaid rahaline kompensatsioon, mis tuli maksta teatavas summas ohvrile.⁵⁴

Delikt ei olnud iseenesest kuritegu, see ei olnud avalikult süüdistatud või sanktsioneeritud. Delikti alusel tekkis süütegijal tsiviilvastutus. See väljendus järgnevas: kannatanud pool iseseisvalt sai otsustada, kas hageda õigusrikkujat kohtus või mitte. Kui isik otsustas minna kohtusse, siis hagejana sai ta seda, mida kohus käskis kostjal maksta. Riigi roll oli siinjuhul äärmiselt väike, kui mitte olematu.⁵⁵

Varajasel vabariigi perioodil tunti Rooma õiguses ainult kahte delikti - vargus (*furtum*) ja vigastamine (*iniuria*) - mõlemad olid tahtlikud õigusrikkumised.⁵⁶ Hiljem eraldus vargusest röövimine (*rapina*) ning lubati hagnosis vara suhtes toime pandud õigusrikkumiste vastu. Selle tulemusena olid nii Gaius'e kui ka Iustinianus'e Institutsioonides need deliktid ülese loetletud.

⁵² L. Leesment. Rooma õigusloo põhijooned. Tartu: Loodus, 1940, lk 108. G. Mousouraki, lk 127.

⁵³ A. Borkowski, lk 302. E. Ilus, lk 166.

⁵⁴ R. Zimmermann, lk 2, 914.

⁵⁵ B. W. Frier, lk 1. A. Borkowski, lk 302. B. Nicholas. An Introduction to Roman Law. Oxford: The Clarendon Press, 1991, lk 208.

⁵⁶ Kaheteistkümne tahvli seadused 8.2-4; 8.12-17.

Gaius'e ja Iustinianus'e järgi, oli Rooma õiguses põhilisi delikte neli: *furtum*, *rapina*, *damnum* ja *iniuria*. Kuritahtlik tahtlus oli nende kõigi ühiseks elemendiks va *damnum*.⁵⁷

Delikti võib kirjeldada kui õigusvastast tegu, mis põhjustab kahju ning seetõttu tekib kannatanul õigus hüvitisele. Rooma õiguse kontekstis oli delikt pahategu, mis anti kohtu alla kannatanu poolt läbi erahagi ning karistuseks oli rahaline karistus, mida kostja pidi maksma hagejale. Deliktõiguse eripäraks oli selle tugev karistuslik element, mis väljendus selles, et deliktiõigus muutis õigusrikkuja tegevuse karistuslikuks ning garanteeris selle, et kannatanu saaks õiglase hüvitise.⁵⁸ Näiteks varguse korral oli kannatanul õigus saada varastatud asjad tagasi või asjade väärtusele võrdne rahaline summa ning lisaks oli tal õigus kahjutasule ja varas sai autuse (*infamia*) osaliseks. Sarnane hüvitamine käis ka röövimise puhul, kus kostjale mõeldud kompensatsioonist moodustas 75% karistuslik trahv.⁵⁹

Schulz lisab, et klassikalise ajastu juristide jaoks tähendas delikt õigusvastast tegu, millele tsiviilõiguses järgnes karistuslik obligatsioon (*obligatio ex delicto*) ning karistuslikku laadi hagi (*civilis actio poenalis*).⁶⁰

1.2.1.2. Impeeriumi perioodil

Rooma deliktiõiguse karistuslik eripära seisnes selles, et roomlased ei eraldanudki lõplikult üksteisest delikti- ja karistusõiguslikku vastutust. Rooma deliktiõiguslikus kohtuasjas ei otsinud hageja nii väga seda kompensatsiooni kahju eest, mida deliktiga põhjustati, vaid pigem soovis „kätte maksta“ õigusrikkujale tehtu eest. Samal ajal soovis hageja „kätte maksta“ ka kaitstud sotsiaalse huvi eest, mida kostja rikkus. Ulpianus on kirjeldanud varguse näitel, mida tähendas kannatanule „kättemaks“ kui karistusõiguslik karistus:⁶¹

⁵⁷ Gaius Inst. 3.182. Iust. Inst. 4.1.pr. W. L. Burdick. The Principles of Roman Law: And Their Relation to Modern Law. New Jersey: The Lawbook Exchange Ltd, 2004, lk 487. Arvutivõrgus: http://books.google.ee/books?id=IRkMm73NCEUC&source=gbs_navlinks_s (29.01.2013). W. W. Buckland. A Text-Book of Roman Law from Augustus to Justinian. Cambridge: Cambridge University Press, 1921, lk 572. Arvutivõrgus: http://openlibrary.org/books/OL7236746M/A_text-book_of_Roman_law_from_Augustus_to_Justinian (07.02.2013). Ilus toob lisaks neile neljale deliktile välja veel viis delikti, mis olid Rooma õiguses olemas: 1) *vis* – vägivald 2) *metus* – ähvardus 3) *dolus* – pettus 4) *fraus creditorum* – kahju tekitamine kreditorile 5) *actiones noxales* – noksaalhagid. Tegemist oli vähem levinud deliktidega, mida Gaius ja Iustinianus ei käsitlenud oma Institutsioonides nii põhjalikult nagu nad seda tegid *furtum*'i, *rapina*'ga, *damnum*'i ja *iniuria*'ga. E. Ilus, lk 167. D. Ibbetson. A Historical Introduction to the Law of Obligations. Oxford: Oxford University Press, 2001, lk 6.

⁵⁸ J. Harries. Law and Crime in the Roman World. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, lk 44.

⁵⁹ Röövimise hüvitamisest loe lähemalt käesoleva töö punktis 2.2.

⁶⁰ F. Schulz. Classical Roman Law. Oxford: The Clarendon Press, 1954, lk 572.

⁶¹ J. Harries. Law and Crime, lk 45, 58. B. W. Frier, lk 1.

Meminisse oportebit nunc furti plerumque criminaliter agi et eum qui agit in crimen subscribere, non quasi publicum sit iudicium, sed quia visum est temeritatem agentium etiam extraordinaria animadversione coercendam. non ideo tamen minus, si qui velit, poterit civiliter agere. (Ulpianus D. 47.2.93.) (Tuleb meeles pidada seda, et vargused on tavaliselt karistatud kriminaalselt ja see, kes süüdistab kuriteos, kirjutab ise süüdituse. See ei ole nagu avalik kohtuprotsess, kuid tundus õiglane, et süüaluse taoline julgus saaks erakorraliselt karistatud. Sellest hoolimata saab igäüks, kes soovib, esitada ka tsiviilhagi, kui ta seda tahab.)

Ulpianus ütlebki, et kriminaalkaristuse eesmärgiks oli süütegijale, antud juhul vargale, kätte maksta selle eest, et tal oli julgust üldse vastav tegu toime panna. Siinjuhul ei ole kannatanul soov saada kahjuhüvitist, vaid konkreetselt määrata vargale kriminaalkaristus. Küll oli kannatanul õigus esitada kompensatsiooniks ka tsiviilhagi, kuid see ei pruukinud ennast ära tasuda, kuna vargad olid enamasti vaesed ja raha neil kahjuhüvitiseks ei olnud.⁶²

Laiemalt võttes jagunevad Rooma deliktiõiguses kaitstud sotsiaalsed huvid kolmeks:

1. isikutel peab olema kindlustunne, et nende vara ei kahjustata teiste iskute poolt;
2. isikud peaksid olema kindlad oma vara omandis ning teised isikud peavad loobuma pettuslikult vara ära võtmisest nende käest;
3. isikud peavad olema kaitstud tahtlike antisotsiaalsete rünnakute eest nende au ja väärkuse suhtes.⁶³

Küsid selle järele, kas röövimine on delikt või mitte, tuleb vastata pigem jaatavalt. Vaadates eelmise lõigu kaitstud sotsiaalseid huvisid, siis nähtub, et röövimine seostub kindlasti kahe esimese kaitstud sotsiaalse huviga. Nimelt röövimise käigus kahjustatakse isiku vara ning samuti võetakse isiku käest ära tema õiguslik omand varale. Järelikult rikutakse vara omaniku kaitstud sotsiaalseid huve ning tal tekib deliktiõiguse alusel õigus pöörduda röövli vastu kohtusse. Gaius ja Iustinianus annavad konkreetse vastuse sellele küsimusele oma Institutsioonides, öeldes, et röövimine kuulub deliktide hulka.⁶⁴

Cum eitum sit superiore libro de obligationibus ex contractu et quasi ex contractu, sequitur, ut de obligationibus ex maleficio dispiciamus. sed illae quidem, ut suo loco tradidimus, in quattuor genera dividuntur: hae vero unius generis sunt, nam omnes ex re nascuntur, id est ex ipso maleficio, veluti ex furto aut rapina aut damno aut iniuria. (Iust. Inst. 4.1.pr.) (Nagu

⁶² J. Harries. Law and Crime, lk 44.

⁶³ B. W. Frier, lk 1-2. A. Borkowski, lk 303.

⁶⁴ Gaius Inst. 3.182.

me oleme käsitletud eelmises raamatus obligatsioone⁶⁵ lepingust ja nagu lepingust, siis nüüd vaatleme obligatsioone, mis tekivad pahateost. Obligatsioone, mida käsitlesime viimases raamatus, oli nelja liiki, neid mida me nüüd käsitleme on ainult üks liik, nad kõik tekivad ühest asjast, milleks on delikt, näiteks vargusest, röövimisest või kahjust või vigastusest.)

Iustinianuse Institutsioonides on välja toodud erinevad obligatsioonide liigid ning oluline on siinjuhul *obligationes ex maleficio* või *ex delicto* ehk obligatsioon pahateost või deliktist.⁶⁶ Röövimine, nagu ka vargus, on paigutatud delikti alla.⁶⁷

Seega jaotati Gaius'e ja Iustinianus'e ajal põhideliktid neljaks: *furtum*, *rapina*, *damnum* ja *iniuria*. Vastav jaotus erines Kaheteistkümne tahvli seaduste jaotusest, kus oli välja toodud üksnes *furtum* ja *iniuria*. Delikti loeti süüteoaks, mis tõi kannatanule õiguse esitada tsiviilhagi kohtusse ja nõuda selle alusel rahalist kahjuhüvitust. Kuna karistusõigus tekkis alles impeeriumi perioodi alguses, kandis deliktiõigus seni endas ka karistusõiguse funktsiooni. Nimelt, olid tsiviilõiguslikud hagid, mida sai esitada kohtusse deliktide alusel, osaliselt karistuslikud, mis väljendus nt röövimise puhul selles, et 75% ulatuses kahjuhüvitisest moodustas karistuslik trahv. Seega oli Rooma deliktiõiguse eripäraks selle karistuslik element, mis oli tingitud asjaolust, et delikti- ja karistusõigus ei olnud üksteisest eraldunud.

1.2.2. *Rapina kuulumine delicta privata ja delicta publica* koosseisu

Rooma deliktiõiguses jagunesid õigusvastased teod kahte suurde rühma: *delicta privata* ja *delicta publica*. Üldistades võib öelda, et esimesed on õigusrikkumised ning teised kuriteod. Nad ei ole üksteist välistavad, st üks õigusvastane tegu võib olla aluseks nii kriminaal- kui ka tsiviilkohtuasjaks, nagu ütleb ka järgmine tekst:⁶⁸

Cuius autem seruus occisus est, is liberum arbitrium habet uel capitali crimine⁶⁹ reum facere eum, qui occiderit, uel hac lege damnum persequi. (Gaius Inst. 3.213) (Isik, kelle ori tapeti,

⁶⁵ Obligatsioon on õigussuhe, mille alusel üks või rohkem isikuid on õigustatud nõudma teiselt või teistelt isikutelt mingit sooritust. Sooritus on see, mis on obligatiooni objektiks st see, millele on suunatud isikute õigused ja kohustused. Obligatsioonid said tuleneda, kas lepingutest (*obligationes ex contractu*) või deliktidest (*obligationes ex delicto*). Gaius Inst. 3.88. Gaius D. 44.7.1.pr. Iust. Inst. 3.13.pr.-2.

⁶⁶ Rooma klassikalise ajastu juristid kasutasid *delictum* (delikt) asemel vahel terminit *maleficio* (pahategu), kuid mõistete sisu on ühine, tegemist on sünonüümidega. F. Schulz, lk 572. J. Harries. Law and Crime, lk 45.

⁶⁷ B. Nicholas, lk 210-211.

⁶⁸ Ulpianus D. 21.1.17.18. Vt ka eelmises peatükis Ulpianus'e teksti D. 47.2.93. R. W. Lee, lk 377. J. Harries. Law and Crime, lk 45.

⁶⁹ *Capital crimen* all mõeldakse kuritegu, mille karistuseks on surmanuhtlus või kodanikuõiguste kaotus. P. G. W. Glare, lk 271.

saab valida, kas orja tapnud isik kaevata kohtusse raskeima kuriteo eest või esitada selle seaduse alusel hagi kahju nõudes.)

Seega saab orja tapmise korral orja omanik valida kahe tee vahel. Võimalik on minna karistusõiguse või tsiviilõiguse teed pidi, et saavutada õiglane tulemus. Tapmise korral näiteks on võimalik nii tsiviilõigusliku kahjunõude esitamine kui ka kriminaalõigusliku karistuse taotlemine kohtult.

Eelnevalt selgus, et Roomas oli karistusõigus vähe arenenud ning seetõttu lahendati enamasti õigusvastastest rikkumistest tsiviilõiguse raames. Asjaolu, et kuritegusid lahendati tsiviilõiguse raames, ei muutnud nende karistust leebemaks või kergemaks. Vastupidi, ka tsiviilõiguses oli olulisel kohal karistuslik element, mis väljendus selles, et summad, mis mõisteti kannatanule välja, võisid olla palju suuremad, kui tegelik tekitatud kahju suurus. Karistuslikuks osaks võibki pidada seda osa väljamõistetud summast, mis ületas tegelikku kahju suurust.⁷⁰

Delictum privatum oli õigusvastane tegu, mis riivas või kahjustas eraisikute huvisid. Näiteks kui kahjustatakse isikut ennast, tema perekonda või vara, siis kõik need juhtumid kuuluvad *delicta privata* alla. Oluline on asjaolu, et taolisi õigusrikkumisi vaadatakse läbi üldises eraõiguslike vaidluste lahendamise korras ehk hagimenetluses. Karistuseks või hagimenetluse tulemuseks oli see, et kostja pidi maksma hagejale teatud summa, mis kattis tekitatud kahju ning lisaks summa, mis täitis karistulikku iseloomu.⁷¹

Delictum publicum ehk avalik delikt, sai vabariigi perioodi teisel poolel nimetuseks *crimina* – kuriteod. Tegemist oli kuritegudega, mis rikkusid riigi kui terviku huve, või teod, mis kuigi olid suunatud üksikute isikute vastu, rikkusid ka kõigi kodanike huvisid. Kurjategijaid jälitati riigiorganite poolt ja neid süüdistati riigi poolt kriminaalkohtutes avalikel kriminaalistungitel. Tegemist oli deliktidega, mis kuulusid Rooma karistusõigusesse.⁷²

Rooma õigus oli pidevalt arenemas ning seetõttu muutusid pidevalt *delicta privata* ja *delicta publica* vahelised piirid. Nimelt muutusid osad *delicta privata* õigusvastased teod *delicta publica*'ks ja vastupidi. Samuti laienes *delicta privata* ring pidevalt, uusi õigusrikkumisi tekkis juurde. Pereterski põhjendab sellist muutlikust Rooma riigis toimunuga: rahulolematuse süvenemine riigis ja ülestõusude kasvamine orjapidajate vastu olid põhjuseks, miks üha rohkem õigusrikkumiste liike lülitati *delicta publica* koosseisu. Siia kuulusid nii

⁷⁰ R. W. Lee, lk 377.

⁷¹ M. Kaser, lk 135-136, 208. E. Ilus, lk 166.

⁷² E. Ilus, lk 166. M. Kaser, lk 208. I. S. Pereterski, lk 184-185.

teod, mis olid kuulunud *delicta publica* hulka ja milledele varem ei järgnenud kriminaalkaristust, kui ka mõned *delicta privata*'d, mis omandasid *delicta publica* iseloomu.⁷³

Kui uurida *rapina* asetust deliktide hulgas, siis selgub, et ka *rapina* koht *delicta privata* ja *delicta publica* osas muutus. Harries leidis, et impeeriumi perioodi alguses kriminaliseeriti vargus ning teised eradeliktid (*delicta privata*), st eradeliktidest said avalikud deliktid (*delicta publica*). Hilisemal impeeriumi ajal (3. saj) sai varast karistada kriminaalselt läbi avaliku süüdistuse.⁷⁴ Kuna varguse areng oli sama mis röövimisel, saab järeldada, et ka röövlit sai kriminaalselt karistada läbi avaliku süüdistuse. Ilus toob välja kõik Rooma õiguses esinenud *delicta privata* liigid, mille hulka arvab ka röövimise.⁷⁵ Lõigus kus ta käsitleb *rapina*'t sisulisemalt, ütleb ta järgnevat: „Impeeriumi ajal kuulus röövimine *delicta publica* hulka.“⁷⁶ Sellest nähtub, et röövimine on läbi teinud muudatuse minnes *delicta privata*'st üle *delicta publica* koosseisu. Kuna Harries ja Ilus leidsid, et *delicta publica* hulgas oli röövimine impeeriumi ajal, siis järelikult sellele eelnenud ajal ehk vabariigi ajal, kuulus röövimine *delicta privata* hulka. Seega röövimisest, kui lihtsast õigusrikkumisest, sai impeeriumi alguses kuritegu, mille eest sai röövlit kriminaalkorras karistada.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et *rapina* kuulus Rooma õiguses deliktide hulka ning nende puhul oli võimalik kohtusse pöörduda nii kriminaalõiguse kui ka tsiviilõiguse alusel. Kuna Rooma riigi algusaegadel oli tsiviilõigus kõige arenenum õigusharu, siis enamus deliktid said oma lahenduse läbi tsiviilõigusliku hagimenetluse. Kuid oluline on asjaolu, et vastav tsiviilõiguslik menetlus sisaldas endas ka karistusõiguslikku elementi, mis tulenes sellest, et karistusõigus ei olnud veel eraldunud tsiviilõigusest. *Rapina* kuulus vabariigi perioodil *delicta privata* (eradelikt) hulka, mis olid kergemad õigusrikkumised ja suunatud eraisikute või nende perekonna või vara vastu ning mis olid tsiviilõiguse alusel haigetavad. Kuid Rooma õiguse arengu käigus tegi *rapina* läbi olulised muudatused, mistõttu läks *rapina* impeeriumi perioodi alguses hoopis *delicta publica* (avalik delikt) koosseisu. Tegemist oli kuritegudega, mida sai üksnes kriminaalmenetluse korras lahendada kohtus ja seal oli süüdistajaks riik ise.

⁷³ E. Ilus, lk 166. I. S. Pereterski, lk 177, 185.

⁷⁴ Ulpianus D. 47.2.94. J. Harries. Law and Crime, lk 45; 58.

⁷⁵ Vt joonealust viidet nr 56.

⁷⁶ E. Ilus, lk 169. Samal seisukohal on ka Pereterski, et impeeriumi perioodil kuulus röövimine *delicta publica* koosseisu. I. S. Pereterski, lk 180. Frier arvas samuti, et vabariigi lõpul ja impeeriumi alguses, kus raskendatud varguse liigid, eriti mis olid seotud vägivallaga, olid lahendatud läbi kriminaalõiguse. B. W. Frier, lk 165.

1.3. *Rapina* eristamine *furtum*'ist ehk vargusest

1.3.1. *Furtum*'i koosseisulised tunnused

Röövimine kui süütegu kujunes välja vargusest ehk *furtum*'ist. Seetõttu tuleb käesolevas töös käsitleda ka vargust, kuna röövimine ja vargus on väga sarnased deliktid Rooma õiguses. *Furtum*'it käsitleti Rooma õiguses kui vargust tänapäeva mõistes. Enamik süütegudest, mis Rooma riigis toime pandi, olid vargused, kallaletungid ning vara kahjustamised. Vargus nagu ka teised eelpool nimetatud õigusrikkumised kuulusid koos *rapina*'ga deliktide hulka. Sarnaselt röövimisele tegi vargus läbi muudatused Rooma õiguse kontekstis. Algselt kuulus *furtum delicta privata* hulka, vabariigi perioodi lõpul kuulus ta juba *delicta publica* koosseisu. Vastav asjaolu näitab, et varguse mõistet laiendati Rooma riigi arenedes ja sooviti enam kaitsta omandit. Seetõttu lisati varguse delikti alla tegusid, mis tänapäeva mõistes kohe kindlasti ei kuulu varguse koosseisu alla.⁷⁷ Näiteks loeti varguseks seda, kui isik õhutas või veenis orja ära jooksmas ning mõni võõras isik võttis orja endale, sel juhul loeti, et isik aitas orja vargusele kaasa. Otseselt ei olnud tegemist vargusega, küll aga võib seda võtta kui vara kahjustamisele kihutamist.⁷⁸

Rooma õiguses oli vargusel mitmeid liigitusi, kõige levinum neist oli järgmine: *furtum manifestum* (avalik vargus) ja *furtum nec manifestum* (salajane vargus).⁷⁹ Avaliku varguse all mõisteti vargust, kus varas tabati otse teo kordasaatmisel. Samuti loeti siia alla kuuluvaks olukord, kui varastatud asjad leiti isiku elukohast. Avaliku vargusega oli tegemist ka siis, kui isik märkas varast tegutsemas ning jooksis teda kinni pidama, kui varas proovis põgeneda. Ülejäänud juhud on salajased vargused. Lisaks on võimalik vargust liigitada selle objekti järgi: 1) asja riisumine (*furtum rei*) 2) võõra asja seadusvastane kasutamine (*furtum usus*) 3) valduse haaramine/võtmise (*furtum possessionis*).⁸⁰

Otsides varguse koosseisu tunnuseid, tuleb avada varguse mõiste Rooma õiguse tähenduses. Varguse mõistet on käsitlenud Paulus *Digesta*'s:

*Furtum est contrectatio*⁸¹ *rei fraudulosa lucri faciendi gratia vel ipsius rei vel etiam usus eius possessionisve. quod lege naturali prohibitum est admittere.* (Paulus D. 47.2.1.3) (Vargus on

⁷⁷ I. S. Pereterski, lk 181-182. D. Tamm. Roman Law and European Legal History. Copenhagen: Djof Publishing, 1997, lk 158. O. F. Robinson, lk 23.

⁷⁸ Ulpianus D. 47.2.36.pr.

⁷⁹ Pereterski tõlkis vastavaid varguse liike kui avateoline ja mitteavateoline vargus. I. S. Pereterski, lk 180.

⁸⁰ Ulpianus D. 47.2.3.2; 47.2.7.2. I. S. Pereterski, lk 180. L. Leesment, lk 110. D. Tamm, lk 159. A. Borkowski, lk 317.

⁸¹ *Contrectatio* – puudutus, puude või röövimine, riisumine. OLD, lk 435. R. Kleis, Ü. Torpats, L. Gross, H. Freymann. Ladina-Eesti sõnaraamat. Valgus: Tallinn, 2002, lk 273. D. Ibbetson leiab, et varguse element asja ära võtmine ehk *contrectatio* Rooma õiguses ja „appropriation“ ehk omastamine Inglise õiguses, on kooskõlas

pettuslik asja omastamine kasusaamise eesmärgil asja enda, selle kasutamise või valduse haaramise läbi, mis on keelatud loomuõiguse poolt.)

Esimene tunnus, mis ilmneb varguse mõiste selgitusest on „pettuslik.“ Vargusega on tegemist juhul, kui see on toime pandud pettusega või ebaausalt, kui seda elementi ei ole isiku tegevuses, siis ei saa ta vastutada varguse eest. Järelikult on eelduseks ebaaus kavatsus asja ära võtmiseks. Näiteks hullumeelsed ja väga noored lapsed ei saanud sellist ebaausat tahet või kavatsust täide viia.⁸² Oluline pettuse või ebaausa elemendi juures on asja omaniku nõusolek. Nimelt kui asja omanik andis nõusoleku asja võtmiseks, siis ei ole tegemist mingil juhul vargusega. Kui aga puudus omaniku nõusolek, siis on tegemist vargusega. Juhul kui aga omanik seadis üles lõksu vargale, jättes asjad vedelema, siis seda ei loetud nõusolekuks. Näiteks kui omanik ei olnud andnud nõusolekut asja võtmiseks, kuid teine isik arvas siiski kindlalt, et tal oli nõusolek olemas, siis seda ei loetud varguseks. Samuti kui varas peale asja vargust muutis oma meelt ehk hakkas oma tegu kahetsema, siis ka see ei muutnud midagi, ta jäi vastutama varguse eest.⁸³

Teine oluline tunnus on „asja omastamine.“ Eelkõige tähendas see seda, et varas võttis asja enda kätte ja kadus sellega, jättes asja tegeliku omaniku omandist ilma. Seega isik, kes ebaausal eesmärgil võtab teise isiku asja enda kätte ja proovib seda ära viia, on varas.⁸⁴

Furtum autem fit non solum, cum quis intercipiendi causa rem alienam amouet, sed generaliter, cum quis rem alienam inuito domino contrectat. (Gaius Inst. 3.195.) (Vargus esineb mitte ainult siis, kui keegi võtab ära teise isiku vara selle omastamise eesmärgil, vaid ka siis, kui keegi käsitseb teise vara vastu omaniku tahtmist.)

Gaius toob esile vara omastamise, kui olulise varguse tunnuse, mis viitab asjaolule, et igasugune omaniku tahte vastane tegevus tema varaga võib realiseeruda vargusena. Varguseks ei loetud ainult asja ära võtmist omanikult selle endale saamise eesmärgil. Vargust tõlgendati laiemalt ning just tunnus „omastama“ oli see, mis laiendas varguse mõistet erinevatele tegudele Rooma õiguses. Näiteks kui isik on saanud asja hoiule ja ta eitab seda fakti, siis ta ei

ning sisuliselt on samad, kuna kannavad endas edasi varguse elementi „asja ära võtmine.“ Käesolevas töös olen edaspidi kasutanud ladina keelse väljendi *contrectatio* puhul eesti keelset vastet omastama. A. D. E. Lewis, D. J. Ibbetson. *The Roman Law Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999, lk 55-56.

⁸² Ulpianus D. 9.2.5.2. Iust. Inst. 4.1.18.

⁸³ A. Borkowski, lk 314. R. W. Lee, lk 378. F. Schulz, lk 578. W. W. Buckland, lk 573.

⁸⁴ W. W. Buckland, lk 572-573.

vastuta automaatselt kui varas. Küll aga on ta varguses süüdi, kui püüab varjata või peita asja omastamise eesmärgil.⁸⁵

Eeldatakse, et asja äravõtmise toimub füüsiliselt, et varas paneb käe asjale külge ning tassib selle minema. Roomas aga oli võimalik variant, kus vargus pandi toime ka füüsiliselt asja katsumata.⁸⁶

Si pavonem meum mansuetum, cum de domo mea effugisset, persecutus sis, quoad is perit, agere tecum furti ita potero, si aliquis eum habere coeperit. (Pomponius D. 47.2.37.) (Kui sa jälitad kodustatud paabulindu, kes põgenes minu kodust, kuni ta ära kaob, võin ma esitada varguse hagi sinu vastu, kui keegi peaks ta endale võtma.)

Eelnevast nähtub, et isik ei saanud paabulindu enda kätte, vaid jälitas teda või ajas taga. Seega füüsiline kontakt puudus linnuga, kuid ikkagi saab linnu omanik ta vastutusele võtta varguse eest, kui keegi kolmas isik linnu endale võttis. Vastutus varguse eest tekib seetõttu, et isik ajas linnu kodust minema ning põhjustas sellega omaniku ilmajäämise linnust, mida sai võrdsustada vargusega, sest omaniku vara hulgas ei ole enam lindu.

Schulz lisab omaltpoolt, et klassikalise aja Rooma juristide jaoks ei olnud sõna „omastama“ lahti mõtestatud või selgitatud seadustes. Küll aga tõid juristid erinevaid situatsioone ja tegevusi, mis võisid kuuluda varguse alla. Kui juristid tegelesid konkreetse juhtumiga, küsisid nad selle järele, kas vastav tegu on õigusrikkumine kui vargus. Juhul, kui nad said jaatava vastuse, lugesid nad selle teo „omastamiseks“ juriidilises kontekstis.⁸⁷

Kolmas eeldus on „asi“ kui varguse objekt. Oluline on see, et varastada sai üksnes vallasasju ehk asju, mida oli võimalik liigutada. Näiteks ei olnud mõeldav, et varastada saab maad või linna ümbritsevat müüri.⁸⁸ Samuti ei olnud vargus mõeldav, kui asjal puudus omanik, kellel oleksid õigused selle asja suhtes – eelkõige õigus esitada varguse hagi varga vastu. Seega kui asi oli hüljatud omaniku poolt või asjal puudus omanik, siis ei saanud seda varastada.⁸⁹ Juhul kui asi ei olnud hüljatud ning isik arvas ekslikult, et asi siiski oli hüljatud, ei olnud tegemist vargusega, kuna puudus pettuslik või ebaaus element. Võimalik oli varastada ka inimest. Üsnagi tavaline oli orjade vargus. Peremehe juurest põgenenud ori loeti

⁸⁵ Paulus D. 47.2.1.2. B. W. Frier, lk 153.

⁸⁶ R. W. Lee, lk 378. A. Borkowski, lk 312-314. B. W. Frier, lk 150.

⁸⁷ F. Schulz, lk 579.

⁸⁸ Ulpianus D. 47.2.25.pr.-2. Gaius Inst. 2.51. Gaius ütleb, et nende seisukoht, kes pidasid maad kui varguse objekti võimalikuks, ei ole enam aktsepteeritav. Siit aga järeldub, et Rooma õiguses oli mingil ajahetkel võimalik maad varastada.

⁸⁹ Marcellus D. 47.2.69. Marcellus Ulpianus – Rooma jurist, kes elas Antoninus Pius'i ajal ning oli tema nõuandjaks. Tema töödest on väljavõtteid *Digesta's* ja mitmed kuulsad juristid nagu Paulus, Ulpianus ja Modestinus on teda tihti tsiteerinud. The Ancient Library, lk 939. Arvutivõrgus: <http://www.ancientlibrary.com> (02.03.2013).

iseennast varastanuks ning seetõttu loeti teda varastatud asjaks. Põhjus, miks nii toimiti seisnes selles, et sedasi oli võimalik vältida kolmanda isiku võimalust ori endale saada läbi *usucapio*.⁹⁰ Võimalik oli varastada vabu isikuid, nagu lapsed ja naine *manus* abielust, ning varguse hagi esitamise õigus oli kas *paterfamilias*'el⁹¹ või abikaasal.⁹²

Interdum etiam liberorum hominum furtum fit, veluti si quis liberorum nostrorum, qui in potestate nostra sunt, subreptus fuerit. (Iust. Inst. 4.1.9.) (Mõnikord võib olla tegu vaba inimese vargusega, nagu see oli, kui üks meie võimalustest lastest viidi ära.)

Neljas eeldus on „kasusaamise eesmärk.“ Vargus pannakse toime seetõttu, et saada sellest kasu. Näiteks asja varguse korral, saab varas seda ise kasutada või hoopis selle edasi müüa ning raha teenida sel moel. Samuti loetakse varguseks olukorda, kus isikult A ära võetud asi antakse üle isikule B ning saadakse seeläbi isiku B poolehoid. Järelikult on oluline, et varas saaks oma teo otsese resultaadina kasu. Kasusaamise eesmärk ongi ajendiks, miks vargad üldse tegutsevad, kui nad kasu ei saaks, siis ei oleks mõtet riskida vahele jäämisega ja karistuse määramisega.⁹³

Viiendaks eelduseks on asja „kasutamine.“ Nimelt vargusega võib olla tegemist juhul, kui asja kasutatakse selleks asja omaniku luba omamata. Tavaline oli see, et asja kasutamise õigus saadi seadulikult (nt lepingu alusel), kuid seejärel asja kasutaja varastas kasutamise õiguse, kasutades asja mitte lepingu kohaselt. Näiteks kui asi antakse hoiule, siis hoiulevõtja ei või seda asja mingil muul moel kasutada. Kui ta seda teeb, on tegemist vargusega. Sama olukord on asja laenamise korral, kui kasutab seda muud moodi kokkulepitust, on tegemist vargusega.⁹⁴

Placuit tamen, eos qui rebus commodatis aliter uterentur quam utendas acceperint, ita furtum committere. /.../ (Iust. Inst. 4.1.7.) (On otsustatud, et need, kes kasutavad pruuklaenuna saadud asju muudel eesmärkidel kui need, milleks nad vara said, panevad nad toime varguse. /.../)

⁹⁰ *Usucapio* – igamine – asja omandamine selleks ettenähtud valdamistähtaja möödumisel. K. Adomeit, M. Ristikivi, H. Siimets-Gross, lk 255.

⁹¹ *Paterfamilias* – perekonnapea, pereisa Roomas, kellel algselt oli võim pere liikmete elu ja surma ning perekonna vara üle. K. Adomeit, M. Ristikivi, H. Siimets-Gross, lk 197.

⁹² Ulpianus D. 47.2.43.5. Gaius Inst. 3.199. A. Borkowski, lk 314-315. R. W. Lee, lk 378-379. F. Schulz, lk 577-578. B. W. Frier, lk 168.

⁹³ F. Schulz, lk 578. A. Borkowski, lk 315-316. R. W. Lee, lk 379.

⁹⁴ Pomponius D. 47.2.77.pr. Gaius D. 47.2.55.1. Gaius Inst. 3.196-7. Iust. Inst. 4.1.6. A. Borkowski, lk 316. R. W. Lee, lk 379. B. W. Frier, lk 170-171.

Qui iumenta sibi commodata longius duxerit alienave re invito domino usus sit, furtum facit. (Paulus D. 47.2.40.) (Isik, kes laenas veoloomad ning viis nad kaugemale kokkulepitust või isik, kes kasutas teise vara tema tahte vastaselt, pani toime varguse.)

Kuuenda ja viimase eeldusena on asja „valduse haaramine.“ Tegemist on üsnagi eripärase kontseptsiooniga, kuna siin on asja omanik ühtlasi ka asja varas. Selline olukord leiab aset juhul, kui asja omanik võtab ebaausalt asja valduse tagasi, kuigi ta on selle asja andnud panti. Samuti olukord, kus asja omanik võtab asja valduse tagasi isikult, kes seda asja heauskselt valdab. Vargus valduse haaramise või võtmise läbi, saab aset leida üksnes siis, kui kannatanul oli asja suhtes *in rem*⁹⁵ õigus.⁹⁶

Aliquando etiam suae rei quisque furtum committit, ueluti si debitor rem, quam creditori pignori dedit, subtraxerit, uel si bonae fidei possessori rem meam possidenti subriperim. unde placuit eum, qui seruuum suum, quem alius bona fide possidebat, ad se reuersum celauerit, furtum committere. (Gaius Inst. 3.200.) (Igaüks võib sooritada varguse oma vara suhtes, näiteks kui võlgnik salaja eemaldab asja, mille ta on pantinud võlausaldaja juures või kui ma salaja eemaldan oma vara heauskselt valdajalt. On otsustatud et see, kes varjab asjaolu, et ori on naasnud heauskse valdaja juurest tagasi, paneb toime varguse.)⁹⁷

Varguse koosseisutunnused on leitavad Paulus’ e antud varguse definitsioonist. Tema definitsioonist tulevad esile kokku kuus eeldust, mis peavad olema täidetud, et tegu saaks lugeda varguseks Rooma õiguse mõistes. Eeldusteks on pettus/ebaausus, asja omastamine, asi kui objekt, kasusaamise eesmärk, asja kasutamine ja asja valduse haaramine/võtmine. Esimesed neli eeldust on kohustuslikud, kuid viimased kaks eeldust esinevad siis, kui on tegemist vastava olukorraga. Juhul kui vastavad eeldused on teos olemas, saab isikut lugeda varguse toime pannuks ning tema suhtes on asja omanikul õigus pöörduda varguse hagiaga kohtusse. Siit aga selgub, et Rooma õiguses oli vargusel rohkem koosseisutunnuseid, kui neid on kaasaegsel vargusel.⁹⁸

⁹⁵ *In rem* õigus – tegemist on asjaõigusest tuleneva õigusega asja suhtes, mille alusel saab esitada asjaõiguslikku hagi. K. Adomeit, M. Ristikivi, H. Siimets-Gross, lk 134.

⁹⁶ A. Borkowski, lk 316. R.W. Lee, lk 379. W. W. Buckland, lk 573.

⁹⁷ Sarnaselt Iust. Inst. 4.1.10: isik võib panna toime varguse isegi oma vara suhtes, kui näiteks võlgnik võtab võlausaldajalt ära asja, mille ta oli andnud talle panti.

⁹⁸ J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2009, lk 525-537.

1.3.2. Õiguskaitsevahendid ja karistused *furtum*'i vastu

1.3.2.1. Vabariigi perioodil

Varguse õiguskaitsevahendid ja karistused on Rooma õiguse arenedes ajas muutunud. Nimelt Kaheteistkümne tahvli seadustes olid avaliku varguse karistused üsnagi karmid. Näiteks võidi öösel tabatud varas tappa ning seda peeti seaduslikuks. Kui aga vargaga kohtuti päeval ajal ning varas kaitses end relvaga, siis oli samuti kannatanul õigus ta tappa.⁹⁹ Vargaid, keda ei tabatud öösel ja kes ei kaitsenud end relvaga, karistati piitsutamise ja anti orjaks kannatanule, kelle vara varas oli varastanud. Sel moel sai varas tööga teenida oma õigusrikkumise tasa. Salajase varguse korral oli aga ette nähtud trahv (*actio furti nec manifesti*), mille suuruseks oli kahekordne varastatud asjade väärtus.¹⁰⁰

Nec manifesti furti poena per legem XII tabularum dupli inrogatur, eamque etiam praetor conseruat. (Gaius Inst. 3.190.) (Kaheteistkümne tahvli seaduste kohaselt oli salajase varguse karistuseks kahekordne kahjutasu, selle on preetor¹⁰¹ säilitanud.)

Varguse puhul levisid tsiviilõiguskaitsevahenditest ja karistustest Rooma riigi hilisel vabariigi perioodil ja impeeriumi aja alguses kahte sorti tsiviilnõuded: varastatud asjade tagastamine (asjaõiguslik nõue) ja kahjutasu nõue. Tegemist oli nõuetega, mis olid kumulatiivsed, nad ei välistanud teineteist. Varas, kes oli vastutav varguse eest, pidi tagastama varastatud asjad ning maksma kahjutasu kannatanule.¹⁰²

Varastatud asjade tagasi saamiseks oli Rooma õiguses mitmeid õiguskaitsevahendeid: 1) vara väljanõudmine võõrast ebaseadulikkust valdusest (*vindicatio*) 2) valduse interdiktid 3) asja ettenäitamise nõue (*actio ad exhibendum*). Neid õiguskaitsevahendeid sai kasutada varga enda vastu ning ka tema pärijate suhtes. Samuti isikute vastu, kes valdasid varastatud asju, isegi kui need olid saadud heauskselt. *Vindicatio* ja valduse interdiktide suureks miinuseks oli asjaolu, et kui varastatud asju ei leitud või need olid hävinud, siis vastavaid nõudeid ei saanud rakendada. Sellisel juhul lubati kannatanul esitada *condictio furtiva* (varastatud asjade hagi). Seda sai esitada üksnes asjade omanik nii varga kui ka tema pärijate vastu ning nõuda

⁹⁹ Kaheteistkümne tahvli seadused 8.12.-14. Gaius Inst. 3.189. Gaius selgitab, et Kaheteistkümne tahvli seaduste mõistes tuli relva all mõista mõõka, kaigast, kivi ning kõiki muid vahendeid, mille abil oli võimalik isikule vigastus tekitada. Gaius D. 47.2.56.2.

¹⁰⁰ Kaheteistkümne tahvli seadused 8.16. D. Tamm, lk 158-159. M. Kaser, lk 212-213. R. W. Lee, lk 381.

¹⁰¹ *Praetor* – preetor, Roomas kohtumõistmise üle järelvalvet pidanud kõrge riigiametnik, kelle ediktide alusel kujunes *ius praetorium* (preetori õigus). K. Adomeit, M. Ristikivi, H. Siimets-Gross, lk 206, 151.

¹⁰² A. Borkowski, lk 316.

varastatud asjade väärtust. Vastav hagi muutus peagi populaarseks, kuna see ei nõudnud vara asukoha kindlaks tegemist.¹⁰³

In furtiva re soli domino condictio competit. (Ulpianus D. 13.1.1.) (Varastatud asjade suhtes saab kondiktsiooni esitada üksnes omanik.)

Teiseks õiguskaitsevahendiks oli kahjutasu nõue. Roomas kutsuti seda nõuet *actio furti*’ks ning tegemist oli karistusliku haviga. Olenevalt sellest, mis liiki vargusega oli tegemist, olid ka kahjutasu suurused erinevad. Näiteks avaliku varguse korral sai isik kahjutasuna nõuda neljakordse summa,¹⁰⁴ kuid salajase varguse korral kõigest kahekordse summa.¹⁰⁵ Väärtus, mida kahe- või neljakordistati oli asja tegelik väärtus.¹⁰⁶

In furti actione non quod interest quadruplabitur vel duplabitur, sed rei verum pretium /.../. (Ulpianus D. 47.2.50.pr.) (Varguse hagi ei ole kahe- või neljakordistatud hageja huvi, vaid asja tegelik väärtus /.../.)

Actio furti’t sai esitada kohtusse varastatud asja omanik. Lisaks temale sai seda hagi esitada Rooma õiguse kohaselt ka isik, kes oli huvitatud, et asi ei satuks varguse objektiks.¹⁰⁷

Furti autem actio ei competit, cuius interest rem saluam esse, licet dominus non sit. itaque nec domino aliter competit, quam si eius intersit rem non perire. (Gaius Inst. 3.203.) (Varguse hagi kuulub isikule, kellel on huvi, et asi oleks terve, isegi kui ta ei ole omanik. Hagi ei kuulu asja omanikule juhul, kui tal puudub huvi seda kaotada.)

Selliseks huvitatud isikuks võis olla heauskne valdaja, kes sai hagi esitada. Samuti sai kasutusvaldaja esitada seda hagi.¹⁰⁸ Kuid mitte kõik isikud, kes omasid huvi, et asi ei satuks varguse objektiks, ei saanud vastavat hagi esitada. Näiteks tagatiseta võlausaldaja ei saanud hageda, kuigi tal oli huvi oma võlgniku vara kaitstuses.¹⁰⁹ Isik kellel oli õigus hagi esitada selgitati välja selle järgi, kellel oli positiivne või negatiivne huvi. Asja omanikul oli positiivne huvi – omandiõigus, valdus tagas selle talle. Samuti isikud, kes said asjast mingil moel kasu,

¹⁰³ Gaius Inst. 4.4. Paulus D. 6.1.27.3. Ulpianus D. 7.6.5.1. M. Kaser, lk 213. A. Borkowski, lk 316-317. W. W. Buckland, lk 577.

¹⁰⁴ Gaius Inst. 3.189.

¹⁰⁵ Gaius Inst. 3.190.

¹⁰⁶ A. Borkowski, lk 317-318. M. Kaser, lk 212. R. W. Lee, lk 382-383. W. W. Buckland, lk 576-577.

¹⁰⁷ Ulpianus D. 47.2.10.

¹⁰⁸ Ulpianus D. 47.2.12.1. A. Borkowski, lk 318-319.

¹⁰⁹ Ulpianus D. 47.2.14.3.

näiteks seda kasutades, neil oli olemas *ius in rem* (asjaõigus). Negatiivset huvi omasid need isikud, kes hoidsid asja enda käes lepingu alusel, mis oli sõlmitud omanikuga. Sel juhul olid nad vastutavad omaniku ees, kui asi varastati.¹¹⁰ Neil isikutel oli samuti hagi esitamise võimalus oma huvide raames. Asja omanik oli sellises olukorras hästi kaitstud. Nimelt omanikul olid asjaõiguslikud õiguskaitsevahendid varga suhtes, samuti sai ta kompensatsiooni asja hoidjalt, kuna ta ei suutnud asja tagastada omanikule. Kui aga hoidja esitas *actio furti* varga vastu, siis asja omanik seda enam teha ei saanud, seega negatiivne huvi tõrjus positiivse huvi kõrvale. Kui asja hoidja oli maksejõuetu ja ei oleks suutnud asja omanikule kompensatsiooni maksta, siis sellises olukorras anti asja omanikule hoopis *actio furti* esitamise õigus – positiivne huvi tõrjus negatiivse huvi kõrvale.¹¹¹

1.3.2.2. Impeeriumi perioodil

Impeeriumi perioodil lisandus varguse õiguskaitsevahendite hulka karistusõiguslik hagi. Ulpianus selgitab D. 47.2.93., et varguse puhul olid karistusõiguslikud hagid väga levinud. Selle hagi pidi kirjutama valmis kannatanu ise ja see oli kaebuse vormis. Tegemist ei olnud tavalise avaliku süüdistamisega, mida teostas riik ise, kuid see oli vajalik selleks, et varastele saaks määrata karistusõiguslikke karistusi. Kuid kannatanul oli alati õigus ja võimalus esitada tsiviilhagi, kas siis mõne asjaõigusliku hagi näol või *actio furti*. Sellisel juhul sai kannatanu nõuda asja tagasi või vastava summa kohtu äranägemisel. Sarnase seisukoha võtab Ulpianus ka D. 47.1.3. tuues välja tsiviilhagi ja karistusliku hagi esitamise võimalused.¹¹²

Iulianus¹¹³ tõi D. 47.2.57.1. välja asjaolu, et kui kannatanu esitas karistusõigusliku hagi, ning selle hagi sees oli asja tagasisaamise nõue, siis sellisel juhul olid kõik teised hagid välistatud. Ei saanud esitada asjaõiguslikke hagisid ega ka *actio furti*'t.

Karistused, mis karistusõiguslik hagi endaga kaasa tõi, ei olnud tavalistele varastele kõige raskemad, st ei lõppenud surmaga. Neile määrati leebemad karistused ning üldjuhul oli

¹¹⁰ Paulus D. 47.2.15.pr. W. W. Buckland, lk 574.

¹¹¹ Gaius Inst. 3.205. Iust. Inst. 4.1.15. Ulpianus D. 47.2.12.pr. B. Nicholas, lk 214-215. R. W. Lee, lk 382-383. B. W. Frier, lk 172-174.

¹¹² F. H. Blume, C. 6.2. seletuskiri.

¹¹³ Salvius Iulianus – Rooma jurist 2. saj pKr, oli pärit Aafrika provintsist. Elas Hadrianuse ajal ning suri Marcus Aureliuse ja Lucius Veruse ajastul. Oli preetoriks, kahel korral konsuliks, *praefectus urbi*'ks. Oli tuntud klassikalise ajastu jurist. Tema põhiteoseks olid *Digesta* 90 raamatus, mis arvatavasti Antonius Piuse ajal lõpetati. Hadrianuse korraldusel koostas *edictum perpetuum*'i, st andis lõpliku, õiguskorrale vastava redaktsiooni ediktile, mida seni olid ametisse astumisel koostanud ja kuulutanud linnapreetorid. Antiigileksikon, lk 220. P. Bonfante, lk 346-347.

karistuse otsustamine ja valik kohtuniku kaalutusotsus.¹¹⁴ Samas osad varguse vormid, mis olid oma olemuselt raskemad, said karistatud karmimalt. Näitena saab välja tuua õised vargused ning vargused avalikes saunades. Sellised vargad said karistuseks ajutise sunnitöö. Kui aga varas kaitses enda relvaga või murdvaras ründas kedagi, siis nad saadeti kaevandustesse tööle või pagendati.¹¹⁵

Varguse õiguskaitsevahendid ja karistused on läbi aja Rooma õiguses muutunud. Kaheteistkümne tahvli seaduste raames oli avalik vargus karistatav surmaga ehk kõige karmim karistus üldse. Kuid vabariigi ja impeeriumi perioodil viidi sisse erinevad hagid, mida sai esitada varga vastu. Eelkõige olid olemas kahte sorti õiguskaitsevahendid: ühed, mis aitasid varastatud asja tagasi saada või selle väärtuse hüvitada, ning teised, mis andsid kahjutasu nõude ning seda loeti ka karistuslikuks nõudeks. Asja tagasi oli võimalik saada läbi erinevate asjaõiguslike hagide: *vindicatio*, valduse interdiktid, *actio ad exhibendum*, *condictio furtiva*. Tegemist oli hagidega, mida sai esitada asja omanik varga või tema pärijate vastu. Kahjunõude sai esitada läbi *actio furti*, mille suurus sõltus varguse liigist, olles siis kas kahe- või neljakordne asja tegelik väärtus. Seda sai esitada asja omanik ning teatud juhtudel ka teised isikud, kes omasid vastavat huvi asja turvalisuse suhtes. Impeeriumi perioodil lisandus tsiviilõiguslikele õiguskaitsevahenditele ka karistusõiguslik hagi. Vastava hagiga sai kannatanu nõuda vargale karistusõiguslikke karistusi. Karistuslik hagi ei välistanud teiste hagide esitamist, kui aga karistuslik hagi sisaldas ka asja väljanõudmist, välistas see teiste tsiviilõiguslike hagide esitamise. Karistused, mis määrati karistusliku hagi alusel, olid tavalistele varastele leebemad, st ei lõppenud surmaga, ning raskemate varguse vormide puhul karmimad.

1.3.3. *Rapina* eristamise alused *furtum*'ist

Vahe tegemine *rapina* ja *furtum*'i vahel ei ole lihtne, kuna tegemist on õigusrikkumistega, mis on vägagi sarnased. Käesoleval juhul uuritakse, kas varguse ja röövimise eristamine on võimalik: süütegude koosseisutunnuste, arengu, Rooma õigussüsteemis paiknemise, õiguskaitsevahendite ja karistuste alusel. Esmalt saab eristamist alustada süütegude iseloomulike tunnuste alusel. *Rapina* tunnusteks olid: asja äravõtmine, vägivalda rakendamine, hea- või pahatahtlikus, süüteo objekt, toimepanijate arv. Vaadates *rapina*'ga paralleelselt *furtum*'i tunnuseid, saab teha järeldusi kahe süüteo eristamisel Rooma õiguses.

¹¹⁴ F. H. Blume, C. 6.2. seletuskiri.

¹¹⁵ Ulpianus D. 47.17.1. F. H. Blume, C. 6.2. seletuskiri.

Asja äravõtmine koosseisutunnusena on omane mõlemale süüteo ja seega on tegemist ühise tunnusega. Mõlemal juhul jääb asja tegelik omanik asjast ilma, omaniku tahte vastaselt lõpetatakse tema valdus asjale. Varguse korral nimetati seda tunnust kui „asja omastamine,“ mis hõlmas endas igasugust toimetamist selle asjaga.

Vägivalla rakendamine on aga tunnus, mis on kahe sarnase delikti eristamise aluseks. *Furtum*'i puhul ei esine vägivalda, kuna asja äravõtmine toimub nii öelda salaja ehk kannatanu ei teagi kohe, et temalt on asi ära võetud. *Rapina* iseloomulikuks tunnuseks on vägivald ning tegemist on peamise eristamise alusega vargusest. Oluline ei ole vägivalla intensiivsus või suurus, vaid asjaolu, et see esineks teo toime panemise hetkel.

Hea- või pahatahtlikkuse tunnus on olemas mõlema süüteo koosseisudes. *Rapina* puhul seisnes pahatahtlikkus selles, kui isik teadlikult vägivalda kasutades võttis ära teise isiku asja. Isik teadlikult tahtis teha halba. Heausklikkus röövimise korral seisnes selles, kui isik ekslikult arvas, et asi kuulub talle ja et tal on õigus see jõuga endale tagasi võtta. Sel juhul ei olnud tegemist röövimisega ega vargusega. Varguse puhul oli pahatahtlikkuse tunnus sõnastatud kui „pettuslik,“ mis sisuliselt tähendas samuti asja ära võtmist omaniku tahte vastaselt. Järelikult mõlema teo puhul oli sarnane asjaolu, et asja võtmisel puudus asja tegeliku omaniku nõusolek.

Süüteo objekt on see, mille suhtes süütegu toime pandi. Nii röövimise kui ka varguse objektiks said olla üksnes vallasasjad. Ära sai võtta asju, mida oli võimalik liigutada. Kinnisasju ei olnud Rooma õiguse kohaselt võimalik röövida ega varastada. Seega on tegemist tunnusega, mis esines mõlema süüteo puhul.

Toimepanijate arvu all peetakse silmas seda, kas tegu pandi toime ainuisikuliselt või grupiviisiliselt. Röövimist sai toime panna nii grupiviisiliselt kui ka ainuisikuliselt. Varguse korral sai seda võtta kui grupiviisilist süütegu ning samuti sai seda toime panna ainuisikuliselt.¹¹⁶ Järelikult on ka toimepanijate arv mõlemal juhul sarnane ja ei anna olulist eristamise alust. Varguse grupiviisilisusest räägib Ulpianus, öeldes, et sellisel juhul vastutavad kõik varguses osalenud täies ulatuses. Ei olnud võimalik, et üks varastest rahuldas nõude ning teised vabanesid seeläbi karistusest.¹¹⁷

Si duo pluresve unum tignum furati sunt, quod singuli tollere non potuerint, dicendum est omnes eos furti in solidum teneri, quamvis id contrectare nec tollere solus posset, et ita utimur: neque enim potest dicere pro parte furtum fecisse singulos, sed totius rei universos: sic fiet singulos furti teneri. (Ulpianus D. 47.2.21.9.) (Kui kaks või enam isikut varastavad

¹¹⁶ D. 47.2.

¹¹⁷ Ulpianus D. 9.2.11.2; 47.10.34. I. S. Pereterski, lk 123. W. W. Buckland, lk 571.

palgi, mida üksi ei suudaks keegi neist teha, siis kõik on süüdi selle varguses, kuigi üksi ei oleks keegi neist suutnud seda teha ja see on meie praktika. Ei saa asuda seisukohale, et igaüks pani toime varguse osaliselt, vaid nad kõik koos varastasid selle. Selle tulemusel igaüks vastutab varguse eest.)

Järelikult, kui mitu isikut panid varguse toime koos, siis kannatanu omandas nõude iga varga suhtes täies ulatuses nagu igaüks neist oleks teo toime pannud üksi. Seetõttu kui üks varastest tasus kahjuhüvitise ära, siis loeti, et tema suhtes on nõue rahuldatud, kuid teiste osas olid nõuded üleval.

Eelpool nimetatud tunnustele esines varguse korral lisaks kolm tunnust, milleks olid kasusaamise eesmärk, asja kasutamine ja valduse haaramine.

Varguse puhul oli kasusaamise eesmärk ajend, miks üldse vargus toime pandi. Kasuna sai mõista võimalust asja ise kasutada oma tarbeks või hoopis asi edasi müüa ja saada sellest tehingust raha. Leian, et tegelikkuses oli ka röövimise puhul kasusaamise eesmärk põhjuseks, miks seda teostati. Samuti sai asju müüa läbi vahendusmeeste ning sedasi raha teenida. Järelikult on tegemist tunnusega, mis esineb mõlema delikti korral.

Asja kasutamine on aga omane üksnes vargusele. Kasutamise all tuleb siinjuhul mõista olukorda, kus asi on saadud seaduslikult nt lepingu alusel enda valdusesse, kuid seda lepingut rikutakse. Näiteks laenulepingu korral, kui rikutakse sealset kokkulepet asja kasutamise kohta, siis loeti sellist lepingust erinevat kasutamist varguseks.¹¹⁸ Röövimisel sellist tunnust ei esinenud ning seega on tegemist tunnusega, mille alusel saab vahet teha vargusel ja röövimisel.

Valduse haaramine on samuti iseloomulik ainult vargusele. Siinjuhul on tegemist olukorraga, kus asja omanik ise ongi varas. Näiteks olukord, kus omanik on asja andnud panti ning hiljem võtab selle panditud asja endale tagasi, kuigi pantimise aluseks olev alus ei ole ära langenud.¹¹⁹ Tegemist on tunnusega, mille alusel saab eristada vargust röövimisest.

Röövimise ja varguse eristamine ei ole aga võimalik nende süütegude koha alusel Rooma õigussüsteemis. Mõlemad süüteod loeti deliktideks ning vabariigi ajal kuulusid nad *delicta privata* alla, kuid impeeriumi perioodil kuulusid nad aga *delicta publica* koosseisu. Järelikult tegid mõlemad süüteod läbi sarnased muudatused Rooma õigussüsteemis. Küll aga võib öelda, et *furtum* oli *ius civile* delikt ja eksisteeris Rooma õiguses esimesena. Preetori õigusega loodi aga analoogia alusel varguse deliktiga *rapina* delikt. Analoogia seisneb selles, et röövimine on vägivaldne vargus, mis tuleb otsesõnu välja Gaius'e Institutsioonidest 3.209.

¹¹⁸ Vt käesoleva töö punkti 1.3.1.

¹¹⁹ Vt käesoleva töö punkti 1.3.1.

Isik, kes võtab teise vara vägivallega on Gaius'e jaoks jultunud varas ehk röövel. Kõik tunnused tegudel on samad, välja arvatud vägivald, mis lisati röövimise deliktile juurde.

Võrreldes varguse ja röövimise karistusi ning õiguskaitsevahendeid, leiab nii sarnaseid kui erinevaid jooni. Näiteks nii varguse kui röövimise puhul sai kannatanu esitada *actio furti*'t, mis oli sisuliselt kahjuhüvitise nõue. Sarnaselt sai mõlemal juhul nõuda tagasi asja, mis ära võeti ning lisaks nõuda kahjuhüvitist. Röövimise korral aga anti kannatanule lisaks hagi, mida kutsuti *actio vi bonorum raptorum*'iks.¹²⁰ Sisuliselt on tegemist sarnase hagiga nagu *actio furti*. Hagi eesmärgiks oli tagasi saada neljakordne kahjutasu röövlilt. Järelikult olid õiguskaitsevahendid sarnased, küll erinimelised, kuid sisult samad. Samuti on karistused sarnased. Karistusteks mõlemal juhul olid rahalised karistused, mis võisid varieeruda vastavalt kannatanu soovidele. Mõlema teo puhul kuulus karistuse hulka lisaks rahalisele karistusele ka *infamia*¹²¹ ehk autus, mis omas endas teistlaadi karistuslikku iseloomu.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et varguse ja röövimise eristamine on keeruline, kuna mõlemad süüteod omavad palju sarnaseid elemente. Kõige olulisem vahetegemise alus on vägivald, mis on röövimise koosseisutunnuseks. Kui seda tunnust ei esineks röövimise puhul, siis oleks tegemist vargusega. Ülejäänud koosseisulised tunnused on mõlema süüteo puhul samad. Küll on vargusel kaks lisatunnust, milleks on asja kasutamine ja asja valduse haaramine. Tegemist on konkreetseid olukordi reguleerivate tunnustega, mis saavad esineda üksnes varguse korral. Varguse ja röövimise paralleelsel võrdlemisel rohkem eristamise aluseid ei esinenud. Nende koht Rooma õigussüsteemis oli sama nagu ka karistused ja õiguskaitsevahendid.

¹²⁰ *Actio vi bonorum raptorum*'i kohta vt käesoleva töö punkti 2.2.

¹²¹ *Infamia* kohta vt käesoleva töö punkti 2.3.

2. Vabariigi periood: röövimine tsiviilõigusliku vastutuse alusel

2.1. Kahju ja süü küsimus röövimise vastutuse alustena

2.1.1. Kahju olemus ja liigid Rooma õiguses

Röövimise kui delikti käigus tekitas röövel kannatanule kahju. Kahjuna sai käsitleda seda, kui võeti isikult ära asi, mille tõttu kannatanu ei saanud seda enam kasutada. Samuti võib kahjuks lugeda ka seda, kui kannatanu kallal tarvitati füüsilist vägivalda ning isikul tekkisid vigastused. Kahju oli see, mida kannatanu sai vastavate õiguskaitsevahendite abil tagasi nõuda. Roomlaste jaoks tähendas see puhtalt rahalist kompensatsiooni ning tsiviilõiguses leviski rahalisuse põhimõtte (*condemnatio pecuniaria*). Rahalisuse põhimõtte tähendas seda, et kõik kohtuotsused, mis tulid, pidid sisaldama soorituse asemel hoopis kindlat rahalist summat.¹²²

Omniium autem formularum, quae condemnationem habent, ad pecuniariam aestimationem condemnatio concepta est. itaque et si corpus aliquod petamus, uelut fundum, hominem, uestem, aurum, argentum, iudex non ipsam rem condemnat eum, cum quo actum est, sicut olim fieri solebat, sed aestimata re pecuniam eum condemnat. (Gaius Inst. 4.48.) (Kõik formulad, mis sisaldavad süüdimõistmist, põhinevad vara rahalise väärtuse väljamõistmisel. Seega kui me nõuame mingit kehalist eset nagu maa, ori, rõivas, kuld või hõbe, siis kohtunik mõistab välja isikult, kelle vastu hagi esitati, mitte asja enda nagu oli varasem praktika, vaid asja väärtuse rahas.)

Rahalisuse põhimõtte oli nõ kergendav asjaolu isikule, kellelt raha nõuti. Nimelt oli soorituse eesmärgiks vabastada isik vastutusest sooritatud teo eest. Juhul kui isikul aga ei olnud enam asja alles, mida omanikule tagastada, siis oleks tagajärjed talle üsnagi karmid. Seetõttu leevendas rahalisuse põhimõtte isikliku täitmise kohustust. Kui kohtunik oli määranud kindla rahasumma, mis tuli hagejale tasuda, siis võis selle summa tasuda igauks, kellel see raha oli ning sedasi vabastada kostja vastutusest. Vastavat põhimõtet sai rakendada nende tsiviilõiguslike hagide korral, mis olid suunatud varalise kahju kompenseerimisele. Näiteks kui võlgnik rikkus oma kohustusi lepingulise või kvaasilepingulise õigussuhte alusel, nii et ta pidi selle eest vastutama, või deliktist tulenevalt.¹²³

Rooma tsiviilõiguses sai kahju jaotada kahel viisil. Esimese võimaluse kohaselt jagunes kahju otseseks tegelikuks kahjuks (*damnum emergens*) ja saamata jäänud tuluks

¹²² M. Kaser, lk 149-150. I. S. Pereterski, lk 156-157.

¹²³ M. Kaser, lk 150-151.

(*lucrum cessans*).¹²⁴ Esimesel juhul seisnes kahju isiku vara tegelikus vähenemises. Näiteks, kui kellegi käes läks asi kaduma, mis kuulus teisele isikule, kes oli asja tegelik omanik. Kui tapeti ori, siis oli võimalik saada tagasi tegelik kahju ning kaudne kahju. Näiteks, kui omanik kutsus orjale arsti ja see määras ravimid, siis arsti- ja ravikulud lähevad selle alla.¹²⁵ Kui orja surm mõjutas ka teisi orje negatiivselt, siis loeti ka seda olukorda otseseks tegelikuks kahjuks. Näiteks kui tapeti näitlejate grupi üks liikmetest, ei tule hinnata mitte ainult surnud näitleja väärtust, vaid ka seda, palju langes teiste näitlejate väärtus.¹²⁶

Saamata jäänud tulu sai nõuda üksnes siis, kui oli võimalik see kindlaks teha. Näiteks olukord, kus isiku vara ei suurenenud oodatud ulatuses või isik ei saanud kehavigastuse tõttu tööd teha. Sellistel juhtudel oli võimalik kindlaks määrata saamata jäänud tulu ning seda nõuda kahju tekitajalt.¹²⁷

Inde neratius scribit, si servus heres institutus occisus sit, etiam hereditatis aestimationem venire. (Ulpianus D. 9.2.23.pr.) (Neratius kirjutab, et kui tapetakse pärijaks määratud ori, tuleb arvestada ka pärandi väärtusega.)

Ulpianus viitab saamata jäänud tulu kontseptsioonile. Juhul kui tapetakse ori, kelle peremees peaks saama kahjuhüvitist ning kuna ori oli määratud pärijaks, siis tuleb arvestada kahjuhüvitise määramisel pärandi väärtusega või selle osaga, mille ori oleks endale saanud. Kuna pärandi väärtust on võimalik kindlaks määrata, siis saab nõuda saamata jäänud tulu orja peremees.

Ilus toob kahju teise liigituse võimalusena välja otsese ja kaudse kahju.¹²⁸ Otsesest kahju kirjeldab ta kui kahju tekitava teo loomulikkude ja paratamatut tagajärge tuues näiteks kaju lõhkumise, kus kaju väärtus ongi otseseks kahjuks. Põhimõtteliselt on see sama, mis esimese liigituse puhul otsene tegelik kahju. Kaudset kahju kirjeldab ta kui kahju, mis on tekkinud eri tingimuste või suhete või eriliste asjaolude kokkusattumise tõttu. Näitena toob Ilus hinnalise serviisi ühe eseme lõhkumise, mille korral on olemas otsene kahju ja ka kaudne kahju, kogu serviisi väärtuse langemise näol.¹²⁹ Tegemist on sarnase näitega, mis esines otsese tegeliku

¹²⁴ Iust. Inst. 4.3.10. R. W. Lee, lk 394. M. Ristikivi. Ladina keel juristidele. Tallinn: Juura, 2006, lk 182. T. G. Watkin. An Historical Introduction to Modern Civil Law. Ashgate Dartmouth: Aldershot, 1999, lk 288. Otseselt allikatest ei nähtu vahetegu otsese tegeliku kahju ja saamata jäänud tulu vahel, küll aga elulistest näidetest, mis on *Digesta*'s väljatoodud orjade kohta ning samuti Iust. Inst. 4.3.10.-st.

¹²⁵ Gaius D. 9.2.2.pr.

¹²⁶ Paulus D. 9.2.22.1. E. Ilus, lk 131-132. A. Borkowski, lk 307.

¹²⁷ Ulpianus D. 9.2.23.pr. A. Borkowski, lk 307. M. Kaser, lk 151. E. Ilus, lk 132.

¹²⁸ Tegemist on üksnes Ilusa liigitusega, sest Rooma õigusallikad ja teised sekundaarkirjanduse autorid vastavat liigitust ei ole käsitleanud.

¹²⁹ E. Ilus, lk 132.

kahju juures, kus tapeti üks näitlejatest ning seetõttu langes kogu näitetrupi väärtus. Järelikult Ilusa teise liigituse kaudne kahju on sama, mis esimese liigituse otsene tegelik kahju.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Rooma õiguses mõisteti tsiviilhagide korras välja rahalisi kompensatsioone (kahjuhüvitis), kui toime oli pandud delikt nagu näiteks röövimine. Röövimise korral oli kahjuks varast ilma jäämine ning samuti võis kahjuks olla füüsilise vägivalda tagajärjel tekkinud vigastus. Roomlased liigitasid kahju kaheks: otseseks tegelikuks kahjuks ja saamata jäänud tuluks. Otsene tegelik kahju, oli mõeldud, eelkõige asja väärtuse taastamiseks kannatanule. Saamata jäänud tulu seondus kahjuga, mida isik oleks saanud, kui kahju tekitavat asjaolu ei oleks esinenud. Saamata jäänud tulu sai välja mõista üksnes siis, kui seda oli võimalik kindlaks määrata.

2.1.2. Süü olulisus vastutusele võtmisel

Süüd ehk *culpa*'t võib kirjeldada kui hinnangut kahjutekitaja käitumisele kahju tekitamise fakti seisukohalt. Rooma vanimal ajal ei omanud süü faktor mingit tähtsust karistuste määramisel deliktide puhul. Ei uuritud, kas kahju tekitati tahtlikult või juhuslikult, oluline oli vaid asjaolu, et kahju oli tekkinud. Seega oli kahju heastamise aluseks ainult kahju tekitamise fakt ise. Hilisemal ajal aga muutub see seisukoht oluliselt. Hakatakse eristama süülist ja mittedüülist kahju tekitamist ning vastutus tekkis üldjuhul ainult süüliste teo puhul. *Delicta privata* alla kuuluvaid delikte sai toime panna ainult tahtlikult, juhuslikkus oli välistatud. Rooma õigus püstitaski lõpuks printsiibi, et vastutus saab tekkida üksnes teo sooritaja tahtluse (*dolus*) või tema ettevaatamatuse (*culpa*) puhul.¹³⁰ Seega süü sai seisneda isiku tahtlikus kahju tekitavas tegevuses, mis oli omane just deliktidele või isiku hooletuses või ettevaatamatuses oma kohustuste täitmisel, mis oli omane lepingutele.¹³¹

Käesoleva töö raames, on oluline süü kui *dolus* ehk tahtlus.¹³² Delikte sai toime panna üksnes tahtlikult. Kui isik võttis vägivaldaga kelleltki midagi ära, siis tal pidi selle teo jaoks olema tahtlus. Röövida ei olnud võimalik hooletusest või ettevaatamatusest, selleks oli vaja tahtlust.¹³³

¹³⁰ Gaius Inst. 3.211. Alfenus D. 9.2.52.3. Varus Alfenus – kelle eesnimi võis olla ka Publius, oli Servius Sulpicius'e õpilane ning ainuke Servius'e õpilane, kellelt on tekste *Digesta*'s. Alfenus'est on väga vähe teada ning ainus info, mis on olemas, pärineb õpetlaselt Acron. The Ancient Library, lk 1227-1228.

¹³¹ M. Kaser, lk 153. E. Ilus, lk 132, 167. I. S. Pereterski, lk 124, 177-178.

¹³² Tahtlusest loe lähemalt T. Sule magistritööst. T. Sulg. Eksimus tahte defektina mitmepoolsetes tehingutes Rooma eraõiguses. Magistritöö: Tartu, 2012.

¹³³ E. Ilus, lk 132-133. A. Borkowski, lk 307.

Delinquitur autem aut proposito aut impetu aut casu. proposito delinquunt latrones, qui factionem habent. /.../ (Marcianus D. 48.19.11.2.) (Kuritegu on sooritatud, kas tahtlikult, impulsi mõjul või juhuslikult. Röövlid, kes organiseeruvad, sooritavad kuriteo tahtlikult. /.../)

Marcianus toob välja kolm võimalust, kuidas kuritegu sai toime panna. Antud juhul on oluline tahtlus. Ta lisab, et röövlid, kes organiseeruvad (kogunevad), panevad röövi toime sellisel juhul tahtlikult.

Selleks, et isikut delikti alusel vastutusele võtta, piisas ka väiksemaist tahtlusest tegu toime panna: *lex Aquilia*¹³⁴ alusel võetakse vähim süü arvesse.¹³⁵

Quotiens sciente domino servus vulnerat vel occidit, aquilia dominum teneri dubium non est. (Ulpianus D. 9.2.44.1.) (Kui ori haavab või tapab kellegi, peremehe teadmisel, siis ei ole kahtlustki, et tema peremees vastutab *lex Aquilia* alusel.)

Seega vastutab orja peremees varguse või röövimise korral, mille paneb toime tema ori ning peremees teab seda. Sellisel juhul piisab väiksemaist tahtlusest, mis antud juhul oleks tahtlikkus panna toime asja vargus või röövimine.

Röövimise eest sai vastutusele võtta ka isiku, kes ise ei pannud röövimist toime, küll aga õhutas või julgustas teisi seda tegema. Järelikult ka siinjuhul oli olemas piisav tahtlus, et isik vastutusele võtta röövimise alusel.¹³⁶

Is autem, cuius dolo fuerit raptum, furti quidem non tenebitur, sed vi bonorum raptorum. (Papinianus¹³⁷ D. 47.2.81.4.) (See, kelle pettuse läbi pannakse röövimine toime, ei vastuta varguse, vaid röövimise eest.)

Deliktilise vastutuse korral oli ka erandeid. Nimelt kui süüd võeti, kui tahtlikku tegevust ehk *dolus*'t, siis ei saanud sellel alusel vastutada isikud, kes ei saanud aru, mida nad

¹³⁴ *Lex Aquilia* - Aquiliuse seadus - seadus Roomas 3. sajandist eKr, mis sätestas võõra orja või kodulooma tapmise ning asja kahjustamise, hävitamise või varastamise eest määratava kahjutasu suuruse. See seadus tähistas üleminekut trahvimaksimise süsteemilt kahju heastamise süsteemile. K. Adomeit, M. Ristikivi, H. Siimets-Gross, lk 27, 158. O. F. Robinson. *The Sources of Roman Law: Problems and Methods for Ancient Historians*. London: Routledge, 2004, lk 29-30. M. H. Crawford. *Roman Statutes. Volume II*. London: University of London, 1996, lk 723-726. C. Thomasius. *Larva Legis Aquiliae. The Mask of the Lex Aquilia Torn off the Action for Damage Done*. Edited and translated from the Latin by M. Hewett. Oxford: Hart Publishing, 2000.

¹³⁵ *In lege aquilia et levissima culpa venit*. Ulpianus D. 9.2.44.pr.

¹³⁶ W. W. Buckland, lk 579.

¹³⁷ Papinianus Aemilius sündinud umbes 146 pKr, oli silmapaistev Rooma jurist. Teenis mitmel kõrgel ametikohal mh pretoriaanide prefektina, oli keiser Septimus Severuse sõber ja keisrinõukogu liige. Ta hukati Caracalla ajal 212. Tema teoste fragmendid moodustavad põhilise osa CIC-est. Antiigileksikon, lk 411.

teevad. Siia alla kuulusid lapsealised ja hullumeelsed isikud. Lapsed ei vastutanud seetõttu, et oma nooruse tõttu ei saanud nad oma teo tagajärgedest aru.¹³⁸ Hullumeelsed aga ei vastutanud, sest nende mõistus ei olnud korras ja sellepärast ei saanud nad oma teo tagajärgedest aru.¹³⁹

Kokkuvõtvalt selgus, et deliktide puhul Rooma õiguse algusfaasis ei arvestatud süüd üldse vastutuse tekkimisel. Oluline oli üksnes tegu ise ning selle omistamine teo sooritajale. Eeldati, et kes pani toime teo, see ka vastutas selle eest. Hilisemal ajal muutus aga vastav seisukoht oluliselt ning hakati vahet tegema süülisel ja mittesüülisel kahju tekitamisel. Nüüd oli delikte võimalik toime panna ainult süü (*culpa*) kui tahtliku (*dolus*) tegevuse viisil. Seega eeldati, et deliktid nagu vargus ja röövimine, saadi toime panna üksnes pahatahtliku tahtluse läbi. Deliktidele ei kohaldunud lepinguõigusest tulenevad süü astmed ega liigid, mõeldamatu oli röövimise toime panemine hooletusest või ettevaatamatusest. Ainus, mis luges oli isiku tahtlus ja tegu ise.

2.2. Kahjunõue röövimise korral

2.2.1. *Actio vi bonorum raptorum*

Actio vi bonorum raptorum oli hagi kallaletungiga tekitatud kahju hüvitamiseks (röövimise hagi) Roomas.¹⁴⁰ Tegemist oli spetsiaalse hagiga, mis loodi aastal 76. eKr, Rooma vabariigi perioodil, preetor Marcus Licinius Lucullus'e ediktiga. Vastava hagi tekkimist ajendas Vana-Rooma rahutu ajaperiood, kus ühiskonnale tekitasid probleeme relvastatud jõugud. Seega loodi preetori poolt vastav hagi eesmärgiga, saada kahjuhüvitist olukorras, kus seda olid vägivalda kasutades põhjustanud relvastatud jõugud.¹⁴¹

/.../ Sed propriam actionem eius delicti nomine praetor introduxit, quae appellatur ui bonorum raptorum. /.../ (Gaius Inst. 3.209.) (/.../ Preetor viis sisse omaette hagi, mida sai esitada sellise süüteo puhul ning mida kutsuti vägivaldaga vara röövimise hagiks. /.../)

Gaius toob konkreetselt välja, et preetor oli loonud hagi liigi, mis oli mõeldud just röövimiste jaoks, et saaks kahjuhüvitist nõuda röövlitelt. Vastavat hagi hakati kutsuma röövimise hagiks.

¹³⁸ Gaius Inst. 3.208.

¹³⁹ Gaius Inst. 3.106.

¹⁴⁰ K. Adomeit, M. Ristikivi, H. Siimets-Gross, lk 29.

¹⁴¹ A. Borkowski, lk 321. R. W. Lee, lk 384. H. F. Jolowicz. lk 287. W. W. Buckland, lk 579.

Praetor ait: "Si cui dolo malo hominibus coactis damni quid factum esse dicetur sive cuius bona rapta esse dicentur, in eum, qui id fecisse dicetur, iudicium dabo. item si servus fecisse dicetur, in dominum iudicium noxale dabo. (Ulpianus D. 47.8.2.pr.) (Preetor ütleb: "Kui kellelegi on kahju tekitatud kuritahtlikult kogunenud isikute poolt või tema vara on võetud vägivaldaga, annan ma hagi esitamise õiguse nende isikute vastu. Ja kui ori on seda teinud, annan ma noksaalhagi tema peremehe vastu.)

Ulpianus sedastab edikti teksti, milles preetor oli öelnud, et kui isikule oli kahju tekitatud relvastatud jõugu poolt või isiku vara oli võetud muud moodi vägivalda kasutades, sai kannatanu esitada hagi kahjutekitajate vastu. Sama kehtis ka orja kohta, kuid erandiga. Orja puhul langes vastutus röövimise eest orja peremehele, kes oli kohustatud kannatanule kahju hüvitama.

Röövimise hagi sai esitada juba siis, kui ära võetud oli kõigest üks asi ning see asi võis olla väikese väärtusega.¹⁴² Ulpianus ütleb edikti kommenteerides, et kui preetor lausub sõnad „röövitud vara,“ tuleb seda mõista nii, et sama kehtib juhul, kui võetakse vägivaldaga kõigest üks asi.¹⁴³ Ulpianus viitab, et olukorras, kus röövlite saagiks langeb kõigest üks ainuke ese, on toime pandud röövimine ning isik on saanud seeläbi kahju. Isikule, kellelt on jõuga võetud ära üks ese, tuleb samuti anda võrdne õigus esitada hagi *actio vi bonorum raptorum* alusel nagu isikutel, kellelt röövitakse mitu eset.

Hagi õigeaegne esitamine oli väga oluline, kuna sellest sõltus kahjuhüvitise suurus, mis oli võimalik tagasi saada. Nimelt kui hagi esitati aasta jooksul röövimisest, siis sai nõuda neljakordset kahjuhüvitist. Juhul kui aasta lasti mööda, sai hagi esitada, kuid kahjuhüvitis oli sel juhul ainult ühekordne ehk tagasi sai ainult asja enda väärtuse.¹⁴⁴

/.../ praetor introduxit, quae appellatur ui bonorum raptorum, et est intra annum quadrupli, post annum simpli. /.../ (Gaius Inst. 3.209.) (/.../ preetor kehtestas rahalise hagi, mida kutsuti röövimise hagiks ja aasta jooksul sai nõuda neljakordset kahju ning peale aastat ühekordset kahju. /.../)

¹⁴² Iust. Inst. 4.2.pr. Gaius Inst. 3.209.

¹⁴³ *Quod ait praetor "Bona rapta", sic accipiemus: etiam si una res ex bonis rapta sit.* Ulpianus D. 47.8.2.11.

¹⁴⁴ Iust. Inst. 4.2.pr. Gaius Inst. 4.110. R. W. Lee, lk 388. A. Borkowski, lk 321. I. S. Pereterski, lk 180. E. Ilus, lk 169. F. Schulz, lk 582. O. F. Robinson, lk 30. A. C. Johnson jt, lk 190.

Sed et hoc et illud intra annum tribuit experiundi facultatem: post annum in simplum competit. (Ulpianus D. 47.8.4.8.) (See kehtib jälle, kuid ainult aasta jooksul, mil saab esimest korda hagi esitada, peale seda, ainult väärtuse hüvitis.)

Actio vi bonorum raptorum oli oma olemuselt karistuslik ning kompenseeriv ehk siis nii tsiviilõiguslik kui ka karistusõiguslik. Nimelt neljakordse kahjuhüvitise nõude, mis tuli esitada aasta jooksul, sai jaotada kaheks osaks. See osa, mis kattis ainult asja väärtuse ehk neljakordsest kahjuhüvitisest üks osa, oli kompenseeriv ja tsiviilõiguslik. Ülejäänud kolm osa, moodustasid karistusliku iseloomuga trahvi. Kui hageja sai neljakordse kahjuhüvitise kätte, siis oli tal kadunud võimalus rakendada asjaõiguslikke õiguskaitsevahendeid asja enda tagasi saamiseks. Juhul kui hageja soovis siiski asja ennast tagasi saada, oli tal võimalik nõuda asjaõiguslikult asja välja ning lisaks sai ta nõuda karistusliku iseloomuga kolmekordset trahvi.¹⁴⁵ (Neljakordne kahjuhüvitis jagati kaheks: asja väärtuse asemel sai asja enda tagasi ning ülejäänud kolm osa sai tagasi karistusliku trahvina.) Kahju suuruse hindamisel lähtuti puhtalt ära võetud asjade tegelikust väärtusest.¹⁴⁶

Läbi erinevate Rooma õiguse perioodide on *actio vi bonorum raptorum* teinud läbi mitmeid muudatusi oma sisus ja tõlgendustes. Nimelt varajasel vabariigi perioodil oli röövimise hagi mõjutatud *actio furti*'ist, mille eesmärgiks oli vara tagasi saamine. Sai nõuda asja ennast tagasi või asja väärtusele võrdväärset hüvitist.¹⁴⁷ Impeeriumi algusperioodil oli röövimise hagist saanud puhtalt karistuslik hagi, mis võis kumuleeruda *condictio*'ga (kondiktsioon asja ebaseaduslikust valdusest välja nõudmiseks).¹⁴⁸ Vastav asjaolu nähtub Gaius'e tekstist:

Poenam tantum persequimur uelut actione furti et iniuriarum et secundum quorundam opinionem actione ui bonorum raptorumnam; ipsius rei et vindicatio et condictio nobis competit. (Gaius Inst. 4.8.) (Me esitame hagi ainult karistamiseks näiteks varguse ja kehavigastuse hagide korral ning mõnede arvamusel ka röövimise hagi korral, asja taotleme tagasi läbi vindikatsiooni või kondiktsiooni.)

Schulz toob välja asjaolu, et tegemist oli ainsa tekstiga, mis pani kahtlema *actio vi bonorum raptorum*'i karistuslikus iseloomus, mujal seda kahtlust ei esine. Gaius viitab, et

¹⁴⁵ Iust. Inst. 4.2.pr. Ulpianus D. 47.8.2.26. Paulus D. 47.8.1.pr.

¹⁴⁶ R. W. Lee, lk 388. A. Borkowski, lk 321-322. M. Kaser, lk 216. O. F. Robinson, lk 30. A. C. Johnson jt, lk 201 viide 141a. R. Pound. Readings in Roman Law. Lincoln: Jacob North & Co, 1906, lk 172. Arvutivõrgus: http://openlibrary.org/books/OL23451275M/Readings_in_Roman_Law (21.03.2013).

¹⁴⁷ M. Kaser, lk 216.

¹⁴⁸ Ulpianus D. 13.1.10.1. F. Schulz, lk 585. R. W. Lee, lk 461.

„mõnede arvamuse kohaselt“ ehk teisi sõnu Rooma riigi kõrgemate ametivõimude seas puudus üksmeel röövimise hagi karistuslikkuse küsimuses. Kuid Schulz leiab siiski, et tegemist on kõigest seletava märkusega ning lõppkokkuvõttes ei muuda see seisukohta, et *actio vi bonorum raptorum* oli karistusliku iseloomuga.¹⁴⁹

Non prodest ei qui vi rapuit ad evitandam poenam, si ante iudicium restituat rem quam rapuit. (Gaius D. 47.8.5.) (Isikul, kes röövis vägivallaga, ei aita röövitud asja tagastamine enne kohtumenetluse algust, vältida karistust.)

Gaius'e selle teksti kohaselt, on röövimise hagil selgelt karistuslik iseloom. See, kui isik tagastab röövitud vara, ei vabasta teda karistusest. Isik peab vastutama tehtud teo eest ning asja tagastamine ei ole piisav karistus.

Hilisemal impeeriumi perioodil vähendas Iustinianus röövimise hagi karistuslikku iseloomu ning sellest sai sega-karistuslik hagi (*actio mixta*). Tegemist oli hagiga, mis oli suunatud nii kahjutasu saamisele kui ka kostja karistamisele. Taoline segahagi võttis aga võimaluse esitada lisaks asjaõiguslikku hagi asja enda välja nõudmiseks, kuna röövitud asja väärtus juba sisaldas neljakordse kahjuhüvitise sees.¹⁵⁰

Vi autem bonorum raptorum actio mixta est, quia in quadruplo rei persecutio continetur, poena autem tripli est. /.../ (Iust. Inst. 4.6.19.) (Röövimise hagi on segahagi, sest neljakordne väärtus sisaldab asja ennast, kuid karistus on kolmekordne väärtus. /.../)

/.../ Quadruplum autem non totum poena est /.../, sicut in actione furti manifesti diximus: sed in quadruplo inest et rei persecutio, ut poena tripli sit. /.../ (Iust. Inst. 4.2.pr.) (*/.../* Neljakordne väärtus ei ole tervikuna karistuslik */.../* nagu seda arvame olevat avaliku varguse hagi puhul. Neljakordne väärtus sisaldab asja ennast ning karistuslik on kolm osa väärtusest. */.../*)

Gaius Inst. 4.8. ja Iust. Inst. 4.6.19. erinevad üksteisest selle poolest, et Gaius küll rõhutas, et *actio vi bonorum raptorum* oli karistuslik hagi, kuid sellega koos sai asja ennast välja nõuda, läbi vindikatsiooni. Põhimõtteliselt oleks tegemist segahagiga – karistuslik ja asjaõiguslik eesmärk. Kuid Gaius ei ütle seda otse välja, erinevalt Iustinianus'est, kes rõhutab

¹⁴⁹ Gaius Inst. 4.8. F. Schulz, lk 585.

¹⁵⁰ M. Kaser, lk 210, 216. F. Schulz, lk 585. R. W. Lee, lk 461. B. Nicholas, lk 215. K. Adomeit, M. Ristikivi, H. Siimets-Gross, lk 27. P. Bonfante, lk 370. W. W. Buckland, lk 579.

asjaolu, et röövimise hagi on *actio mixta* (segahagi). Iustinianus ei toonud esile selle hagi karistuslikku iseloomu nagu seda tegi Gaius, vaid ütles, et see sisaldab endas nii kahjuhüvitise saamist kui ka isiku karistamist. Esitada ei saanud asjaõiguslikku nõuet (vindikatsioon) selle haviga koos, erinevalt Gaiuse seisukohast. Seega röövimise hagi olemus muutus impeeriumi perioodil suuresti.

Teatud tsiviilasjade puhul oli hagejal õigus valida röövimise ja varguse hagide vahel. Näiteks juhul, kui röövimine oli oma olemuselt avalik vargus, siis oli hagejal mõttekas esitada varguse hagi, kuna selle esitamise aeg ei olnud piiratud ühe aastaga ning see andis neljakordse kahjuhüvitise, lisaks sai nõuda asja tagasi või selle väärtuse. Juhul kui röövimine oli oma olemuselt salajane vargus, siis oli hagejal mõttekas esitada röövimise hagi. Kui hageja valis röövimise hagi, siis see välistas varguse hagi esitamise võimaluse, vastupidine variant oli aga võimalik.¹⁵¹

Qui rem rapuit, et furti nec manifesti tenetur in duplum et vi bonorum raptorum in quadruplum. sed si ante actum sit vi bonorum raptorum, deneganda est furti: si ante furti actum est, non est illa deneganda, ut tamen id quod amplius in ea est consequatur. (Paulus D. 47.8.1.) (Kes röövib teise asja, on vastutav salajase varguse alusel kahekordse kahju eest ja vägivaldse röövimise hagi alusel neljakordse kahju eest. Kui röövimise hagi on esimesena esitatud, siis varguse hagi ei saa esitada. Kui esitatakse varguse hagi esimesena, siis röövimise hagi ei ole keelatud, aga nõuda saab üksnes esimest hagi ületavat kahju osa.)

Järelikult kui hageja esitas esimesena varguse hagi, sai ta hiljem esitada lisaks röövimise hagi, et saada tagasi kahju, millele tal oli õigus. Salajase varguse hagi korral oleks saanud kahekordse kahjuhüvitise, kuid lisaks röövimise hagile, saab ta juurde nõuda kahekordse kahjuhüvitise, mis kokku annab hagejale neljakordse kahjuhüvitise. Vägivaldse röövi korral, oli röövimise hagi määraks tavaliselt neljakordne väärtus. Kui isik esitas kohe röövimise hagi oli see neljakordne väärtus talle tagatud. Juhul, kui esitati salajase varguse hagi, sai nõuda üksnes kahekordset väärtust ja seega oleks kannataja saanud poole vähem kompensatsiooni. Seetõttu jäeti röövimise hagi esitamise võimalus, mis tagaks õiglase hüvitise kannatanule.

Actio vi bonorum raptorum näol oli tegemist preetori poolt loodud spetsiaalse hagiliigiga, mis pidi lihtsustama röövimistega seotud kahju hüvitamise protsesse. Oluline selle hagi puhul oli aja faktor. Nimelt, kui hagi esitada aasta jooksul peale röövi, sai nõuda neljakordset kahjuhüvitist. Kui aasta lasti mööda, sai nõuda üksnes ühekordset väärtust ehk

¹⁵¹ A. Borkowski, lk 322. F. H. Blume, C. 9.33; 9.31.1. seletuskiri.

asja enda väärtust. Hagi eripäraks oli see, et tegemist oli seguga tsiviil- ja karistusõigusest, mille vahekord oli klassikalisel perioodil pidevas muutumises. Nimelt üks osa moodustas tsiviilõigusliku kompensatsiooni asja ära võtmise eest ehk asja enda väärtus ning teise osa moodustas kolmekordne karistusõiguslik trahv. Kahjuhüvitise suuruse hindamisel lähtuti üksnes ära võetud asjade väärtusest. Osade tsiviilasjade puhul oli hagejal võimalus valida röövimise ja varguse hagide vahel. Vastav valikuvõimalus andis hagejale paremad võimalused oma kahjuhüvitiste saamiseks. Hagide valikul aga kehtisid teatud reeglid. Kui hageja valis esimesena röövimise hagi, siis pärast enam varguse hagi ei olnud lubatud esitada, sest röövimise hagi kattis kogu kahjuhüvitise ära (neljakordne hüvitis). Juhul kui esitati salajase varguse hagi esimesena, siis see ei välistanud hiljem röövimise hagi esitamist, kuid seda üksnes kahju ulatuses, mis ületas varguse hagi.

2.2.2. *Actio vi bonorum raptorum* esitamise õigus

Actio vi bonorum raptorum esitamise õigus kuulus alati röövitud asjade omanikule. Tegemist oli väga sarnase õigusega, mis kuulus varguse korral varastatud asja omanikule (*actio furti*).¹⁵² Hagi esitamise õigus kuulus samuti asja omaniku pärijatele ehk kui omanik ise ei olnud elus, sai kahjutasu nõuda pärija. Samas oli asja omanikul ning tema pärijatel keelatud esitada hagi röövli pärijate vastu. Üldistades saab öelda, et deliktidest tulenevad kohustused ei läinud üldreeglina pärijatele üle ning seetõttu ei vastutanud pärijad surnud isiku õigusrikkumise tagajärgede eest.¹⁵³

Haec actio heredi ceterisque successoribus dabitur. adversus heredes autem vel ceteros successores non dabitur, quia poenalis actio in eos non datur /.../. (Ulpianus D. 47.8.2.27.)
(See hagi on antud pärijatele ja teistele õigusjärglastele. Kuid olles karistuslik hagi, ei saanud seda esitada selliste pärijate ja teiste õigusjärglaste vastu /.../.)

Röövli pärijate vastu ei saanud röövimise hagi esitada seetõttu, et deliktist tulenevad kohustused ei läinud süütegija pärijatele üle. Deliktist tulenevad kohustused olid isiklikku laadi ja karistusliku iseloomuga, mistõttu neid ei saanud ülekanda teistele isikutele. Kannataja pool sai esitada hagi üksnes süütegija enda vastu. Juhul, kui surnud röövli pärijad, said röövimise läbi mingi asja enda kätte, oli kannatanul õigus esitada nende vastu kondiktsioon, asja ebaseaduslikust valdusest väljanõudmiseks.

¹⁵² Vt käesoleva töö punkti 1.3.2.

¹⁵³ A. Borkowski, lk 322. O. F. Robinson, lk 30. E. Ilus, lk 167. W. W. Buckland, lk 579.

Röövimise hagi said esitada samamoodi nagu ka varguse hagi puhul isikud, kelle mõju- või huvisfääris asi oli ja nad ei soovinud, et see asi nende valdusest välja läheks. Erinevus tuli hoiulevõtja suhtes, kuna varguse korral ei saanud tema *actio furti*'t esitada, sest tal puudus negatiivne huvi, kuid röövimise hagi esitamise õigus oli tal olemas.¹⁵⁴

Sane in hac actione non utique spectatur, rem in bonis actoris esse: nam sive in bonis sit sive non sit, si tamen ex bonis sit, locum haec actio habebit. quare sive commodata sive locata sive etiam pignorat sive deposita sit apud Titium, sic ut intersit eius non auferri, veluti si in re deposita culpam quoque promisit, sive bona fide possideat, sive usumfructum in ea quis habeat, vel quod aliud ius ut intersit eius non rapi: dicendum est, competere ei hanc actionem, ut non dominium accipiat, sed illud solum quod ex bonis eius qui rapinam passus est, id est quod ex substantia eius, ablatum esse proponatur. et generaliter dicendum est, ex quibus causis furti actio competit in re clam facta, ex iisdem causis omnes habere hanc actionem. (Iust. Inst. 4.2.2.) (Selle hagi korral ei ole oluline, et asi oleks olnud hageja asjade hulgas: kas asi on olnud tema asjade hulgas või mitte, kuid kui see on võetud tema asjade hulgast, võib hagi esitada. Kui midagi on antud pruuklaenuna, üüritud või antud pandiks Titius'ele või hoiustatud tema juures, nii et tal on huvi, et seda asja ei võetaks ära jõuga; näiteks ta on vastutav iga teo eest, mis on kasutatud asja suhtes süüliselt tekkinud; või ta valdab seda heauskselt; või ta on kasutusvaldaja või on tal mõni muu õiguslik huvi, et asja ei röövitaks, siis võib ta esitada selle hagi, mitte saamaks omandiõigust asjale, vaid tagastamaks talle asja, mis on tema valdusest röövimisega välja läinud. Üldiselt me võime öelda, et samad põhjused, mis annavad aluse varguse hagi esitamiseks, kui vargus on toime pandud salaja, annavad aluse, ka selle hagi esitamiseks, kui see on toime pandud vägivaldaga.)

Iustinianus tõi välja võimalused ja isikud, kes said röövimise hagi esitada ja seda seetõttu, et nad omasid õiguslikku huvi, et asi ei läheks nende valdusest välja röövimise teel. Tegemist ei olnud asja omanikega. Sellisteks olukordadeks olid asja andmine pruuklaenuks, asja üürimine, pantimine, hoiustamine, heauskne valdamine või kasutusvaldus. Kui asi oli näiteks hoidja valdusest välja läinud röövimise läbi, sai hoidja röövimise hagiga asja tagasi nõuda enda valdusesse.

Juhul kui vara oli hoiustatud ning isik oli muutunud vastutavaks hooletusest või ta oli saanud hoiuse väärtuse, kuid mitte kui kompensatsioonina, siis ta ei saanud esitada varguse

¹⁵⁴ Ulpianus D. 47.8.2.22; 47.8.2.24. O. F. Robinson, lk 30. A. Borkowski, lk 322. W. W. Buckland, lk 579.

hagi, küll aga oli tal võimalik esitada röövimise hagi. Seega kui isik tõendas ära, et tal oli õiguslik huvi asja suhtes, sai ta kasutada röövimise hagi.¹⁵⁵

Actio vi bonorum raptorum'it ei saanud esitada Rooma riigis alaealiste vastu, kes ei olnud võimelised kuritegelikuks käitumiseks. Samas sai neid vastutusele võtta kui orjade peremehi. Nimelt, kui alaealisele kuuluv ori pani toime kuriteo näiteks röövimise, siis langes vastutus orja peremehele ja kui selleks oli alaealine, siis vastutas tema röövimise hagi alusel:

Vi bonorum raptorum actio in impuberem,¹⁵⁶ *qui doli mali capax non est, non dabitur: nisi servus ipsius vel familia*¹⁵⁷ *eius admisisse proponantur, et servi et familiae nomine noxali vi bonorum raptorum actione tenetur.* (Ulpianus D. 47.8.2.19.) (Röövimise hagi ei anta alaealise vastu, kes ei ole võimeline pahatahtluseks: kui tema ori või orjad on toime pannud süüteo, siis sellisel juhul on ta vastutav röövimise hagi alusel kui peremees.)

Eelpool kirjeldatud juhul oli tegemist *actio noxalis*'ega ehk hagiga peremehe vastu (noksaalhagi), kelle ori, loom, võimu all olev naine või laps oli põhjustanud kahju. Peremehel oli valida sellises olukorras, kas anda süütegija välja kannatanule (*noxae deditio*) või maksta deliktilist kompensatsiooni nagu ta oleks delikti ise toime pannud.¹⁵⁸ Võimalik oli ka vabaneda vastutusest, andes oma võimualuse isiku, kes vastutaks ise sellisel juhul, välja teisele isikule. Kui aga peremees andis enda võimu all oleva isiku vabaks, siis vabanes peremees vastutusest ning vaba isik muutus ise vastutavaks oma teo eest. Samuti vabanes peremees vastutusest, kui tema võimu all olev isik sai surma.¹⁵⁹

Noxales actiones appellantur, quae non ex contractu, sed ex noxa atque maleficio servorum adversus nos instituuntur: quarum actionum vis et potestas haec est, ut, si damnati fuerimus, liceat nobis deditioe ipsius corporis quod deliquerit evitare litis aestimationem. (Gaius D. 9.4.1.) (Noksaalhägisid kutsutakse nii seepärast, et nad ei teki mitte lepingu alusel, vaid kahju põhjustanud orjade pahategudest meie vastu ja sellise hagi jõud ja mõju on see, et kui

¹⁵⁵ Ulpianus D. 47.8.2.23-24.

¹⁵⁶ *Impuberes* – mittesuguküpsed, alla 14-aastased isikud. Alaealiste puhul eristati kahte vanuseperioodi: 1) kuni 7. aastani 2) 7a. kuni 14 aastani. Esimese perioodi lastel (*infantes*) puudus teovõime täielikult, neid abistas tehingute tegemisel eestkostja. Teise perioodi alaealistel oli osaline teovõime, mis tähendas, et nad said sooritada tehinguid, kuid eestkostja osavõtul. I. S. Pereterski, lk 136. M. Ristikivi, lk 176. M. Kaser, lk 66-67. J. F. Gardner. *Family and Familia in Roman Law and Life*. Oxford: The Clarendon Press, 2004, lk 146-148.

¹⁵⁷ *Familia* – tavatõlge oleks perekond, kuid käesoleva teksti raames tähistab *familia* orjade rühma, salka või gruppi. R. Kleis, Ü. Torpats jt, lk 441.

¹⁵⁸ Iust. Inst. 4.8.pr.

¹⁵⁹ Gaius Inst. 4.75-79. M. Kaser, lk 210. I. S. Pereterski, lk 126, 182. K. Adomeit, M. Ristikivi, H. Siimets-Gross, lk 28.

kohtuotsus on meie vastu tehtud, siis me saame vältida kahjutasu maksmist, andes selle isiku kehaliselt üle, kes süüteo toime pani.)

Röövimise hagi aluseks oli *actio furti*, mistõttu on tegemist väga sarnaste hagidega. Primaarselt kuulub röövimise hagi esitamise õigus röövitud asja omanikule. Kui juhtub, et asja omanik on surnud, võivad hagi esitada tema pärijad. Kannataja ja tema pärijad ei võinud hagi esitada röövli pärijate vastu, kuna karistuslikku nõuet ei saanud süütegija pärijatele üle kanda. Samuti ei saanud röövimise hagi esitada alaealiste vastu, kuid sellest oli erand. Nimelt, kui alaealine oli orja omanik ning tema ori pani toime röövimise, võttis kellelki vägivallaga asja ära, siis vastutas alaealine oma orja tegevuse eest kui peremees ja seda just röövimise hagi alusel. Samuti kuulus hagi esitamise õigus isikutele, kellel oli õiguslik huvi, et asi ei läheks nende valdusest jõuga välja. Siia alla kuulusid näited laenudest, hoiustest ja kasutamise õigustest. Neil juhtudel oli isikul huvi, et asi ei läheks tema vara hulgast välja, kui see juhtus, sai ta röövimise hagi alusel nõuda asja valduse endale tagasi või asja väärtuse, kuid mitte asja omandiõigust, sest omandiõigus kuulus ikkagi asja tegelikule omanikule.

2.3. *Infamia* röövimise karistuse osana

Rooma õiguse kohaselt tõid deliktid nagu vargus, röövimine, vägivald ja pettus, endaga kaasa kahju tekitaja autuse ehk *infamia*.¹⁶⁰ Seega deliktilise vastutuse korral oli tagajärjeks lisaks kahjude hüvitamisele ka autus:

Item "si qui furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo malo suo nomine damnatus pactusve erit" simili modo infames sunt. (Ulpianus D. 3.2.4.5.) (Samuti: "Kes on süüdi mõistetud või teinud kokkuleppe oma nimel varguses, röövimises, vägivallas, pettuses," on autu.)

Autus tähendas seda, et isiku teatud õigusi piirati. Näiteks isik kaotas õiguse saada magistraadiks, ta heideti senatist välja ning kadus võimalus olla kohtus kellegi esindajaks.¹⁶¹ Isikuid, kes olid kaotanud oma au, kutsuti Rooma õiguse kontekstis *infames*'teks. Nad olid isikud, kes olid karistuse või häbistavaks tunnistatud tegevuse (nt näitleja, kupeldaja)¹⁶² tõttu kaotanud au ja ilma jäetud mõningatest õigustest (nt õigus olla valitud). Järelikult oli tegemist

¹⁶⁰ Iulianus D. 3.2.1.

¹⁶¹ Gaius Inst. 4.182.

¹⁶² Ulpianus D. 3.2.2.5.

karistusega tegudele, mis olid häbiväärsed Rooma ühiskonnas ning mis tõid kaasa teatud tsiviilõiguste piirangud.¹⁶³

Rooma õiguse kohaselt kaasnes autus teatud deliktide ja nende hagide esitamise korral, peale süüdimõistva kohtuotsuse jõustumist. Sellisteks deliktulisteks hagideks olid *actio furti* (varguse hagi) ja *actio vi bonorum raptorum* (röövimise hagi). Varguse ja röövimise hagi korral oli *infamia* karistuseks, mitte ainult süüdimõistva kohtuotsuse tulemusena, vaid ka osapoolte kokkuleppe korral.¹⁶⁴

Quibusdam iudiciis damnati ignominiosi fiunt, uelut furti, ui bonorum raptorum, iniuriarum, item pro socio, fiduciae, tutelae, mandati, depositi. sed furti aut ui bonorum raptorum aut iniuriarum non solum damnati notantur ignominia, sed etiam pacti, /.../ (Gaius Inst. 4.182.) (Teatud hagides, kus isikud on süüdi mõistetud, muutuvad nad aututeks nagu varguse, röövimise ja kehavigastuste hagi, samuti seltsingu, pandi, eestkoste, käsunduse, hoise kohustuste rikkumise korral. Varguse, röövimise ja kehavigastuste hagi korral ei ole ainult süüdi mõistetud isikud märgistatud autusega, vaid ka kokkuleppe korral, /.../)

Oluline on märkida, et juba Rooma õiguses kehtis süütuse presumptsiooni põhimõte, et alles süüdimõistva kohtuotsuse järel saab isikule omistada, *infames*'e staatuse. Seni kaua, kuni kestis kohtuprotsess, ei saanud isikut autuks pidada ning samuti appelleerimise¹⁶⁵ tähtaja jooksul. Kui aga appellatsiooni tähtaeg läks mööda, muutus isik autuks alates kohtuotsuse väljakuulutamisest:

Sed si furti vel aliis famosis actionibus quis condemnatus provocavit, pendente iudicio nondum inter famosos habetur: si autem omnia tempora provocationis lapsa sunt, retro infamis est. /.../ (Ulpianus D. 3.2.6.1.) (Aga kui isik, kes on süüdi mõistetud varguses või mõne muu autust kaasatava hagi alusel, appelleerib, ei saa teda lisada autute isikute hulka kuni kohtuasi kestab, kui aga appellatsiooni tähtaeg on möödunud, siis on ta autu tagasiulatavalt. /.../)

Järgnevalt vaatame lähemalt, millised olid *infamia* tagajärjed isikule, kes sai selle karistuse osaliseks. Esmane tagajärg oli kindlasti sotsiaalne või ühiskondlik häbi, mis jättis isikule kuni elu lõpuni teiste elanike silmis märgi külge. Teine väga oluline tagajärg oli

¹⁶³ Antiigileksikon, lk 209. B. Nicholas, lk 217. W. W. Buckland, lk 579. E. Ilus, lk 167.

¹⁶⁴ R. W. Lee, lk 481. J. Harries. Law and Crime, lk 6.

¹⁶⁵ Loe lähemalt eesti keeles *appellatio* kohta T. Sääritsa Juridica artiklist. T. Säärits. *Appellatio* – kas esimene edasikaebevahend tsiviilprotsessis? Juridica: 2011, nr 9, lk 701-713.

mitmete tsiviilõiguste kaotamine. Autud isikud ei saanud töötada ametitel või positsioonidel, kus oli vaja au ja väarikust.¹⁶⁶

De vi privata damnati pars tertia bonorum ex lege iulia publicatur et cautum est, ne senator sit, ne decurio, /.../, neve iudex sit: et videlicet omni honore quasi infamis ex senatus consulto carebit. (Marcianus D. 48.7.1.pr.) (Iuliuze seaduse alusel üks kolmandik isiku varast, kes on süüdi mõistetud eravägivalla tarvitamises, konfiskeeritakse ja ta ei saa olla senaator ega dekurioon /.../ või olla kohtunik ning lähtuvalt senati dekreedist jääb ta ilma oma aust nagu autu isik.)

Samuti ei saanud autud isikud hääletada, esitada kriminaalsüüdistust või olla elukutselt advokaadid või esindajad kohtus:

/.../ Nec tamen ulla parte edicti id ipsum nominatim exprimitur, ut aliquis ignominiosus sit, sed qui prohibetur et pro alio postulare et cognitorem dare procuratoremue habere, item procuratorio aut cognitorio nomine iudicio interuenire, ignominiosus esse dicitur. (Gaius Inst. 4.182.) (/.../ Kui ei ole ediktis sõnaselgelt öeldud, et osapool muutub autuks, siis peetakse teda ikkagi autuks, kui tal on keelatud esindada teist kohtus või määrata, võtta või omada advokaati või sekkuda kohtuasja kui advokaat.¹⁶⁷)

Infamia oli Rooma õiguses karistuslikus mõttes vägagi tähtsal kohal. Nimelt enamiku tähtsamate deliktide (*furtum, rapina, iniuria*) puhul oli ühe karistusena juures autus ja sama kehtis ka röövimise korral. Autu isiku staatus omandati peale süüdimõistva kohtuotsuse jõustumist. Kui aga kostja appelleeris, siis seni kaua, kuni kohtuprotsess kestis, ei saanud isikule autuse staatust anda. Appellatsiooni tähtaja mööda laskmisel, muutus isik tagasiulatuvalt autuks. *Infamia* karistuslikeks tagajärgedeks olid ühiskondlik sildistamine ja teatud tsiviilõiguste kaotus, nt ei saanud hääletada, töötada ametikohtadel või positsioonidel, mis eeldasid au ja väarikuse olemasolu, ei saanud esindada kohtus, esitada kriminaalsüüdistust. Läbi *infamia*, ahendati isiku võimalusi teha Rooma riigis karjääri ning ühiskondlikult sai ta halva kuulsuse.

¹⁶⁶ A. Borkowski, lk 98. W. W. Buckland, lk 92-93.

¹⁶⁷ *Procurator* oli isik, kellele anti vastutus või esindusõigus nagu mänedžer, juhataja. Kohtus oli ta advokaadi rollis, kui istungilt puudus volitaja. OLD, lk 1470. *Cognitor* oli seadulik esindaja ehk advokaat. OLD, lk 345. Viidatud fragmendis tõlkisin nii *procurator*'i kui ka *cognitor*'i advokaadiks.

3. Impeeriumi periood: röövimine karistusõiguliku vastutuse alusel

3.1. Röövimine karistusõiguse objektina

Röövimist hakati karistusõiguse objektina vaatama alles vabariigi aja lõpul või impeeriumi perioodi alguses, mil toimus karistusõiguse eraldumine tsiviilõigusest. Varem oli karistusõigus vähe arenenud ning sellele ei pööratud nii suurt rõhku, kui tsiviilõigusele.¹⁶⁸ Vabariigi perioodi lõpul või impeeriumi perioodi alguses muutus röövimine *delicta privata*'st *delicta publica*'ks ehk *crimen*'iks.¹⁶⁹ See tingis ka asjaolu, miks röövimist hakati riiklikult kohtus süüdistama ja karistama.

Röövimise kriminaalne karistamine on paljuski seotud vägivalda deliktiga *vis*, kuna röövimine sisaldas oma koosseisus vägivalda, (koosseisutunnust, mis eraldas röövimise vargusest) ning seda kirjeldati kui vägivaldset kuritegu. Blume leiab, et vargust vägivaldaga (röövimine), käsitleti Rooma õiguses küll erasüüteona (delikt), kuid lisab, et seda oli võimalik kohtu alla anda ka kui avalikku kuritegu. Avaliku kuriteona sai röövimist käsitleda ainult siis, kui sellele läheneti läbi vägivalda, mis tähendas, et kui asi võeti ära vägivaldaga, siis kuulus see tegu Rooma õiguse mõistes avaliku delikti ehk *delicta publica* alla ja sellisel juhul, sai seda kriminaalselt karistada.¹⁷⁰ Avalikku vägivalda ehk kuritegu, mis oli toime pandud vägivaldaga ja süüdistatud riigi poolt kriminaalprotsessis, oli esmalt käsitletud *lex Plautia de vi*'s (63 eKr) ning hiljem Augustus'e seadustes *lex Iulia de vi publica* (17 eKr) ja *lex Iulia de vi privata* (17 eKr).¹⁷¹

Vägivaldaga kuritegusid oli mitmeid: ametikoha ära kasutamine, mäss, rahutused, relvastatud röövimine, füüsiline kallaletung. Vägivaldsed kuriteod jaotati Rooma õiguses kaheks: *vis publica* (avalik vägivald) ja *vis privata* (eravägivald).¹⁷² *Vis publica* alla kuulusid näiteks erinevates vormides mässud ja nende õhutamised, samuti relvastatud jõukude moodustamine ja varustamine relvadega, eesmärgiga takistada riigiorganite tegevust. Vabariigi perioodi lõpul ja impeeriumi periood algul olid selliste kuritegude karistusteks tavaliselt pagendamine.¹⁷³ *Vis privata* alla kuulusid vägivalda teod, mis olid suunatud eraisikute vastu nagu vargus, mida peeti erasüüteoks ehk deliktiks. Kuid impeeriumi ajal muutusid osad *vis privata* süüteod kriminaalselt karistatavateks riigi organite poolt, eriti teod, mis sisaldasid vägivalda eraisikute vastu ja relvade kasutamist. See tähendas, et röövimisest sai avalikult süüdistatav kuritegu, kuna ta sisaldas vägivalda ja relvade kasutamist. Isikule,

¹⁶⁸ Vt käesoleva töö punkt 1.2.1.

¹⁶⁹ Vt käesoleva töö joonealust viidet nr 71.

¹⁷⁰ F. H. Blume, C. 9.33. seletuskiri. O. F. Robinson, lk 29.

¹⁷¹ A. Berger, lk 768. G. Mousourakis, lk 228.

¹⁷² Iust. Inst. 4.18.8.

¹⁷³ F. H. Blume, C. 9.12. seletuskiri.

kelle kohus tunnistas süüdi kuriteos, kus oli kasutatud eravägivalda, oli karistuseks pagendamine ning tema vara konfiskeerimine.¹⁷⁴ Ulpianus lisab, et Rooma kriminaalõiguse kohaselt oli see tavaline, et avalikult süüdistati kõiki kuritegusid, mis olid toime pandud läbi avaliku või eravägivalla:

Hoc iure utimur, ut quidquid omnino per vim fiat, aut in vis publicae aut in vis privatae crimen incidat. (Ulpianus D. 50.152.pr.) (Kasutame sellist õigust, et me süüdistame kuritegudena kõike, mis on toime pandud vägivaldaga, kas avaliku või eravägivallaga.)

Avalik ja eravägivald olid karistatav *lex Iulia*¹⁷⁵ alusel.¹⁷⁶

Lege iulia de vi publica tenetur, qui arma tela domi suae agrove inve villa praeter usum venationis vel itineris vel navigationis coegerit. (Marcianus D. 48.6.1.) (Iuliuse seaduse avaliku vägivalla kohta alusel vastutab see, kes kogub relvi oma kodus, maal või maamajas, suuremas koguses, kui on kombeks jahtimiseks või reisimiseks maal või merel.)

Vägivallaga kaasnes sageli relvade omamine ja kasutamine, mis Roomas oli selle fragmendi kohaselt tavapärane. Liiga paljude relvade omamist ei peetud aga mitte ainult kahtlaseks, vaid ka karistatavaks. Eelkõige sai teda süüdistada, kui mässu või rahutuste õhutajat ja relvadega varustajat. Mässu korraldamisel, oli vastaval isikul palju relvi, mida ta sai jagada teistele mässulistele. Relvade kogumine ja nende välja jagamine mässu korral, andis aga aluse süüdistamiseks seda isikut mässu õhutamises ja selle korraldamises.

Marcianus ütleb selgelt, et avaliku vägivalla tõttu vastutavad *lex Julia* alusel relvastatud röövlid ja isik, kes läheb tuld kustutama mõõgaga (relvastatult), eesmärgiga röövida:

Sed et qui in incendio cum gladio aut telo rapiendi causa fuit vel prohibendi dominum res suas servare, eadem poena tenetur. (Marcianus D. 48.6.3.5.) (See, kes läheb tuld kustutama

¹⁷⁴ G. Mousourakis, lk 228-229, 317. O. F. Robinson, lk 28-29.

¹⁷⁵ Rooma õiguses oli kolm vägivalla kohta käivat *lex Iulia*'t: 1) *lex Iulia de vi* 2) *lex Iulia de vi publica* 3) *lex Iulia de vi privata*. *Lex Iulia de vi* oli Augustuse aegne seadus, mis võeti arvatavasti vastu 19 ja 16 eKr vahel. Sellest seadusest on vähe teada, ainult seda, et see käsitles tunnustajaid kohtus ning keeldu appelleerida magistraadi otsuse peale. M. H. Crawford, lk 789. *Lex Iulia de vi publica* ja *lex Iulia de vi privata* olid samuti Augustuse seadused ning pärinevad need aastast 17 eKr. Tegemist oli kahe eraldi seadusega, kuigi neile viidatakse sageli kui ühele seadusele. Seadused käsitlevad vastavalt era- ja avalikku vägivalda. A. Berger, lk 554, 768. The Roman Law Library. Arvutivõrgus: <http://webu2.upmf-grenoble.fr/DroitRomain/index.htm> (11.04.2013).

¹⁷⁶ Marcianus D. 48.7.1.pr.-s ütleb, et eravägivald oli karistatav *lex Iulia* alusel.

mõõga või odaga, eesmärgiga röövida või takistada omanikul oma vara päästmast, karistatakse sama karistusega.)

In eadem causa sunt, qui pessimo exemplo convocatu seditione villas expugnaverint et cum telis et armis bona rapuerint. (Marcianus D. 48.6.3.2.) (Need on samas positsioonis, kes kutsuvad kokku mässama, rüüstades maamaju ning odade ja relvadega röövivad vara.)

Relvastatud rahvahulk, kes mässab ning isik, kes läheb tuld kustutama relvastatult, vastutavad avaliku vägivalla eest. Oluline on märkida, et relvastatus on tähtis asjaolu, mis määrab ära, et tegemist on avaliku vägivallaga. Mässu käigus majade rüüstamine ja sealt asjade ära võtmine, liigitus samuti röövimise alla. Relvastatult tulekahju kustutama minek oli röövimine, kui võeti põlevast majast asju. Juhul, kui isik ei olnud relvastatud ja ta ikkagi võttis põlevast majast asju, saaks teda karistada varguse eest.

Oluline on märkida, et röövimise andmine kohtu alla tsiviilhagi korras ei võtnud kannatanult ära võimalust anda röövlit kohtu alla kriminaalkorras. Järelikult oli kannatanul alati võimalus nõuda tsiviilkorras röövlilt kahjuhüvitist ning samaaegselt nõuda ka kriminaalkaristust. Kannatanul oli võimalik valida ka ainult üks suund, kas tsiviilhagi või kriminaalkaristus, ei pidanud mõlemat korraga esitama.¹⁷⁷

Hoc edicto contra ea, quae vi committuntur, consuluit praetor. nam si quis se vim passum docere possit, publico iudicio de vi potest experiri, neque debet publico iudicio privata actione praeiudicari quidam putant. /.../ (Ulpianus. D. 47.8.2.1.) (Selle edikti on preetor andnud tegude vastu, mis on toime pandud vägivallaga. Kui keegi suudab tõendada, et tema suhtes kasutati vägivalda, saab ta algatada avaliku süüdistuse vägivalla tõttu, mõnede arvates, ei tohiks avalik süüdistus olla eelotsustatud eraõigusliku hagiga. /.../)

Röövimine kui kuritegu kirjeldab hästi Rooma kriminaalõiguse olemust, et üks tegu võis moodustada mitu kuritegu, mis on erinevate seaduste alusel karistatavad. Modestinus¹⁷⁸

¹⁷⁷ Iust. C. 9.31.1. (aastast 378 pKr)

¹⁷⁸ Modestinus Herennius – Rooma jurist, kes oli Ulpianuse õpilane, kellelt ta sai kõrge kiituse. Aasatel 226 – 244 töötas ta prefektina (*praefectura vigilum*). *Digesta*'s on tema katkendeid *Differentiae*'st (9 raamatut), *Regulae* (10 raamatut), *Pandectae* (12 raamatut), *Responsa* (19 raamatut), *Excusationes* (6 raamatut). Viimane teos oli kreeka keeles, millest eeldati, et kreeka keel oli tema emakeel, kuigi ta kirjutas ka ladina keeles. Modestinus oli põhiline autor, keda tsiteeriti Tsiteerimisseaduses ning seda põhjusel, et ta oli viimane klassikalise ajastu jurist. H. F. Jolowicz, lk 399. The Ancient Library, lk 1108.

toob näite, et kui mitu delikti on hõlmatud ühes teos, võib mitu hagi esitada, kuid nad ei saa kõik toimida.¹⁷⁹

Plura delicta in una re plures admittunt actiones, sed non posse omnibus uti probatum est. /.../ (Modestinus D. 44.7.53.pr.) (Mitu delikti, toime pandud ühe ja sama teoga, annavad erinevad hagi võimalused, kuid on otsustatud, et kõiki neid, ei saa kasutada. /.../)

Paulus märkis, et senat oli otsustanud, et kedagi ei saanud süüdistada samas kuriteos mitme seaduse alusel.¹⁸⁰ Kui tegu oli kuulutatud kuriteoks mitme seaduse alusel, näiteks ühe seaduse kohaselt oli, teatud tegu riigireetmine, teise kohaselt mõrv ja kolmanda järgi avalik vägivald, ei saanud teo toimepanijat süüdistada kõigi kolme seaduse alusel, vaid ainult ühe alusel neist.¹⁸¹

Näiteid sellest, kuidas röövimist käsitleti erinevate seaduste kohaselt, teist liiki kuriteona, on mitmeid. Kui mitu isikut tegutsesid planeeritult ja kogunesid riigi vastu, hõivates avalikke kohti või templeid ning kandsid linnas relvi või kive, käsitleti röövimist hoopis riigireetmisena.¹⁸² Röövimist sai karistada eravägivalla vormis, näiteks rüüstamine.¹⁸³

Hi, qui aedes alienas aut villas expilaverint effregerint expugnaverint, si quid in turba cum telis fecerint, capite puniuntur. (Paulus D. 48.6.11.pr.) (Need, kes on teiste hooneid või maamaju rünnates rüüstanud, kasutades odasid, saavad karistatud surmaga.)

Selles tekstis oli tegemist röövimisega relvastatud jõugu poolt. Vastav kuritegu sisaldas koosseisutunnustena vägivalda, relvade kasutamist ning asjade ära võtmist. Sellist tegu loeti impeeriumi ajal, *lex Iulia de vi publica* alusel, avalikuks vägivallaks ning seda sai kriminaalselt karistada ja karistuseks oli surmanuhtlus.

Röövimine muutus kriminaalselt karistatavaks vabariigi perioodi lõpus või impeeriumi perioodi alguses, kui röövimisest sai avalik delikt (*delicta publica*) ehk *crimen*. Avalikke delikte süüdistati avalikel kohtuprotsessidel ja süütegijaid karistati kriminaalsete karistustega. F. H. Blume on seisukohal, et röövimist sai kriminaalselt karistada üksnes siis, kui see anti kohtu alla läbi vägivalla delikti (*vis*). Käesoleva töö autor on Blume'ga samal seisukohal, et röövimist sai kriminaalselt karistada, lähtudes vägivalla deliktist *vis*. Vägivalla delikte oli

¹⁷⁹ F. H. Blume, C. 9.31.1. seletuskiri.

¹⁸⁰ Paulus D. 48.2.14: "Senatus censuit, ne quis ob idem crimen pluribus legibus reus fieret."

¹⁸¹ F. H. Blume, C. 9.31.1. seletuskiri.

¹⁸² Ulpianus D. 48.4.1.1.

¹⁸³ F. H. Blume, C. 9.12. seletuskiri.

kahte liiki: avalik vägivald (*vis publica*) ja eravägivald (*vis privata*). Avalik vägivald oli väga tihedalt seotud relvadega, nende kasutamise ja kogumisega. Isik, kes oli mässu ajal relvastatud või isik, kes relvastatult läks tuld kustutama, vastutasid *lex Iulia de vi publica* alusel avaliku vägivalla eest. Rooma õigusele oli omane, et kui kannatanu soovis röövlit tsiviilkorras hageda, ei võtnud see temalt ära õigust, anda röövlit kriminaalkorras kohtu alla. Rooma kriminaalõiguse omapäraks oli asjaolu, et üks tegu võis moodustada mitu kuritegu, mis olid karistatavad erinevate seaduste alusel. See tekitas olukorra, kus röövimist võis ühe seaduse alusel karistada tapmise, teise järgi riigireetmise ja kolmanda kohaselt vägivalla eest. Kuid Rooma kriminaalõiguses kehtis põhimõte, et mitme seaduse alusel ei saanud isikut süüdistada ühes ja samas teos, tuli valida üks seadus, mille alusel isik kohtu alla anda ning karistust nõuda.

3.2. Karistused röövlitele, nende varjajatele ja röövimise liigid

3.2.1. Röövimise karistused

Röövimine kuriteona sisaldas endas mitmeid aspekte, millede tulemusena võisid karistused varieeruda. See, millist karistust määrata, sõltus konkreetsest teost ja sinna juurde kuuluvatest asjaoludest. Rooma õigusallikatest ei nähtu, et kriminaalselt oleks olnud karistatav üldine kuriteokoosseis nagu röövimine. Allikad räägivad üksnes röövimisest, kui erinevatest kuritegudest, mis sisaldasid endas vägivalda (nt relvade kasutamine) ja asjade ära võtmist, nagu näiteks eespool tsiteeritud Paulus'e fragmendis D. 48.6.11.pr.

Röövlit ei peetud Rooma kriminaalõiguse kontekstis tavaliseks kurjategijaks ning seetõttu olid nende karistused karmimad. Röövlitele ei võimaldatud mingit kaitset ega niisugust kohtuprotseduuri nagu seda võimaldati teistele kurjategijatele (nt varas). Ametnikel, kes röövli vangistasid, oli lubatud röövlit ülekuulamisele piinata ja vägivalda kasutada. Seda oli lubatud teha isegi enne röövli üleandmist asehaldurile, kes ta süüdi mõistis.¹⁸⁴

Karistuste raskusastmed olid Roomas erinevad, kuid röövli karistuseks oli enamasti surm, mis oli saavutatav mitmel moel ning surm pidi saabuma piinarikkalt. Tüüpilised surmaga lõppevad karistused olid metsloomade ette heitmine, poomine, elusalt põletamine või ristilöömine.¹⁸⁵ Näiteks, kui isik saadeti kaevandusse sunnitööle, siis see tähendas väga rasket

¹⁸⁴ B. D. Shaw, lk 344.

¹⁸⁵ Bonfante lisab ülalnimetatutele veel: kirvega pea maha raiumine, vitsadega surnuks pekmine, uputamine. P. Bonfante, lk 185.

tööd, äärmiselt keerulistes oludes ning tavaliselt lõppes see isiku surmaga. Seetõttu võis kaevandustesse saatmist võrrelda surmanuhtlusega ehk raskeima karistusega.¹⁸⁶

Capitalium poenarum fere isti gradus sunt. summum supplicium esse videtur ad furcam damnatio. item vivi crematio: quod quamquam summi supplicii appellatione merito contineretur, tamen eo, quod postea id genus poenae adinventum est, posterius primo visum est. item capitis amputatio. deinde proxima morti poena metalli coercitio. post deinde in insulam deportatio. (Callistratus D. 48.19.28.pr.) (Raskeimad karistused on jagatud sellisteks astmeteks. Kõige raskeimatest raskeimaks karistuseks loetakse poomist, samuti elusalt põletamist: mida kutsutakse raskeimate karistuste nimega sel põhjusel, et seda liiki karistus mõeldi välja hiljem, selgub et ta tuli peale esimest, sama kehtib pea maharaiumise kohta. Lähedaseim karistus surmavale karistusele on metallikaevandustesse saatmine, peale seda saarele deporteerimine.)

Kui isik mõisteti kaevandustesse sunnitööle, siis seda karistust ei võrdsustatud otseselt poomise või elusalt põletamisega. Järelikult Rooma õigusallikad ei lugenud seda liiki karistust raskeimaks karistuseks. Siiski surid kõik kaevandustesse tööle saadetud isikud seal, kuna vastavat karistust määrati üksnes eluajaks. Vahetegu poomise ja elusalt põletamisega seisnes selles, et kaevandustes ei saanud surm koheselt, vaid pikaldaselt, kas vanuse või raske töö tõttu. Seetõttu võis kaevandustesse tööle saatmist, justkui võrdsustada surmanuhtlusega, sest lõppkokkuvõttes isik seal ellu ei jäänud.

Juhul kui isikule määrati karistuseks avalik töö,¹⁸⁷ siis isik jäi ellu ning tegemist oli Rooma õiguse mõistes karistusega, mis mõjutas üksnes isiku mainet:

Ceterae poenae ad existimationem, non ad capitis periculum pertinent, veluti relegatio ad tempus, vel in perpetuum, vel in insulam, vel cum in opus quis publicum datur, vel cum fustium ictu subicitur. (Callistratus D. 48.19.28.1.) (Teised karistused on seotud mainega, ilma

¹⁸⁶ Lisaks surmanuhtlusele, loeti Rooma õiguse kohaselt raskeimaks karistuseks ka kodanikuõiguste äravõtmist ja orjust. Ulpianus D. 48.19.2.pr.

¹⁸⁷ Mõistet „avalik töö“ ei ole otseselt kusagil lahti selgitatud, kuid viite sellele karistuse liigile annab Macer D. 48.11.7.2. Macer räägib seal avaliku töö tehtuks lugemisest seaduse mõistes ning viitab ehitiste parandustöödele. Seega võib oletada, et avalik töö võis tähendada avalikult kasutatavate ehitiste remontimist. Macer Aemilius – Rooma jurist, kes kirjutas peale Ulpianust ja Paulust. Ta elas Alexander Severuse valitsemise ajal. Kirjutas mitmeid töid, mis on säilinud *Digesta*'s. Olulisemad neist puudutasid menetlust, sõjaväe seadust. The Ancient Library, lk 883.

et kaasneks oht peast ilma jääda, näiteks pagendusse saatmine teatud ajaks või igaveseks või saarele,¹⁸⁸ avalikele töödele määramine või piitsutamine.)

Järelikult olid Rooma karistusõiguses kahte liiki karistused: raskeimad (surmanuhtlus, kodanikuõiguste kaotus, orjus) ja leebemad karistused. Juhul kui isikut surma ei mõistetud, sai teda karistada leebemate vahenditega, mis mõjutasid isiku staatust ja au ühiskonnas. Näiteks loeti leebeks karistuseks piitsutamist, avalikku tööd ning pagendamist. Siinjuhul tuleb aga teha vahemärkus, et saarele pagendamist käsitleti Rooma karistusõiguses nii raskeima kui ka leebema karistusena. Saarele pagendamist saab võtta leebema karistusena üksnes siis, kui seda tehakse ajutiselt (teatud perioodiks saadetakse saarele). Eluaegne saarele saatmine tähendas isikule siiski surma ning lisaks kodanikuõiguste kaotust. Sama kehtis ka avaliku töö kohta, kui isikule määrati eluajaks avalik töö, siis ta kaotas kodanikuõigused ning seda sai võtta raskeima karistusena, kui aga määrati teatud perioodiks avalik töö, siis oli tegemist leebema karistusega.¹⁸⁹

3.2.2. Röövimise liigid

Murdvargad (*effractoires*), olid isikud, kelle kuriteo objektiks olid põhiliselt korterelamud ning laod, kus inimesed hoiustasid oma rikkusi. Murdvargaid loeti Rooma karistusõiguses röövliteks, sest nad kasutasid sissemurdmise käigus füüsilist vägivalda või relvi ning seetõttu ei saanud neid karistada kui vargaid. Neid, kes olid määratud valvama ladusid, kuid sellest hoolimata varastati sealt saaki, karistati kui murdvaraste kaasosalisi.¹⁹⁰ Kui murdvargaks oli plebei,¹⁹¹ karistati teda piitsutamise ja saadeti metallikaevandusse tööle, kas ajutiselt või alaliselt. Sama teo eest karistati kõrgema klassi isikut pagendamisega.¹⁹² Samas tehti vahet öistel ja päevastel murdvarastel, karistuste määramise osas. Rooma kriminaalõiguse kohaselt karistati öiseid murdvargaid karmimalt kui päevaseid.¹⁹³

¹⁸⁸ Pagendamine saarele sai toimuda kahes vormis. *Relegatio* oli leebem vorm, kus isikule jäid alles tema kodanikuõigused ning vara. *Deportatio* oli karmim vorm, kus isikult võeti ära tema kodanikuõigused ning vara. Ulpianus D. 48.22.6.pr; 48.22.7.2-3. Marcianus D. 48.22.4. J. Harries. Law and Crime, lk 36.

¹⁸⁹ Marcianus D. 48.19.17.1.

¹⁹⁰ Paulus D. 1.15.3.2.

¹⁹¹ Plebeid – algselt Vana-Rooma *plebs* (lihtrahvas, põöbel): kodanikud, kes ei põlvnenud kuningate aja senati liikmeist (*patres*) ega kuulunud seega patriitsiseisusesse. Hiljem on plebeideks hakatud nimetama üldse alamat rahvast ja sõna on omandanud kõrgemate klasside silmis põlastava tähenduse, mis on säilinud tänapäevani. Antiigileksikon, lk 435. K. Adomeit, M. Ristikivi, H. Siimets-Gross, lk 202. E. Anners. Euroopa õiguse ajalugu. Tartu: Fontes Iuris, 1995, lk 37.

¹⁹² Ulpianus D. 47.18.1.2. O. F. Robinson, lk 27.

¹⁹³ O. F. Robinson, lk 27-28.

Inter effractores varie animadvertitur. atrociores enim sunt nocturni effractores, et ideo hi fustibus caesi in metallum dari solent: diurni vero effractores post fustium castigationem in opus perpetuum vel temporarium dandi sunt. (Paulus D. 47.18.2.) (Karistused, murdvarastele varieeruvad. Öised murdvargad on rohkem metsikumad ja seega peab nad peale piitsutamist tavaliselt saatma metallikaevandustesse. Neid, kes murravad sisse päeval, on esmalt piitsutatud ja saadetud sunnitööle eluajaks või teatud ajaks.)

Expilatores olid isikud, kes murdsid sisse põhiliselt majadesse ja maamajadesse ning rüüstasid neid. Taolisi röövleid kutsuti ka rüüstajateks, kuid sisuliselt oli tegemist ühtede ja samade isikutega. Kui selliseks röövliks oli plebei, karistati teda avaliku tööga, kas ajutiselt või alaliselt. Juhul, kui sama teo pani toime kõrgemast klassist isik, siis karistuseks oli ajutine staatuse kaotus või riigist välja saatmine.¹⁹⁴

Expilatores, qui sunt atrociores fures (hoc enim est expilatores), in opus publicum vel perpetuum vel temporarium dari solent, honestiores autem ordine¹⁹⁵ ad tempus moveri vel fines patriae iuberi excedere. /.../ (Ulpianus D. 47.18.1.1.) (Röövliid, kes on rohkem metsikumad vargad (see on rüüstajad), tuleb mõista avalikule tööle töötama, kas eluajaks või teatud perioodiks. Kõrgemast klassist isikud tuleb ajutiselt ilma jätta nende staatusest või neil kästakse lahkuda isamaalt. /.../)

Expilatores'eid karistati leebemalt kui *effractores*'eid. Nende karistamiseks määrati ainult leebemaid karistuse liike, mis mõjutasid isiku au ja staatust ühiskonnas. Surmanuhtlust, kui raskeimat karistust neile ei määratud. Ulpianus selgitab, et mingit spetsiaalset karistust, sellistele röövlitele, ei olnud kehtestatud impeeriumi ajal. Seetõttu oli isikul, kes pidas kohut, õigus valida karistus ja teha otsus oma äranägemisel.¹⁹⁶

Karjavarguste puhul kasutati samuti tihtipeale vägivalda ning seetõttu karistati selliseid isikuid karmimalt. Karjavargad (*abigei*) olid need, kes vägivaldselt varastasid loomi karjamaadelt. Karjavarguseks ei loetud seda, kui võeti ära üks või kaks looma, kes olid ära eksinud, seda peeti tavaliseks varguseks. Isikud, kes aga tihti varastasid üks või kaks looma,

¹⁹⁴ F. H. Blume, C. 9.33. seletuskiri. O. F. Robinson, lk 27; 48.

¹⁹⁵ Käesolevas fragmendis on sõna *ordine* (*ordo*) tõlgitud kui staatus. OLD, lk 1267. *Ordo*'de kohta loe lähemalt J. L. Ferrary. *Les ordines et le droit (prive er penal)*.- Homo, caput, persona La costruzione giuridica dell'identita nell'esperienza romana. A cura di A. Corbino, M. Humbert, G. Negri. Italia: IUSS Press, 2010, lk 315-345.

¹⁹⁶ /.../ *quibus nulla specialis poena rescriptis principalibus imposita est: idcirco causa cognita liberum erit arbitrium statuendi ei qui cognoscit.* Ulpianus D. 47.18.1.1.

loeti siiski karjavarasteks.¹⁹⁷ Karjavargaid, kes olid karja vargusest teinud omale äri, olles relvastatud, koheldi karmimalt kui tavalisi vargaid. Relvastatud karjavargaid võidi karistada kaevandustesse saatmisega, avalike töödega, pea maharaiumisega, riigist välja saatmisega.¹⁹⁸

/.../ Abigei cum durissime puniuntur, ad gladium damnari solent. puniuntur autem durissime non ubique, sed ubi frequentius est id genus maleficii: alioquin et in opus et nonnumquam temporarium dantur. (Ulpianus D. 47.14.1.pr.) (*/.../ Karjavargaid tuli karistada karmilt, praktikas mõisteti nad surma läbi mõõga. Nad ei ole igal pool karistatud karmilt (surmaga), vaid neis kohtades, kus seda liiki süütegu pannakse kõige tihedamini toime. Muudel juhtudel on nad määratud avalikele töödele, vahel ka ajutiselt.*)

/.../ Sane qui cum gladio abigunt, non inique bestiis obiciuntur. (Ulpianus D. 47.14.1.3.) (*/.../ Need, kes varastavad karja mõõgaga, ei ole valesti heidetud metsloomade ette.*)

Järelikult ei olnud karjavargused levinud üle kogu Rooma riigi, vaid paikkonniti, kus oli karjamaid ja loomi rohkem. Levinud oli see kohtades, kus karjavargad said sellega elatist teenida, müüa varastatud loomi ja saada kasumit. Vastavates piirkondades karistati seda liiki tegu surmanuhtlusega ning nagu Ulpianus viitas, siis mõõka kasutades ehk pea maharaiumise läbi. Kohane oli ka piinarikas surm metsloomade ette viskamise läbi. Piirkondades, kus aga karjavargused levinud ei olnud, karistati isikuid leebemalt, põhiliselt avaliku tööga, mis jättis isiku aule märgi külge.

Maanteeröövleid (*grassatores*) nagu ka karjavargaid, karistati kõige karmima karistusega, milleks oli surm. Lisaks kohesele surmanuhtlusele sai maanteeröövlitele määrata karistuseks ka saatmist kaevandustesse või asundusele üksikule saarele.¹⁹⁹

Grassatores, qui praedae causa id faciunt, proximi latronibus habentur. et si cum ferro adgredi et spoliare instituerunt, capite puniuntur, utique si saepius atque in itineribus hoc admiserunt: ceteri in metallum dantur vel in insulas relegantur. (Callistratus D. 48.19.28.10.) (Maanteeröövliid, kes tegelevad selle ametiga saagi pärast, peetakse väga sarnasteks röövlitega. Need, kes ründavad ja röövivad relvastatult, karistatakse surmaga, eriti kui nad on seda tegu korduvalt toime pannud maanteedel: teised on saadetud metallikaevandustesse või saarele pagendusse.)

¹⁹⁷ Callistratus D. 47.14.3.2.

¹⁹⁸ Ulpianus D. 47.14.1.1. F. H. Blume, C. 9.33. seletuskiri; C. 9.37. seletuskiri.

¹⁹⁹ F. H. Blume, C. 9.33.seletuskiri; C. 9.39. seletuskiri.

Eelnevast järeldub, et maanteeröövleid karistati Roomas kõige karmimalt, kuna ainus karistuse liik, mis neile määrati oli surmanuhtlus. Leebemate karistuste rakendamist ei olnud nende puhul ette nähtud nagu see võimalus oli karjavaraste puhul. Asjaolu, et osad maanteeröövleid saadeti metallikaevandustesse või pagendati saarele, ei olnud leebem karistus, kuna nii kaevanduses kui saarel isik suri. Seega võib arvata, et maanteeröövlitega oli Rooma riigil kõige enam probleeme, kuna karistuse liik näitab, et sooviti seda liiki kuritegu piirata tugevasti:

Nonnumquam evenit, ut aliquorum maleficiorum supplicia exacerbentur, quotiens nimium multis personis grassantibus exemplo opus sit. (Claudius Saturninus²⁰⁰ D. 48.19.16.10.) (Mõnikord juhtub, et osade süütegude karistused on muudetud karmimaks, nagu paljude isikute tõkestamiseks, kes tegelevad maanteel röövimistega.)

Samuti võis Rooma riik soovida näidata teistele röövlitele, et nende tegevus ei ole taunitav ning surm ootab ka neid. Rooma riigis soovitigi piirata röövlite arvukust ja nende tegevust ning taolised karmid karistused pidid seda eesmärki täitma, hirmutades teisi kurjategijaid mitte nii käituma.²⁰¹

Famosos latrones in his locis, ubi grassati sunt, /.../, ut et conspectu deterreantur alii ab isdem facinoribus et solacio sit cognatis et adfinibus interemptorum eodem loco poena reddita, in quo latrones homicidia fecissent: nonnulli etiam ad bestias hos damnaverunt. (Callistratus²⁰² D. 48.19.28.15.) (Kurikuulsad röövliid tuli üles puua neis kohtades, kus nad röövisid, /.../, et teised hoiduksid neid nähes sooritamast samu süütegusid ja et see oleks lohutuseks sugulastele ja isikutele, kes olid ühenduses tapetud isikutega, karistus tuleks täide viia samas kohas, kus röövliid tapmised korda saatsid: mõnede arust oleks tulnud nad visata metsloomade ette.)

²⁰⁰ Claudius Saturninus – Rooma jurist Antonius Pius'i ja Marcus Aurelius'e valitsemise ajast. Temalt on ainult üks katkend *Digesta*'s, milleks oli *Liber Singularis de Poenis Paganorum*. Tema seisukoht oli, et osade seadusrikkujate karistused võis teha karmimaks, et sellest teha näidet teistele seadusrikkujatele. The Ancient Library, lk 724. J. Harries. Law and Empire in Late Antiquity. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, lk 136.

²⁰¹ J. Harries. Law and Empire, lk 136.

²⁰² Callistratus – Kreeka päritolu jurist, kes elas Septimus Severus'e valitsemise ajal. Kirjutas kuus raamatut *de cognitionibus*, esimene teos keskendus põhiliselt *cognitio extraordinaria*'le (ekstraordinaarne protsess Roomas). Kirjutas veel mitu traktaati. H. F. Jolowicz, lk 397.

Isikud, kes tulekahju, maja kokkukukkumise, laeva õnnetuse, paadi või laeva ründamisel (piraadid), võtsid vägivalda kasutades võõrast vara endale, sai vastutusele võtta tsiviil- ja karistusõiguslikult. Tsiviilõiguslikult oli võimalik esitada röövimise hagi (*actio vi bonorum raptorum*), mis tagas neljakordse kahjuhüvitise, kui hagi esitati aasta jooksul ning ühekordne hüvitis, kui esitati peale aastat.²⁰³ Kuna aga sellistel juhtudel oli avalik huvi suur, et midagi ei võetaks ära vägivalda kasutades, sai vastavaid isikuid kohtu alla anda ka kriminaalkorras.²⁰⁴

Huius edicti utilitas evidens et iustissima severitas est, si quidem publice interest nihil rapi ex huiusmodi casibus. et quamquam sint de his facinoribus etiam criminum executiones, attamen recte praetor fecit, qui forenses quoque actiones criminibus istis praeposuit. (Ulpianus D. 47.9.1.1.) (Kasu sellest ediktist on ilmne ja selle karmus on täiesti õigustatud, kui see on avalikkuse huvides, et midagi ei röövitaks sellistel juhtudel. Ja kuigi need kuriteod võib kohtu alla anda kriminaalkorras, lubab preetor õigesti, esitada kohtutes selliste süütegude korral tsiviilhagisid.)

Eraldi karistused olid ette nähtud ka tulekahju abil röövimise puhul, kui ei võetud asju põlevast majast endast,²⁰⁵ vaid lähiümbruses asuvatest majadest, kuna tulekahju oli põhjustanud segaduse ja rahvas kogunes põleva maja ümber. Tulekahju oli tähelepanu kõrvale juhtiv faktor, mille abil röövlid said lähiümbruse maju rüüstada. Sama kehtis kokkuvariseva maja näite puhul, kuna see põhjustas inimestes segadust ning seda said röövlid edukalt ära kasutada.²⁰⁶ Linnas maja süütamine, eesmärgiga röövida, oli karistatav surmaga. Madalama klassi isik, kes süütas tahtlikult linnas maja, visati metsloomade ette. Kõrgemast klassist isik, sama teo eest, määrati surma või pagendati saarele.²⁰⁷

Incendiarii capite puniuntur, qui ob inimicitias vel praedae causa incenderint intra oppidum: et plerumque vivi exuruntur. qui vero casam aut villam, aliquo lenius. /.../ (Callistratus D. 48.19.28.12.) (Süütajaid karistatakse surmaga, kes süütavad tulekahju linnas sees, kui see on põhjustatud vihavaenust või röövimise eesmärgil, tavaliselt põletatakse nad elusalt. Need, kes on põletanud maja või maamaja, saavad karistatud leebemalt. /.../)

²⁰³ Ulpianus D. 47.9.1.pr.

²⁰⁴ O. F. Robinson, lk 35.

²⁰⁵ Võimalikud olid ka erandid, kus röövel läkski põlevasse majja relvastatult asju võtma. Marcianus D. 48.6.3.5.

²⁰⁶ Ulpianus D. 47.9.1.2-3.

²⁰⁷ Ulpianus D. 47.9.12.1. O. F. Robinson, lk 35.

Isik, kes süütas linnas maja selleks, et röövida, karistati surmanuhtlusega piinaval viisil – elusalt põletamise läbi. Vastav ränk karistus võis olla tingitud sellest, et linnas maja süütamine võis põhjustada suurema põlengu, kuna majad asusid üsna lähestikku. Maapiirkondades seda ohtu ei olnud ja karistused olid selle võrra leebemad.

Veel oli röövimisega tegemist siis, kui laevalt rööviti asju laevaõnnetuse ajahetkel, sellise röövli sai vastutusele võtta kriminaalselt. Kui aga isik võttis asjad endale peale laevaõnnetust, kui asjad olid randa uhutud mere poolt, sellisel juhul loeti, et tegemist oli vargusega ja varast sai tsiviilkorras hageda (varguse hagi).²⁰⁸ Kui aga toimus rünnak paadi või laeva vastu, ning selle rünnaku käigus võeti midagi ära, siis loeti, et tegemist oli vägivaldse asjade ära võtmisega ehk röövimisega.²⁰⁹ Sama paralleel tõmmati ka maismaaga, nimelt kui isikud ründasid linnas maja ja rünnaku käigus võtsid asju endale, loeti see röövimiseks.²¹⁰ Laevaõnnetuse korral, asjade vägivaldses omastamises süüdi mõistetuid, karistati järgnevalt:

/.../ Ideoque si gravior praeda vi adpetita videbitur, liberos quidem fustibus caesos in triennium relegabis aut, si sordidiores erunt, in opus publicum eiusdem temporis dabis: servos flagellis caesos in metallum damnabis. si non magnae pecuniae res fuerint, liberos fustibus, servos flagellis caesos dimittere poteris. /.../ (Paulus D. 47.9.4.1.) (/.../ Kui märkimisväärne saak on saadud vägivalda kasutades, siis vabad isikud piitsutatakse ja saadetakse kolmeks aastaks pagendusse, kui nad on kõrgemast klassist, siis nad määratakse avalikele töödele sama kauaks. Orjad saadetakse metallikaevandustesse pärast piitsutamist. Kui ära võetud vara on väikese väärtusega, siis võib vabad isikud vabastada peale piitsutamist nagu ka orjad. /.../)

Asjade vägivaldne omastamine, laevaõnnetuse korral, oli tavaliselt erinevalt karistatav. Karistus sõltus sellest, kas röövliid said endale väärtusliku saagi või mitte. Väärtusliku saagi korral olid karistused raskemad, kuid ei sisaldanud surmanuhtlust. Raskeimaks karistuseks orjade puhul, oli metallikaevandustesse saatmine. Kui saak oli väheväärtuslik, siis oli määratud kehaline karistus piitsutamise näol, nii vabadele kui ka orjadele.

Röövimist sai kriminaalselt karistada väga erinevate süütegude eest, kuid kõik süüteod sisaldasid endas vägivalda. Seega oli Rooma õiguses röövimisel mitmeid erinevaid vorme.

²⁰⁸ Ulpianus D. 47.9.1.5; 47.9.3.pr.

²⁰⁹ Ulpianus D. 47.9.3.1. Kuigi Ulpianus ei ütle vastavas fragmendis otse, et ründajateks olid piraadid, võib seda oletada siiski. Samuti ei too Ulpianus välja piraatide kriminaalkaristusi, küll aga ütles ta D. 47.9.1.pr.-s, et tsiviilõiguse alusel sai nõuda kahjuhüvitist röövimise hagi alusel.

²¹⁰ Ulpianus D. 47.9.3.2.

Näiteks võeti röövimisena majadesse ja korterelamutesse sissemurdmist, karjavarguseid, maanteerööve, tulekahjude mõjul röövimist, laevaõnnetuste korral asjade vägivaldset omastamist, laevade või majade ründamist ja selle käigus asjade vägivaldset äravõtmist. Eelnev loetelu näitab, et röövimise kui kuriteo vorme oli palju, mida sai kriminaalkorras karistada. Karistuste määramisel eelnevate süütegude korral, arvestati seda, kas süütegija oli madalama või kõrgema klassi esindaja. Madalama klassi esindajad said tavaliselt karmimate karistuste osaliseks, võrreldes kõrgema klassi esindajatega. Üks levinumaid karistusi oli surmanuhtlus, mida sai määrata isikule ning selle teostamise võimalusi oli palju: poomine, elusalt põletamine, elusalt matmine, pea maharaiumine, risti löömine, metsloomade ette heitmine. Surmanuhtlust määrati nende tegude eest, mis sisaldasid endas vägivalda, kas relvade või muude vahendite läbi. Sageli kasutatud karistus oli piitsutamine ning metallikaevandustesse saatmine, mida võis võrdsustada surma mõistmisega, sest tavaliselt määrati isik metallikaevandusse tööle kogu eluks ja seega ta suri seal. Kõrgema klassi isikute puhul, rakendati pagendamist üksikule saarele, mis sisaldas endas ka kodanikuõiguste kaotamist. Sellisel kujul, isiku saatmine üksikule saarele eluajaks, loeti raskeimaks karistuseks, sest see sisaldas kodanikuõiguste kaotust ja isiku surma saarel. Leebema karistusega oli tegemist juhul, kui isik saadeti saarele ajutiselt, sellisel juhul oli see karistus suunatud üksnes isiku au ja maine vastu. Kõrgema klassi esindajad, määrati ka sunnitööle ehk avalikele töödele linnas, mis kujutasid endast näiteks avalike ehitiste remonttöid.

3.2.3. Röövlite varjajate karistamine

Röövlite varjajaid oli Rooma riigis kahte sorti: ühed olid röövlite sugulased, tuttavad ja sõbrad, kes võisid röövlitele peavarju pakkuda, teised olid isikud, kellel puudus igasugune side röövliga. Rooma kriminaalõigus nägi röövlite veresugulastele ette leebemad karistused, kui neile, kes varjasid röövleid, kuigi neil puudus igasugune side röövli endaga:

Eos, apud quos adfinis vel cognatus latro conservatus est, neque absolvendos neque severe admodum puniendos: non enim par est eorum delictum et eorum, qui nihil ad se pertinentes latrones recipiunt. (Paulus²¹¹ D. 47.16.2.) (Need, kes varjavad röövlit, kes on sugulane abielu kaudu või veresugulane, ei tohiks vabaks lasta ega karistada karmilt, kuna nende süütegu ei ole nii tõsine nagu see on neil, kes varjavad röövlit, omamata mingit sidet temaga.)

²¹¹ Paulus Iulius oli Rooma jurist, kes elas 2. – 3. saj. vahetusel. Teenis kõrgeil ametikohtadel nt pretoriaanide prefektina. Ta oli koos Aemilius Papinianus'ega keisrinõukogu liige. Antiigileksikon, lk 416.

Põhjus, miks veresugulast karistati röövli varjamise eest leebemalt, võis seisneda asjaolus, et sugulased hoidsidki kokku ja abistasid üksteist, kui abi on vaja. Roomas oli perekondlikul sidemel suur tähtsus ja seda austati väga.

Isik, kes varjas röövlit, olemata temaga suguluses sai aga karmi karistuse. Tema puhul võib öelda, et tegemist oleks justkui kaasosalisega ja seetõttu pidi ka karistus olema karmim. Siinjuhul ei ole juttu röövlite sugulastest, vaid isikutest, kellel puudus igasugune side röövliga. Eelkõige mõeldakse sellise isiku all *receptor*'it ehk varjaja, kes pakub röövlitele peavarju ning saab selle eest röövlitelt tasu. Sellise isiku tabamine oli suur võit, kuna tema käest oli võimalik saada väärtuslikku informatsiooni röövlite kohta.²¹²

Pessimum genus est receptorum, sine quibus nemo latere diu potest: et praecipitur, ut perinde puniantur atque latrones. in pari causa habendi sunt, qui, cum adprehendere latrones possent, pecunia accepta vel subreptorum parte dimiserunt. (Marcianus²¹³ D. 47.16.1.) (Varjajad on kõige nurjatumat liiki (õigusrikkujad), ilma nendeta ei saa keegi kauaks peitu jääda. Seetõttu tuleb neid karistada samamoodi nagu röövleid endid. Neid tuleb kohelda sarnaselt, kuna neil on võimalik röövleid kinni võtta, ometigi lasevad nad neil minna, olles saanud raha või osa saagist.)

Tegemist oli isikutega, kes varjasid röövleid oma elamises või mujal, riigi võimuesindajate eest. Neid võib pidada röövlite kaasosalisteks, sest varjates röövleid, takistasid nad röövlite tabamist ning said varjamise eest raha või röövitud saagist osa. Olles kokku puutunud röövlite endiga, omasid varjajad olulist infot röövlite kohta. Näiteks teadsid nad, kes röövlid olid, kuidas nad välja nägid, mis oli nende varustuses ja kus nad peatuda võisid edaspidi. Siiski, ei karistatud varjajaid nii karmilt, kui röövleid endid, näiteks karjavaraste varjajate kohta öeldi järgmist:

Receptores abigeorum qua poena plecti debeant, epistula divi traiani ita cavetur, ut extra terram italiam decem annis relegarentur. (Callistratus D. 47.14.3.3.) (Karjavaraste varjajaid karistatakse, vastavalt Jumaliku Traianuse kirjale, Itaaliast pagendamiseks kümneks aastaks.)

Rooma kriminaalõiguses oli kahte sorti röövlite varjajaid: röövli sugulased, tuttavad ja sõbrad ning isikud, kellel puudus igasugune side röövliga. Veresugulasi ja sugulasi abielu

²¹² B. D. Shaw, lk 345.

²¹³ Flavius Marcianus Augustus (396 – 457), oli Bütsantsi keiser aastatel 450 – 457. Tema valitsemis aega loeti Ida-Rooma keiseririigi kuldseks ajastuks. Ta alustas oma karjääri elukutselise sõdurina. Encyclopedia Britannica. Arvutivõrgus: <http://www.britannica.com> (19.02.2013).

kaudu, karistati leebemalt. Selle põhjuseks võis olla Rooma perekonna tähtsus ja sugulussidemete olulisus. Isikud, kellel puudusid igasugused sidemed röövlitega, keda nad varjasid, karistati karmilt. Karmi karistuse põhjenduseks oli asjaolu, et oma varjava tegevusega, takistasid nad Rooma ametivõimude tegevust röövlite tabamisel ja seega tegutsesid nad Rooma riigi vastu. Varjaja karistuse näiteks, saab tuua karjavaraste varjaja, kellele määrati karistuseks 10. aastaks Itaaliast pagendamine.

Kokkuvõte

Käesolevas magistritöös käsitletakse *rapina* ehk röövimise tsiviil- ja karistusõiguslikku vastutust Rooma vabariigi ja impeeriumi perioodidel. Töö käigus selgus, et tähtis pole ainult vastutuse eristamine õiguskaitsevahendite alusel, vaid ka vastutuse eristamine erinevatel ajaperioodidel, millest kasvas välja töö ülesehitus. Sekundaarkirjanduses ei ole rõhutatud asjaolu, et tsiviilvastutus esines peamiselt vabariigi perioodil ning kriminaalvastutus impeeriumi perioodil, ning viimati mainitud ajastul esinesid mõlemad vastutused paralleelselt. Rooma õigusallikatest aga selgub vastav vastutuste eristamine periooditi. Töö eesmärgiks oli analüüsida Rooma röövimise tsiviil- ja karistusõigusliku vastutuse omavahelist vahekorda ja eripärasid, käsitleda Rooma kannatanu võimalusi saada hüvitist ning nõuda röövli karistamist.

Töö esimeses peatükis analüüsitakse röövimise mõistet ja ühiskondlikku konteksti Rooma riigis ning röövimise paigutust Rooma õigussüsteemis. Röövimise ega röövli mõistet ei ole Rooma õigusallikates otseselt välja toodud. Röövli mõiste selgituse on välja pakkunud Pomponius D. 50.16.118. Tema avab röövlite mõistet läbi vaenlaste loetlemise, öeldes et vaenlased on kõik need, kes on Rooma riigile avalikult sõja kuulutanud või vastupidi, ning kõik ülejäänud on röövlid või rüüstajad. Röövimine kui süütegu sai alguse varguse deliktist, mida kutsuti *furtum*'iks. Samuti mõjutas röövimise arengut teine delikt, mida kutsuti *iniuria*'ks. *Iniuria* oli vägivalda delikt, mis mõjutas suuresti röövimise olemust Rooma riigis. Rooma õigusallikates käsitleti röövimist kui vargust, mis oli toime pandud vägivalda kasutades. Röövimist peeti raskemaks süüteoks kui tavalist vargust, sest röövleid peeti julturnud varasteks, kuna nad tarvitasid jõudu või vägivalda asjade saamiseks.

Rooma ühiskonnas peeti röövleid väga trenitud ja kogunud kurjategijateks. Esimeseks suuremaks röövlite liigiks olid piraadid, kes tegutsesid merel ja rannikuäärsetel aladel. Neid kirjeldati kui kogunud meresõitjaid, kes oskasid väga hästi manööverdada oma laevadega ja rünnata teisi aluseid merel. Cicero tõi välja asjaolu, et röövlid ei allunud ühelegi Rooma riigi seadusele, kuid röövlite endi ühiskonnas olid välja kujunenud normid, mida nad järgisid. Rooma linnades kardeti röövleid väga ja seetõttu ehtasid kohalikud elanikud oma majade ukseid ja aknad ümber nii, et öösel ei oleks neist võimalik sisse saada. Samuti ei soovitatud öösiti linnas ringi liikuda, kuna võidi kergesti röövlite ohvriks langeda. Rooma riigil oli tõsiseid probleeme röövlite korrale kutsumisega. Võitluses röövlitega loodi mitmeid institutsioone, mis pidid tagama selle, et röövlid saaksid kinni püütud ja karistatud. Näiteks olid Rooma provintsid ametisse määratud asehaldurid, kelle ülesandeks oli tagada rahu ja kord oma valitsetavas provintsis. Selleks said nad kasutada sõjaväe abi, kui sõjaväeüksused

asusid provintsis. Samuti loodi linnades valveposte ning linnast väljas asuvatel teedel teedepatrulle. Öösiti olid linnades korra tagajateks öövahid (*nocturni*), kes patrullisid tänavatel, andsid häiret ja kustutasid tulekahjusid. Asehaldurid kasutasid röövlite tabamisel ka röövlikütte, kes oma olemuselt olid tavaliselt röövliid, kuid kuna nad tundsid röövlite käitumist hästi olid nad efektiivsed isikud nende püüdmisel.

Röövimise koosseisutunnused olid Rooma õiguses järgmised: vägivald, asja äravõtmine, hea- või pahausksus, objekt ja toimepanijate arv. Röövimise kõige olulisem tunnus on vägivald. Selle tunnusega ei oleks röövimist kui süütegu olemas, sest sellisel juhul oleks tegemist tavalise vargusega. Röövimine eeldab alati isiku pahatahtlikkust. Heauskne röövimine ei ole võimalik. Esemel äravõtmine on seotud vägivallaga ehk vägivalla toime saab röövel soovitud objekti oma valdusesse. Röövimise objektiks saab olla üksnes vallasvara. Kinnisasju, nagu maa või maja, ei ole võimalik röövida. Röövimist sai toime panna grupiviisiliselt või individuaalselt. Algselt oligi röövimine pigem grupiviisiline tegevus, mida harrastasid piraadid ja teised relvastatud jõud. Kuid röövida oli võimalik ka üksi, kasutades asjade ära võtmiseks relva või füüsilist jõudu.

Rooma õigussüsteemis paigutati röövimine deliktide alla, kuna karistusõigus ei olnud vabariigi perioodil arenenud. Seepärast täitis deliktiõigus kuni vabariigi aja lõpuni ka karistusõiguse rolli. Rooma deliktiõigus kujunes välja erakättemaksust, mis tähendas, et isikut ei antud kohtu alla, vaid kannatanu ise karistas süütegijat. Algselt oli karistuseks surm, kuid Kahteistkümnenda seadustest lisandus *taliooni* põhimõte ehk samaga vastamine ning vabariigi ajal tekkis formaalne menetlus kohtus, mis lõppes kompensatsiooniga kannatanu kasuks. Delikt oli süütegu, mis tõi tsiviilvastutuse süütegijale. Kannatanu sai süütegija anda kohtu alla, nõuda välja temale tekitatud kahju ja karistada teda väljamõistetava rahalise trahviga. Osad deliktid andsid karistuseks juurde *infamia* ehk autuse, mille korral süütegija kaotas teatud kodanikuõigused. *Infamia* oli karistuseks üksnes tsiviilvastutuse korral, karistusõigusliku vastutuse puhul *infamia*'t süüalustele ei määratud. Rooma deliktiõiguse eripäraks oli selle karistuslik element, mis oli tingitud asjaolust, et deliktiõigus täitis ka karistusõiguse rolli. Karistuslikkus seisnes määratavas kompensatsioonis. Nimelt kohtu poolt määratav kompensatsioon sisaldas endas ka karistuslikku trahvi, mida süütegija pidi kannatanule maksma ja vastav trahv täitis karistusõiguslikku rolli. Kaheteistkümnenda seadustes tunti ainult kahte delikti: *furtum* ja *iniuria*. Vabariigi perioodil lisandusid neile kahele veel *damnum* ja *rapina*, seega oli kokku neli suuremat delikti Rooma deliktiõiguses. Delikte oli veel, kuid neid esines harvem ja seetõttu ei pööratud neile suurt tähelepanu. Deliktiõiguse kohaselt jagunesid deliktid *delicta privata* ja *delicta publica* alla. Vabariigi perioodil kuulus röövimine *delicta privata* ehk eradeliktide alla. Need olid kergemad

õigusrikkumised, mis olid suunatud eraisikute ja nende vara vastu. Vastavaid tegusid sai kohtu alla anda tsiviilhagi korras ja nõuda kahjuhüvitist. Impeeriumi perioodil muutus aga röövimise deliktiline käsitlus ning temast sai *delicta publica* ehk avalik delikt. Neid delikte loeti kuritegudeks, mida anti kohtu alla üksnes riigi poolt ja kriminaalkorras.

Röövimine kujunes välja varguse deliktist (*furtum*). Nende deliktiline käsitlus on väga sarnane. Vargus oli vabariigi ajal samuti eradelikt ning impeeriumi ajal oli avalik delikt. Vargust liigitati tavaliselt avalikuks (*furtum manifestum*) ja salajaseks varguseks (*furtum nec manifestum*). Avalik vargus oli see, kui varas tabati teo toimepanemiselt, ülejäänud juhud olid kõik salajased vargused. Varguse koosseisutunnused tulevad Paulus'e varguse mõiste selgitusest D. 47.2.1.3-st. Varguse koosseisutunnusteks Rooma õiguses olid: pettuslikkus, asja omastamine, objekt, kasusaamise eesmärk, kasutamine ja valduse haaramine. Esimesed neli tunnust on kohustuslikud tavalise varguse tunnused, viimased kaks on loodud vastava varguse jaoks eraldi. Röövimise ja varguse eristamiseks oli aga siiski ainult üks tunnus mis neid eristas, selleks oli vägivald. Teised koosseisutunnused sisuliselt kattusid, va varguse kasutamine ja valduse haaramine. Vahe tegemine ka teiste aspektide alusel oli võimatu, kuna vargus ja röövimine olid väga tihedalt seotud omavahel ning üksnes vägivald oli see, mis tegi nende kahe teo eristamise võimalikuks. Varguse õiguskaitsevahendid ja karistused on aja jooksul muutunud. Näiteks varajasel vabariigi perioodil võidi avalikku öösel tabatud varast tappa ja samuti käituti päevase vargaga, kes end relvaga kaitses. Ülejäänud juhtudel varast piitsutati ja ta võis langeda orja staatusesse. Salajane varas aga sai karistuseks kahekordse trahvi. Hilisemal vabariigi ajal levisid kahte sorti õiguskaitsevahendid: asjaõiguslikud hagid ja kahjutasu nõue *actio furti*. Asjaõiguslike hagidega oli võimalik saada varastatud asi tagasi, nõuda see varga valdusest välja (nt *vindicatio*). *Actio furti* oli karistuslik kahjutasu nõue, mis avaliku varguse korral oli neljakordne ja salajase varguse korral kahekordne hüvitis. Impeeriumi perioodil lisandus karistusõiguslik hagi, mille abil kannatanu sai vargale nõuda karistusõiguslikke karistusi. Vastava hagi koostas kannatanu ise, mitte riik ei süüditanud, ning nõudis kohtus vargale karistust. Karistuse määras kohtunik oma äranägemisel, mis tavaliselt ei olnud surmanuhtlus, vaid leebem karistus. Eelkõige olid leebemaks karistuseks sunnitöö ja raskemateks karistusteks pagendamine või kaevandustes töötamine.

Töö teises peatükis uuritakse, milline oli röövimise tsiviilõiguslik vastutus, millised olid kannatanu õiguskaitsevahendid vabariigi perioodil ning nende eripärad. Röövimise käigus tekitatakse kannatanule kahju, mida ta soovis süütegijalt kohtus välja nõuda. Rooma tsiviilõiguses jaotati kahju kaheks: otsene tegelik kahju (*damnum emergens*) ja saamata jäänud tulu (*lucrum cessans*). Esimene kahju liik oligi isiku vara tegelik vähenemine. Kui võeti asi ära, siis selle võrra vara väärtus vähenes. Teine kahju oli näiteks olukorras, kus isiku

vara ei suurenenud oodatud ulatuses ja seda sai nõuda üksnes siis, kui oli võimalik saamata jäänud tulu kindlaks teha. Kahju nõuti sisse alati rahaliselt, mitte asja üleandmisena, sellisel juhul kasutati asjaõiguslikke hagisid.

Rooma õiguses ei arvestatud deliktide puhul algselt süü olemasolu vastutuse tekkimisel. Tähtis oli tegu ise ja selle olemasolu fakt, ning teo omistamine süütegijale. Kehtis põhimõte, kes tegutses, see vastutas. Hiljem vastav seisukoht muutus, hakati eristama süülist ja mitte-süülist kahju tekitamist. Delikte sai toime panna üksnes tahtlikult (*dolus*). Röövimist sai toime panna ainult pahatahtlikult, välistatud olid hooletus ja ettevaatamatus ning muud lepinguõiguslikud süü liigid ja astmed.

Röövimise tsiviilõiguslikuks õiguskaitsevahendiks oli *actio vi bonorum raptorum* ehk röövimise hagi (hagi vägivallaga tekitatud kahju hüvitamiseks), mis loodi preetori poolt vabariigi perioodil aastal 76. eKr. Hagi tegi eriliseks selle segu tsiviil- ja karistusõigusest. Nimelt esitades hagi aasta jooksul röövimisest, sai nõuda neljakordset kahjuhüvitist. Sama suur hüvitis oli ka avaliku varguse korral, millest nähtub, et röövimine on välja kujunenud vargusest, kuna kahjuhüvitise suurused on samad. Röövimise hagi neljakordsest hüvitisest moodustas ühe osa tsiviilõiguslik asja väärtuse kompensatsioon ning kolm osa moodustas karistusõiguslik trahv. Kui hagi esitati peale aasta möödumist, sai nõuda üksnes ühekordset väärtust, milleks oli asja enda väärtus. Kahjuhüvitise suuruse hindamisel lähtuti äravõetud asjade tegelikust väärtusest. Kuna röövimine ja vargus olid tihedalt seotud, siis juhtus, et teatud tsiviilasjade korral sai esitada nii varguse kui ka röövimise hagi. Kui röövimine oli oma olemuselt avaliku varguse moodi, siis oli hagejal mõttekas esitada varguse hagi, kuna see ei olnud piiratud ühe aastaga ja andis neljakordse hüvitise, lisaks sai nõuda asja välja või selle väärtust. Kui röövimine oli salajase varguse moodi, oli kasulik esitada röövimise hagi, mis andis aasta jooksul neljakordse hüvitise väärtuse. Valides esimesena röövimise hagi, välistas see varguse hagi esitamise võimaluse, vastupidine variant oli aga võimalik. Röövimise hagi sai esitada eelkõige asja omanik. Kui teda ei olnud, said seda esitada tema pärijad. Omanik ja tema pärijad ei võinud röövimise hagi esitada röövli pärijate vastu, kuna karistuslikku nõuet ei saanud üle kanda teisele isikule. Kui aga röövli pärija valdas asja või oli sellest tulu saanud, sai eseme välja nõuda asjaõiguslikult või taotleda selle väärtuse hüvitamist. Röövimise hagi said esitada lisaks kõik need isikud, kes omasid asja suhtes õiguslikku huvi, et asi ei läheks nende valdusest välja. Näideteks on laenamine, hoiustamine ja kasutamine, kus vastavad isikud saavad röövimise hagi alusel asja välja nõuda või selle väärtuse hüvitamist ning karistuslikku trahvi. Hagi ei saanud esitada alaealise vastu, va juhul, kui alaealine oli orja peremees ja vastutas noksaalhagi alusel tema tegevuse eest.

Röövimise tsiviilõigusliku karistusena lisandus *infamia* ehk autus. Kõik Rooma deliktid ei toonud endaga kaasa autust, küll aga tegid seda nii vargus kui röövimine. Autu isiku staatus omandati peale süüdimõistva kohtuotsuse jõustumist ning ka kompromissi sõlmimise korral. Juhul kui kostja appelleeris kohtuotsuse, ei saanud talle omistada autu staatust senikaua, kuni protsess kestis. Kui ta aga kaotas protsessi, omistati talle autu staatus tagasiulatuvalt. *Infamia* tagajärgedeks olid ühiskondlik sildistamine ja teatud tsiviilõiguste kaotus, näiteks ei saanud autu isik hääletada, töötada ametikohtadel või positsioonidel, mis eeldasid au ja väarikuse olemasolu, ei saanud esindada kohtus ega esitada kriminaalsüüdistust.

Käesoleva magistritöö kolmandas peatükis analüüsitakse röövimise karistusõiguslikku käsitlust impeeriumi perioodil. Välja on toodud röövimise erinevad vormid ning karistused ja nende raskusastmed, mida sai erinevatele röövlitele määrata. Röövimine sai karistusõiguse objektiks impeeriumi aja alguses. Samuti muutus röövimise delikt impeeriumi alguses eradeliktist avalikuks deliktiks ehk kuriteoks (*crimen*), mis tingis selle, et röövimist hakati süüdistama kohtus riiklikult ja röövlitele hakati taotlema karistusõiguslikke karistusi. Blume leidis, et röövimist sai avaliku kuriteona kohtu alla anda üksnes siis, kui sellele läheneti vägivalla kaudu. Kui asi võeti ära vägivallaga ja vastav tegu kuulus *delicta publica* alla, sai seda karistusõiguslikult karistada. Vägivaldsed teod jagunesid Rooma õiguses kaheks: *vis publica* (avalik vägivald) ja *vis privata* (eravägivald). Impeeriumi alguses muutusid osad eravägivalla teod avaliku vägivalla tegudeks, sealhulgas ka röövimine. Era- ja avalik vägivald olid karistatavad kahe Augustuse seaduse alusel, vastavalt *lex Iulia de vi privata* ja *lex Iulia de vi publica* alusel. Impeeriumi ajal sai röövimist kohtu alla anda endiselt tsiviilkorras *actio vi bonorum raptorum* alusel, nõudes kahjuhüvitist ning lisaks karistusõiguse alusel, nõudes röövlile kriminaalkaristust. Üks ei välistanud teist, mõlemat sai korraga esitada või valida ainult üks variant. Röövimine kuriteona toob hästi esile Rooma karistusõiguse eripära. Nimelt Roomas võis üks tegu moodustada mitu kuritegu, mis olid erinevate seaduste alusel karistatavad. Kuid kehtis põhimõte, et kui tegu oli karistatav mitme seaduse alusel, tuli kohtusse minekuks valida välja üks seadus, mille alusel isikut süüdistada.

Röövimisel oli Rooma karistusõiguses mitmeid vorme. Nendeks olid murdvargused, karjavargused, maanteeröövid, tulekahju ja laevaõnnetuse korral vägivaldne asjade omastamine. Kõik need teod sisaldasid vägivalda ühel või teisel moel ja seetõttu liigitati neid röövimise alla. Karistused olid Roomas kahte liiki: raskeimad ja leebemad karistused. Raskeimad olid surmanuhtlus, kodanikuõiguste kaotus ja orjus. Surmanuhtluse korral olid surmamise viisid üldiselt piinava iseloomuga: poomine, elusalt põletamine ja matmine, ristilöömine, pea maharaiumine, metsloomade ette heitmine. Leebemateks karistusteks loeti piitsutamist, pagendamist ja sunnitööd. Need karistused mõjutasid isiku au ja väarikust, kuid

ei võtnud temalt elu. Karistuste määramisel luges ka asjaolu, kas isik on kõrgemast või madalamast klassist. Plebeid said tavaliselt karmimad karistused ja kõrgema klassi esindajad leebemad karistused. Surmanuhtlusega sai võrrelda ka eluajaks metallikaevandustesse tööle saatmist või saarele pagendamist. Seda põhjusel, et mõlemal juhul isik hukkus ja ellujäämise võimalus oli väike, kui mitte olematu. Lisaks röövlitele, said karistada ka nende varjajad ehk *receptatores*. Varjajateks olid röövli sugulased ja tuttavad või isikud, kellel puudus igasugune side röövliga. Sugulasi ja tuttavaid karistati leebemalt, kuna Roomas oli perekonnal suur tähtsus ning oli selge, et lähedased abistavad üksteist. Isikud, kes aga varjasid võõrast röövlit, karistati karmilt. Põhjus, miks varjajaid karistati, seisnes selles, et ilma nendeta oleks Rooma riik tabanud röövleid edukamalt ja seega takistasid varjajad Rooma ametivõimude tegevust.

Rooma õiguses ei olnud tsiviil- ja karistusõiguses ühtset *rapina* käsitlust. Sekundaarkirjanduse autorid on seda küll väitnud, kuid põhjusel, et nemad lähtusid pigem röövimise tsiviilõiguslikust vastutusest ja karistusõiguslikku vastutust nad nii palju ei puudutanud. Ühtne on nii tsiviil- kui ka karistusõiguses röövimise hagi ehk *actio vi bonorum raptorum* käsitlus. Erinev on aga karistusõigusliku vastutuse käsitlus röövimise puhul. Nimelt oli Rooma karistusõiguses mitmeid süütegusid, mis kõik koondati röövimise kui üldise kuriteo koosseisu alla. Ei esinenud ühte ja ainsat röövimise koosseisu, millel oleks olnud kindel karistus. Iga süütegu, mis liigitati röövimise alla, omas erineva raskusastmega karistust, mis tähendas, et iga süütegu andis erineva vastutuse aluse. Seetõttu tuleb Rooma õiguses *rapina* tsiviil- ja karistusõiguslikku käsitlust diferentseerida.

Rooma riigis kasutati vabariigi perioodil nii röövlite karistamisel ja röövimise eest hüvitise nõudmisel enam tsiviilõigust ja selle hagimenetlust ning rahalisi kompensatsioone. See oli tingitud asjaolust, et vabariigi perioodil ei olnud Rooma riigis karistusõigus välja arenenud ning tsiviilõigus oli samal ajal väga arenenud. Kahjuhüvitiste saamiseks olid loodud vastavad hagid, mis pidid lihtsustama kannatanu olukorda. Samas sisaldasid vastavad hagid karistusõiguslikke trahve, mis olid karistava iseloomuga. Kuid kui isikul ei olnud raha, siis ei saanud teda korralikult vastutusele võtta ja võis jääda mulje, et isik jäigi karistamata. Tavaliselt olid röövliteks kas vaesed karjakasvatajad või põlluharijad ning sellisel juhul ei olnud kannatanul mingit lootust saada rahalist hüvitist ja seega jäi „kättemaksu himu“ rahuldamata. Sel põhjusel loodi karistusõigus, mis pidi taolises olukorras kannatanu „kättemaksu himu“ rahuldama ja looma õiglase olukorra. Seetõttu võibki öelda, et Rooma riigi impeeriumi perioodil oli röövimise korral ülekaalus karistusõiguslik vastutus. Samas oli alati võimalik esitada ka tsiviilõiguslik hagi, saamaks rahalist kompensatsiooni. Karistusõigus tagas aga selle, et Rooma ühiskonnas jäädigi kohtu tegevusega rahule. Tunti et õiglus oli jalule seatud ning Rooma riik sai ise piirata röövlite tegevust ja arvukust. Seega on alates Rooma

impeeriumi perioodi algusest populaarseimaks ja enim kasutatud vastutuse liigiks karistusõiguslik vastutus. Seda põhjusel, et karistusõigus tagas alati kurjategijate vastutusele võtmise ja vastava raskusastmega karistuse määramise.

Robbery's civil- and criminal law approach at the times of Roman Republic and Empire

Summary

The idea of present master's thesis is to analyze robbery's civil- and criminal law liabilities in Roman law and describe the differences between them. Another goal of this master's thesis is to give a reader a modern approach of robbery, on the surface of Roman legal texts and secondary literature. Also, for achieving the goal of my master's thesis, I needed to analyze the development of civil and criminal liability in Roman state. For example, in the Republic times, robbers were punished under the civil law, because at that time, civil law was the most advanced in Roman law. Criminal law developed at the beginning of the Imperial period and because of that, there are differences between these two liabilities. In addition, it should give an opinion, whether *rapina* meant robbery, both in civil and criminal law, as an integrated approach, like it was done in secondary literature or should it be differentiated. As well, this master's thesis must give the reader a clear overview, about the essence and development of robbery in Roman law, because in Estonian Roman law books, there are not much written about *rapina* and that's why there is no clear view, what *rapina* really was in Roman law. In Roman legal text there are few texts which speak about *rapina*, but compared with *furtum* (theft), it is not much. The basic info about *rapina* comes from Iustinianus *Digest's*..

The first chapter of my master's thesis discusses robbery's essence and social context in Rome, as well as position in legal system. Also, it contains distinction from *furtum*. Roman legal texts do not provide us straight legal definition, what robbery or robber is. Pomponius gives an explanation of robbers, using term enemies. He says that all of those, who do not belong to the group of enemies, they are robbers. Roman legal texts say that robbery is basically theft with violence and that kind of thief is an impudent thief. This means, that robbery was more serious crime than theft, because robbers used violence. So, robbery developed from theft and was affected from *iniuria* as well. *Iniuria* was a delict of violence and violence was the main criterion which affected robbery.

In Roman society robbers were thought to be very trained and skilled criminal. First robbers in Rome were pirates. They laid the foundation of robbery in Rome. They robbed ships on seas and some coastal areas. In Roman cities, people were afraid of robbers so much, that they built their houses windows and doors so, that nobody could enter into house in night time. And it was know, that it was not sensible to walk on streets at the night time, because

night was the robbers acting time. Roman authorities had lots of problems with robbers, because they were well skilled and they knew how to use the distinctions of the landscape to attack or defend. In the fight against robbers, Roman authorities created many institutions which had to eliminate robbers from provinces. The most important man was a governor, who had to keep peace and legal order in the province, where he ruled. In some provinces governors had army and they could use it for capturing the robbers. In cities there were sentries and at night time kept order on streets *nocturni*. Outside cities, on the roads, were road patrols, which protected people against road robbers. In provinces, where the governors did not have army or other institutions, they used robber hunters. They were usually robbers as well, who worked for Rome. They were effective, because they had the knowledge, that robbers had and in this way, it was much easier to capture or kill robbers.

In Roman law robbery had the following constitutive elements: violence, taking a thing, good or bad faith, object and the number of perpetrators. The main and most important element was the violence, which distinguishes robbery from theft. Taking a thing means, that robber takes persons property against his will. Robbery is always committed in bad faith - robber knows that his act is forbidden, but he still does it. In Roman law the object could be only movable thing, which robber could carry away. There was no possibility to rob a land or city wall. The number of perpetrators means, that robbery could be committed by an armed gang or by one person only. Robbery started firstly by armed gangs, like pirates, but as was shown in Roman legal texts, then one man could rob as well.

In Republic time (510 - 27 BC) robbery was placed in Roman legal system under the delicts. It wasn't considered to be a crime, because the criminal law was not developed yet. But the Roman delictual law played the role of criminal law as well, until the Empire period (27 BC - 476 AD) started. The delictual law developed from privat revenge, which ment that victim punished robber himself. Usually the punishment was death, but the law of XII Tables added the principle of *talion*, which was a punishment identical to the offence. For example, if criminal broke person's bone, then the punishment was the same – breaking a bone. In Republic times delicts were punished in courts and with monetary compensations. Delict was an offence, which brought civil liability for the offender. Victim could bring an civil action to the court and demand civil loss compensation. Some delicts in Roman law were punished with *infamia* as well. This ment, that offender lost his honor and some civil rights. What made Roman delictual law so special, was the fact, that delictual law contained criminal element in it. The criminal element was in the compensations, which were given to victims. Compensation contained penalty fine, which filled the role of criminal law. In early Republic time, there were only two delicts: *furtum* and *iniuria*. In later Republic time were added

rapina and *damnum*. So there was four basic delicts in Roman delictual law, but these were not the only delicts. There were more of them, but they were not so important and often seen. Delicts were divided into two categories: *delicta privata* (privat delict) and *delicta publica* (public delict). In Republic time robbery belonged to the *delicta privata*, which were simple offences, committed against people and their property. These offences could be punished in civil lawsuit and demand monetary compensation. In Empire time the delictual approach to robbery changed and it was considered to be a *delicta publica*. These were called crimes not offences and they were given under court by the state himself and punished in criminal order.

Robbery developed from the delict of theft. Their delictual elements were very similar and the distinction between them was very hard to make. In Roman law was two kinds of thefts: public theft (*furtum manifestum*) and secret theft (*furtum nec manifestum*). Public theft was, when thief was captured while committing the theft and other forms of theft were the secret ones. Thefts constitutional elements comes from the definition, that Paulus provided in D. 47.2.1.3. elements were: fraudulence, taking a thing, object, purpos of gain profit, use and taking possession. First four elements were compulsory for ordinary theft, last two elements were made specialy for such thefts. When we compare the constitutional elements of robbery and theft, then we see that basically all elements are the same, except one – the violence. Violence is the only elment, which distinguishes robbery from theft. If a thing is taken without violence, then its just ordinary theft.

Remedies and punishments of theft have changed in times. In early Republic time a public thief could be killed, if captured at night and same punishment was for the public thief, who was captured at daytime and who defended himself with weapon. In other cases thief was punished with whipping or slavery. Secret thief was punished with double fine. In later Republic time were two sorts of remedies: real right actions and *actio furti* (action fot theft). With real right action, victim could get back his property or the value of the taken thing (*vindicatio*). *Actio furti* was a penal claim for damages. In case of public theft, it was quadrupled value and in case of secret theft, it was double value. In Empire time, there was added criminal action, which gave to the victim, opportunity to demand criminal punishments for the thief. The action was compiled by victim himself and it was in a form of a complaint. Punishments were usually hard labor, banishment or sending to the mines.

The second chapter of my master's thesis concentrate on the robbery's civil liability and remedies in the Roman Republic time. When robber robbed something, then he made some damages to the owner of the property. In Roman civil law the damages were divided in two: the actual damage (*damnum emergens*) and loss of income (*lucrum cessans*). Usually

was compensated the actual loss, which robbers caused, because they took some things away. That way owner lost his ownership and a thing didn't belong among his property anymore.

If we talk about fault and its connection with delictual liability, then it is said that early Republic time it had not been taken into account. What mattered, was the act itself and its evidence of existence. If act existed, then it was possible to punish the perpetrator. Later time this point of view changed. Now there was distinction between damage caused with fault and without it. All delicts could be committed only with fault and in Roman law it was called bad will (*dolus*). So, robbery was always committed with bad will or intention, because robber knew, that what he was doing was forbidden by the law, but he did it anyway.

Civil law remedy for robbery was called *actio vi bonorum raptorum* (actio for things taken with violence). It was a special action, created by pretor in 76. BC. It was special, because it was a mixture of civil- and criminal law. For example, if the actio was submitted in a year of robbery, then the compensation was quadruple. But the quadruple value was divided into two parts: one part was the civil monetary compensation and three parts was the criminal fine. When victim didn't manage to submit the actio in a year, then he could demand only single value, which was the value of the thing taken. The fact, that robbery and theft were closely related, sometimes happened, that in some civil cases was possible to submit the action of robbery or theft. For example, if robbery was in his essence like public theft, then victim was able to submit the actio of theft, because it gave quadruple value and wasn't limited with a one year and also it gave a chance to use real rights. When robbery was like secret theft, then it was meaningful to submit the actio of robbery, because it gave quadruple value, if submitted in a year. If victim chose firstly to submit the actio of robbery, it excluded the actio of theft, the other way around was possible. The actio of robbery could be submitted by owner of a property taken or his heirs. But they could not submit it against robber heirs, because in Roman law criminal liability could not be transferred to other persons. As well, this action could not be submitted against minors, except in a case, when minor was a master of a slave. In that case, the liability came under the noxal action – master was liable for the acts committed by his slaves. The action of robbery could bring in court persons, who had some kind of legal interest, that the thing would not go out of his possession. Usually these were the cases of lending, depositing and using.

When robbers were brought to court under civil law, then next to monetary compensation was the punishment of *infamia*. *Infamia* meant, that person lost his honor or respect in society and he lost some of his civil rights as well. For example, he could not vote, work at some positions, represent in court or submit criminal accusation. Person got the status

of *infant* after the court decision was made public. As long as the court case was pending, the accused could not be given the status of *infant*.

The last chapter of my master's thesis speaks about robbery's criminal liability in the Roman Empire. Mainly is discussed about different forms of robbery in Roman criminal law and punishments. Robbery got criminally punished in the beginning of the Empire, because at that time criminal law separated from civil law. At the same time robbery as an delict, switched its position, moving from *delicta privata* to *delicta publica* and now robbery was a crime, not delict. This meant, that robbers were criminally accused by state and they got criminal punishments. Blume found, that robbery could be prosecuted as an public crime only then, when it was approached by violence. Violent acts were divided in Roman law into two categories: public violence (*vis publica*) and private violence (*vis privata*). Both, public and private violence was punishable under *lex Iulia*. There were two separate laws: *lex Iulia de vi privata* and *lex Iulia de vi publica*. Robbery as an crime brought out the specialty of Roman criminal law. In Roman criminal law, one act could form many crimes and be punishable under several laws. But in this case, there was an principle, if one act was punishable under several laws, then prosecutor needed to choose one law, under which the criminal was accused in court. At the time of Empire, it was possible in the case of robbery, to submit civil action (*actio vi bonorum raptorum*) and at the same time under the criminal law, to accuse robber in court and request criminal punishment to him.

Robbery had many forms in criminal law. For example: burglary, cattle thefts, highway robberies, in case on fire or shipwreck violent taking of property. All those named acts involved violence and that's why they were punished as robberies. In Roman criminal law, there were two kinds of punishments: severe and lighter. The severe ones were death penalty, loss of civil rights and slavery. Death for a person, in Rome, was achieved by excruciating way: hanging, burning alive, crucifixion, decapitation. Lighter punishments were: whipping, banishment and hard labor. Lighter punishments had influence only persons honor. In the question of determining the punishment, played a role the status of a person, whether he was in a higher or in lower class. Lower class got usually severe punishments and higher class got lighter punishments. Very often was used as an punishment sending to the mines or banishment on a island for lifetime. Those punishments can be compared with death penalty, because when person is sent to mines or banished on island for life, he dies there. Under criminal law persons, who harbored robbers, were punished as well. They were called *receptatores*. Basically, they hid robbers in their houses or other places and this way Roman authorities didn't find robbers. There were two sorts of harbors: relatives and people, who had no connection with robbers, they were strangers. Relatives got lighter

punishments, because Roman *familia* was very important institution. Strangers got same punishments, which were designated to the robbers and they were approached as an accomplices.

Roman civil and criminal law did not have an integrated approach to *rapina*. Secondary literature said, that it had integrated approach, but they based on civil liability only and did not study in depth criminal liability. In criminal law there was no single composition of robbery, which had a certain punishments. There were many offences in Roman criminal law, which were classified as robbery. Each of this offence had it's own punishment and the liability could come from different laws. Therefore, in Roman civil and criminal law, there was no integrated approach to *rapina* and that's why both approaches should be differentiated.

The result of this master's thesis, is that in the Roman Republic time robbery and robbers were punished more under the civil law. This gave victim the opportunity to have a monetary compensation and specially created actio of robbery made it simple. This is so, because at the Republic time the civil law was more developed and there was no criminal law separately. But the problem was, that usually the people who were robbers, were poor cattle growers or farmers. From them, there was no hope of getting any monetary compensation under civil law and this way society got an impression, that robbers didn't get punished at all. That's why in the beginning of the Empire separated the criminal law entirely from the civil law. At that time, nobody was able to skip the punishments. From the beginning of criminal law, it got more popular than civil liability and its actions, because it gave impression, that every time, when robber was brought to court, the justice was served.

Allikmaterjal

1. Annus, A., jt. Muinasaja seadustekogumike antoloogia. Tallinn: Varrak, 2001.
2. Apuleius. Metamorfoosid ehk kuldne eesel. Tõlkinud A. Lill. Tallinn: Hortus Litterarum, 1994.
3. Cicero, M. T. *De officiis*. Translated by Walter Miller. Cambridge: Harvard University Press, 1913. Arvutivõrgus: http://www.constitution.org/rom/de_officiis.htm (kasutatud 12.02.2013).
4. Cicero, M. T. Kohustustest. Tõlkinud I. Vene. Tartu: Ilmamaa, 2007.
5. Flach, D., Flach, A. Das Zwölftafelgesetz. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2004.
6. Gordon, W. M., Robinson, O. F. The Institutes of Gaius. London: Duckworth, 2001.
7. Johnson, A. C., Coleman-Norton, P. R., Bourne, F. C. Ancient Roman Statutes. Austin: University of Texas Press, 2012.
8. Krueger, P. Corpus iuris civilis. Volumen secundum. Codex Iustinianus. Berolini: apud Weidmannos, 1914.
9. Mommsen, T. Corpus iuris civilis. Volumen primum. Institutiones. Digesta. Berolini: apud Weidmannos, 1920.
10. Müller, C. F. Corpus Iuris Civilis: Text und Übersetzung. Institutionen. Heidelberg: Müller, 1997.
11. Scott, S. P. The Civil Law. Cincinnati: The Central Trust Company, 1932. Arvutivõrgus: <http://www.constitution.org/sps/sps.htm> (kasutatud 14.12.2012).
12. Watson, A. The Digests of Justinian. Vol. 1 ja 2. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1998.

Kasutatud kirjandus

13. Adomeit, K., Ristikivi, M., Siimets-Gross, H. Ladina-Eesti õigussõnastik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2005.
14. Ancient Library. Arvutivõrgus: <http://www.ancientlibrary.com> (kasutatud 02.03.2013).
15. Anners, E. Euroopa õiguse ajalugu. Tartu: Fontes Iuris, 1995.
16. Antiigileksikon, 2. trükk. Tallinn: Valgus, 1985.
17. Berger, A. Encyclopedic Dictionary of Roman Law. Philadelphia: The Lawbook Exchange Ltd, 1991. Arvutivõrgus:

- http://books.google.ee/books/about/Encyclopedic_Dictionary_of_Roman_Law_195.html?id=iklePELrR6QC&redir_esc=y (kasutatud 20.12.2012).
18. Blume, F. H. Annotated Justinian Code. Edited by T. Kearly. Arvutivõrgus: <http://uwacadweb.uwyo.edu/blume&justinian/default1.asp> (kasutatud 02.03.2013).
 19. Bonfante, P. Rooma õiguse ajalugu. Tartu: Akadeemilise Kooperatiivi kirjastus, 1930.
 20. Borkowski, A. Textbook on Roman Law. London: Blackstone Press Limited, 1994.
 21. Buckland, W. W. A Text-Book of Roman Law from Augustus to Justinian. Cambridge: Cambridge University Press, 1921. Arvutivõrgus: http://openlibrary.org/books/OL7236746M/A_text-book_of_Roman_law_from_Augustus_to_Justinian (kasutatud 07.02.2013).
 22. Burdick, W. L. The Principles of Roman Law: And Their Relation to Modern Law. New Jersey: The Lawbook Exchange Ltd, 2004. Arvutivõrgus: http://books.google.ee/books?id=IRkMm73NCEUC&source=gbs_navlinks_s (kasutatud 29.01.2013).
 23. Crawford, M. H. Roman Statutes. Volume II. London: University of London, 1996.
 24. Encyclopedia Britannica. Arvutivõrgus: <http://www.britannica.com> (kasutatud 19.02.2013).
 25. Ferrary, J. L. *Les ordines et le droit (prive er penal)*.- Homo, caput, persona La costruzione giuridica dell'identita nell'esperienza romana. A cura di A. Corbino, M. Humbert, G. Negri. Italia: IUSS Press, 2010.
 26. Frier, B. F. A Casebook on the Roman Law of Delict. Atlanta, Georgia: Scholars Press, 1989.
 27. Gardner, J. F. Family and *Familia* in Roman Law and Life. Oxford: The Clarendon Press, 2004.
 28. Glare, P. G. W. Oxford Latin Dictionary. Oxford: The Clarendon Press, 1983.
 29. Harries, J. Law and Crime in the Roman World. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
 30. Harries, J. Law and Empire in Late Antiquity. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
 31. Ibbetson, D. A Historical Introduction to the Law of Obligations. Oxford: Oxford University Press, 2001.
 32. Ilus, E. Rooma eraõiguse alused. Tallinn: Ilo, 2000.
 33. Jolowicz, H. F. Historical Introduction to the Study of Roman Law. Cambridge: The University Press, 1932.

34. Kaser, M. Roman Private Law. A Translation by Rolf Dannenbring of Romisches Privatrecht. London: Butterworths, 1968.
35. Kask, P., Ilus, E. Rooma tsiviilõiguse alused. Õppemetoodiline materjal õigusteaduskonna üliõpilastele. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, 1987.
36. Kiirend, K. *Capitis deminutio*. Magistritöö. Tartu: 2012
37. Kleis, R., jt. Ladina-Eesti sõnaraamat. Tallinn: Valgus, 2002.
38. Kõiv, M. Inimene, ühiskond, kultuur. I osa. Vanaaeg. Tallinn: Avita, 2006.
39. Kõiv, M. Vanaaeg. Tallinn: Avita, 1994.
40. Lee, R.W. The Elements of Roman Law. London: Aweet & Maxwell limited, 1956.
41. Leesment, L. Rooma õigusloo põhijooned. Tartu: Loodus, 1940.
42. Lewis, A. D. E., Ibbetson, D. J. The Roman Law Tradition. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
43. Lonergran, B. B. Roman Banditry: Scorning Senatorial Skulduggery in Sallust. Penn History Review: 2011, vol 18. Arvutivõrgus: <http://repository.upenn.edu/phr/vol18/iss1/6/> (kasutatud 10.04.2013).
44. Mousouraki, G. The Historical and Institutional Context of Roman Law. England: Ashgate Publishing Limited, 2005. Arvutivõrgus: [http://books.google.ee/books?id=2MqfUsMiDbYC&dq=Roman+Criminal+Law+\(1899\)+mommsen&source=gbs_navlinks_s](http://books.google.ee/books?id=2MqfUsMiDbYC&dq=Roman+Criminal+Law+(1899)+mommsen&source=gbs_navlinks_s) (kasutatud 29.01.2013).
45. Musurillo, H. The Acts of the Christian Martyrs. Oxford: The Clarendon Press, 1972.
46. Nicholas, B. An Introduction to Roman Law. Oxford: The Clarendon Press, 1991.
47. Pereterski, I. S. Üldine riigi ja õiguse ajalugu. I Vanaaeg. II vihik, Vana-Rooma. Tartu: Teaduslik Kirjandus, 1946.
48. Pound, R. Readings in Roman Law. Lincoln: Jacob North & Co, 1906. Arvutivõrgus: http://openlibrary.org/books/OL23451275M/Readings_in_Roman_Law (kasutatud 21.03.2013).
49. Ristikivi, M. Ladina keel juristidele. Tallinn: Juura, 2006.
50. Robinson, O. F. The Criminal Law of Ancient Rome. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1996.
51. Robinson, O. F. The Sources of Roman Law: Problems and Methods for Ancient Historians. London: Routledge, 2004.
52. Robinson, O. F., Fergus, T. D., Gordon, W. M. European Legal History: Sources and Institutions. Oxford: Oxford University Press, 2000.

53. Roby, H. J. Roman Private Law in the Times of Cicero and of the Antonines. Cambridge: Cambridge University Press, 1902. Arvutivõrgus: <http://archive.org/details/romanprivatelawi01robyuoft> (kasutatud 05.02.2013).
54. Schulz, F. Classical Roman Law. Oxford: The Clarendon Press, 1954.
55. Shaw, B. D. Röövel. Vana-Rooma inimene. Koostaja A. Giardina. Tallinn: Avita, 2004.
56. Siimets-Gross, H. Asja mõiste ja liigitus klassikalise ajastu Rooma õiguses Gaiuse Institutsioonide näitel. Magistritöö. Tartu: 2002.
57. Siimets-Gross, H. Rooma õigusteaduse kujunemine ja õitseng. Juridica: 2002, nr 9.
58. Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2009.
59. Sulg, T. Eksimus tahte defektina mitmepoolsetes tehingutes Rooma eraõiguses. Magistritöö: Tartu, 2012.
60. Säärits, T. *Appellatio* – kas esimene edasikaebevahend tsiviilprotsessis? Juridica: 2011, nr 9.
61. Zimmermann, R. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. Boston: Kluwer, 1992.
62. Tamm, D. Roman Law and European Legal History. Copenhagen: Djof Publishing, 1997.
63. The Roman Law Library. Arvutivõrgus: <http://webu2.upmf-grenoble.fr/DroitRomain/index.htm> (kasutatud 11.04.2013).
64. Thomasius, C. *Larva Legis Aquiliae*. The Mask of the Lex Aquilia Torn off the Action for Damage Done. Edited and translated from the Latin by M. Hewett. Oxford: Hart Publishing, 2000.
65. Watkin, T. G. An Historical Introduction to Modern Civil Law. Ashgate Dartmouth: Aldershot, 1999.
66. Watson, A. The Spirit of Roman Law. Georgia: University of Georgia Press: 2008. Arvutivõrgus: http://books.google.ee/books?id=NOOmXIDo-pgC&source=gbs_navlinks_s (kasutatud 29.01.2013).

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina _____ Teet Lehiste _____

(*autori nimi*)

(sünnikuupäev: _____ 17.05.1987 _____)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

RÖÖVIMISE TSIVIIL- JA KARISTUSÕIGUSLIK KÄSITLUS ROOMA VABARIIGI JA
IMPEERIUMI _____ PERIOODIL

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on _____ Hesi Siimets-Gross _____,

(*juhendaja nimi*)

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, _____ 06.05.2013 _____ (*kuupäev*)